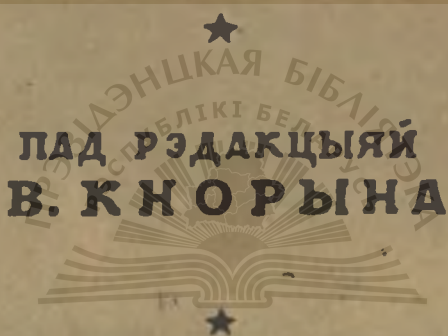

ЗКП1

К21

КАРОТКАЯ ГІСТОРЫЯ ВКП(С)

21

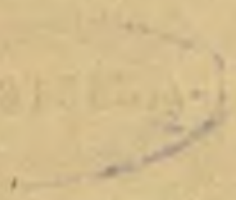
329.15 (09)-91.72

К-323

БЕЛПАРТВЫДАВЕЦТВА ЦК КП(С)Б
М Е Н С К

1936

ВАНТОНА
(5)ПНЕ. ВІЗРОСТІ

Пл

ПРАДМОВА ДА ДРУГОГА ВЫДАННЯ

На працягу многіх соцень год ва ўсім свеце панавалі рабаўладальнікі, прыгоннікі-памешчыкі і капіталісты, прыгнятаючы, эксплуатауючы і грабячы працоўных. І на працягу многіх вякоў прыгнечанья масы вялі барацьбу са сваімі ворагамі і парабашчальнікамі.

Многа раз за гэты час паўставалі прыгнечанья супроць прыгнятальнікаў. Але гэтыя паўстанні люта падаўляліся, і працоўныя масы цярпелі паражэнне.

І толькі ўпершыню ў свеце—у быўшай царскай Расіі было звергнута ярмо памешчыкаў і капіталістаў, змецен з твару зямлі ўвесь стары лад і ствараецца новае, соцыялістычнае бяскласавае грамадства, за якое змагаліся і паміралі лепшыя людзі чалавецтва.

Гэтую велізарнейшую гістарычную задачу ажыццявілі большэвікі—створаная Леніным большэвіцкая партыя.

Уся гісторыя ўсесаюзнай камуністычнай партыі (большэвікоў) ёсць гісторыя гераічнай барацьбы перадавога атрада рабочага класа супроць самадзяржаўя і капіталізма, за дыктатуру пролетарыята і пабудову соцыялізма.

Партыя выхавала, арганізавала і згуртавала сілы пролетарыята для рэвалюцыйнай барацьбы. Яна ўказала яму верны шлях і неабходныя сродкі барацьбы за соцыялізм і дапамагла рабочаму класу павесці за сабой найшырэйшыя масы сялянства і прыгнечанья нацыянальнасці. Тым самым партыя падрыхтавала перамогу соцыялістычнай рэвалюцыі ў кастрычніку 1917 г. і стварыла першую ў свеце дзяржаву пераможнай пролетарскай дыктатуры. Партыя арганізавала Чырвоную армію і забяспечыла перамогу на франтах грамадзянскай вайны.

Разгарнуўшы соцыялістычнае будаўніцтва, партыя прывяла рабочы клас к рашаючым перамогам і на гэтым фронце. Рабочы клас выканаў пяцігодку ў чатыры гады. З адсталай, дробнасялянскай краіны, якой была старая Расія, СССР ператварыўся ў перадавую прамысловую краіну з навейшай тэхнікай, эканамічна незалежную ад краін капіталізма і магутную ў ваенных адносінах. Толькі ў СССР поўнасьцю зніштожана беспрацоўе, зніштожаны кулацкая кабала і разарэнне сялянства і адбываецца быстры рост матэрыяльнага добрабыту шырокіх працоўных мас

горада і вёскі. Ажыццяўляючы палітыку ліквідацыі кулацтва як класа на аснове суцэльнай калектывізацыі, партыя дабілася разгрому кулацтва, падрыву карэнняў капіталізма ў сельскай гаспадарцы і тым самым забяспечыла перамогу соцыялізма ў вёсцы. Капіталістычныя элементы разгромлены і вышыблены з прамысловасці, сельскай гаспадаркі і гандлю. Такім чынам у рэзультате кіруючай работы партыі СССР уступіў у перыяд соцыялізма і канчаткова ўмацаваўся на соцыялістычным шляху. Соцыялізм перамог у СССР канчаткова і беспаваротна.

Створаны ўмовы для пабудовы ў другой пяцігодцы першага ў свеце бяскласавага соцыялістычнага грамадства.

Гэтых перамог, якія маюць сусветна-гістарычнае значэнне, рабочы клас дасягнуў толькі таму, што яго барацьбой кірвала ВКП(б).

Перамогі соцыялізма ператварылі СССР у несакрушымую крэпасць і апору сусветнай пролетарскай рэвалюцыі. Пospехі рабочага класа СССР мабілізуюць пролетарыяў усяго свету на барацьбу з капіталізмам. Яны наглядна паказваюць працоўным масам усіх краін, што іх перамога магчыма толькі пад кіраўніцтвам камуністычнай партыі.

Дзесяткі год барацьбы і будаўніцтва партыі пад кіраўніцтвам вялікіх правадыроў міжнароднага пролетарыята Леніна і Сталіна—прадаўжальнікаў справы Маркса і Энгельса—ператварылі ВКП(б) у такую магутную пераможную сілу, роўнай якой няма ў свеце.

На вопыце ВКП(б) вучацца ўсе брацкія партыі, секцыі Комінтэрна. Большэвізм з'яўляецца ўзорам тактыкі для ўсіх камуністычных партый свету. Гэта надало ВКП(б) вядучую ролю ў Камуністычным Інтэрнацыянале. Правадыры нашай партыі—Ленін і Сталін з'яўляюцца агульнапрызнанымі правадырамі і тэарэтыкамі ўсяго міжнароднага пролетарыята.

Сіла нашай партыі заключаецца ў тым, што яна, узброеная марксісцка-ленінскай тэорыяй, з'яўляецца партыяй самага перадавога рэвалюцыйнага рабочага класа, што яна неразрыўна звязана з найшырэйшымі масамі працоўных і мае выпрабаваных правадыроў са старой ленінскай гвардзіі, загартаваных, правяраных, падрыхтаваных і абвучаных доўгай школай падпольнай работы і моцна спаяных на аснове марксізма-ленінізма.

Лепшыя, адабраныя і правяраныя ў барацьбе з гэтай ленінскай гвардзіі на чале з т. Сталіным складаюць Цэнтральны камітэт ВКП(б) і забяспечваюць выкананне заветаў Леніна. У ЦК сканцэнтравана мудрасць нашай партыі, ЦК з'яўляецца вышэйшым штабам рэвалюцыйнай арміі рабочага класа.

ВКП(б) увабрала ў сябе вопыт усёй барацьбы сусветнага пролетарыята, вопыт рэвалюцыйнага руху ўсяго свету. Таму кожны рабочы, кожны працоўны, калі ён хоча быць свядомым будаўніком соцыялізма, свядомым барацьбітом за міжнародную пролетарскую рэвалюцыю, павінен вывучыць вопыт барацьбы нашай партыі. Абавязак кожнага большэвіка—аўладаць гэтым

вопытам, усвоіць гісторыю большэвізма, вывучыць рэволюцыйную тэорыю Маркса—Энгельса, Леніна—Сталіна і быць яе правадніком у найшырэйшых масах.

Вывучэнне гісторыі партыі дапамагае зразумець і вырашыць усе пытанні, якія высунуты барацьбой сусветнага пролетарыята за камунізм. Гісторыя нашай партыі з'яўляецца кіраўніцтвам у справе будаўніцтва соцыялізма і барацьбы за сусветны Кастрычнік.

Тэорыя і практыка соцыялістычнага будаўніцтва неразрыўна звязаны з гісторыяй большэвізма. Вывучэнне гісторыі партыі дапамагае па-ленінску зразумець усе тыя складанейшыя задачы, якія стаяць перад пролетарыятам СССР у другой пяцігодцы.

«... Няма лепшага вопыту, няма лепшай зброі выхавання нашай моладзі ў духу марксізма-ленінізма, чым гісторыя нашай партыі... трэба па-большэвіцку, па-ленінску падыйсці да гісторыі мінулага, да гісторыі учарашняга дня і падыйсці так, каб гісторыю гэтага учарашняга дня увязаць з генеральнай лініяй партыі, з тымі грандыёзнымі новымі задачамі, якія стаяць перад намі сёння і якія будуць яшчэ стаяць заўтра»¹.

Не можа быць ні аднаго члена партыі, не ведаючага гісторыі ВКП(б), яе праграмы, статута і важнейшых рашэнняў партыі. Кожны член і кандыдат, кожны спачуваючы партыі, вывучаючы гісторыю ВКП(б), узбройваючыся ленінскай тэорыяй, будзе тым самым ідэяна загартоўвацца для барацьбы за поўную перамогу соцыялізма. Без гэтага не можа быць сапраўднага камуніста.

Веданне гісторыі партыі узбройвае сільнейшай ленінскай зброяй у барацьбе з усімі класавымі ворагамі і з іх агентамі—апартуністамі ўсякіх масцей і адценняў.

Усю практычную работу кожнага партыйца, кандыдата, спачуваючага партыі і комсамольца неабходна звязаць з павышэннем іх тэарэтычнага ўзроўню. Толькі тэарэтычна пісьменны большэвік будзе здольны выходзіць масы ў духу большэвізма і здолее апраўдаць сваё высокае званне кіраўніка працоўных мас, пачэснае званне члена ВКП(б).

Гэтая кароткая гісторыя ВКП(б) разлічана на членаў і кандыдатаў партыі і беспартыйных актывістаў, маючых веды ў аб'ёме пачатковай школы палітграматы.

Непасрэдная задача кнігі заключаецца ў тым, каб даць больш кароткі і больш папулярны падручнік гісторыі партыі, чым выдання да гэтага часу.

У адпаведнасці з гэтай задачай неабходна было сканцэнтравать галоўную ўвагу на асноўных, вузлавых пытаннях гісторыі партыі, свядома апускаючы рад момантаў або бегла закранаючы іх.

¹ Каганович, За большевистское изучение истории партии, стр. 10, 12.

Выпускаемая работа з'яўляецца першым вопытам у справе стварэння кароткага, папулярнага і ў той-жа час стаячага на дастаткова высокім тэарэтычным узроўні падручніка, які ахапляў-бы гісторыю большэвіцкай партыі ад яе зараджэння да завяршэння першай пяцігодкі.

Такая задача з'яўляецца вельмі складанай і труднай. Таму вялікае значэнне маюць указанні чытачоў па палепшанню кнігі і выпраўленню маючыхся недахопаў.

У другое выданне ўнесены некаторыя змяненні і дапаўненні рэдакцыйнага парадку.

Г Л А В А П Е Р Ш А Я

**РЭВОЛЮЦЫЙНЫ РУХ У РАСІІ
ДА УЗНІКЛЕННЯ ВКП(б)**

**ПРАМЫСЛОВАСЦЬ І СЕЛЬСКАЯ ГАСПАДАРКА
К КАНЦУ ХІХ ВЕКА**

К сярэдзіне мінулага века існаваўшае ў Расіі прыгоннае права стала сільна тармазіць развіццё ўсёй народнай гаспадаркі ў краіне.

Узнікаючыя ў гарадах фабрыкі і заводы патрабавалі «свабодных» рабочых, г. зн. такіх, якія не належалі-б памешчыкам і маглі-б ісці ад іх і прадаваць сваю рабочую сілу. У вёсках частка памешчыкаў пад уплывам росту гандлёвых сувязей з заgrаніцай і развіцця капіталізма ў Расіі пераходзіла мала-памалу да капіталістычнай гаспадаркі. Гэтая частка памешчыкаў пачынала прымяняць у сваёй гаспадарцы сельскагаспадарчыя машыны і хімічныя ўгнаенні. Яны таксама мелі патрэбу ў больш прадукцыйнай працы, у працы «свабодных» рабочых. Праца прыгонных сялян, працуючых з-пад палкі, была мала-прадукцыйнай працай.

У сувязі з развіццём капіталізма ўзмацнялася эксплуатацыя сялянства. Сялянства разаралася. Аднак прымацаваныя да зямлі сяляне не маглі ісці ў гарады—на фабрыкі, заводы. У той-жа час у вёсках усё часцей паднімаліся сялянскія хваляванні супроць прыгоннікаў-памешчыкаў. Разрастаючыся ўсё шырэй, гэтыя хваляванні нярэдка ператвараліся ў паўстанні, пагражаўшыя сялянскай рэвалюцыяй супроць дваранска-памешчыцкай улады. Царскі ўрад спышаўся правесці сялянскую рэформу, каб выратаваць сябе ад рэвалюцыі. Цар Александр II прама гаварыў, што лепш «вызваліць» сялян «зверху», чым чакаць, пакуль яны вызваліць сябе «знізу».

Нарэшце адной з прычын, паскорыўшай адмену прыгоннага права, было паражэнне царызма ў канцы 50-х гадоў у вайне з Турцыяй, Англіяй і Францыяй. Гэтая вайна ўскрыла гніласць дзяржаўнага апарата і поўнае бяссілле прыгоннай Расіі.

Прыгоннае права было адменена ў 1861 г. «Вызваленне» сялян было праведзена «зверху», царскім указам і праведзена, зразумела, так, як выгадна было памешчыкам. «Вызваленне» сялян ператварылася на справе ў вызваленне іх ад зямлі, у іх аграбленне.

У сялян адрэзалі ў карысць памешчыкаў лепшую частку зямлі (адсюль назва «адрэзкі»). За зямлю, якую пакінулі сялянам, яны

павінны былі плаціць выкуп. Гэтая зямля каштавала не больш 650 млн. руб. Сяляне-ж пасля рэформы 1861 г. на працягу сарака год заплацілі за яе выкупных плаццяжоў больш 1,5 млрд. руб., г. зн. амаль у 2,5 разы больш яе вартасці.

Рэформа 1861 г. была буржуазнай рэформай, праведзенай прыгоннікамі-памешчыкамі. Яна толькі падарвала прыгонніцтва, але не знішчыла яго. Асталася памешчыцкая ўлада—царызм. захавалася грамаднае памешчыцкае землеўладанне. Уся краіна была аблытана рэшткамі прыгонніцтва. Такім чынам рэформа 1861 г. была толькі першым крокам на шляху ператварэння Расіі ў буржуазную манархію.

Пасля падзення прыгоннага права значна паскорылася капіталістычнае развіццё Расіі. Раслі фабрыкі і заводы, узніклі новыя прамысловыя раёны—Данбас, Баку. Ішло накопленне капітала ўнутры краіны, прыцякаў капітал з-за граніцы.

Асабліва ўзмацнеў капіталізм у перыяд прамысловага ўздыму—у другой палавіне 90-х гадоў. За дзесяцігоддзе—з 1890 па 1900 г.—сільна ўзрасла вытворчасць чыгуну, нафты і каменнага вугалю. Развілася тэкстыльная прамысловасць, павялічылася сетка чыгунак. Расія становілася краінай буйнай капіталістычнай прамысловасці.

Разам з прамысловасцю вырас і пролетарыят. Колькасць фабрычна-заводскіх, горных і чыгуначных рабочых у Расіі паднялася з 700 тыс. у 1865 г. да 2,4 млн. чалавек к канцу 90-х гадоў. Асноўная маса пролетарыята была сканцэнтравана ў буйных прамысловых цэнтрах—Пецебургу, Маскве, Данбасе, Баку, Іванава-Вазнесенску. Больш палавіны ўсіх фабрычна-заводскіх рабочых Расіі было занята на невялікай колькасці буйнейшых прадпрыемстваў.

Аднак, не гледзячы на гэта, астаткі прыгонніцтва ў прамысловасці былі вельмі сільны яшчэ доўга пасля падзення прыгоннага права. Напрыклад уладальнікі уральскіх заводаў, якія мелі грамадную колькасць зямель, аставаліся па сутнасці да канца XIX в. прыгоннікамі-памешчыкамі. Надзяляючы рабочых нязначнымі ўчасткамі зямлі, дазваляючы сялянам карыстацца на кабальных умовах выганам для жывёлы, лесам, гэтыя уральскія фабрыканты-памешчыкі абавязвалі іх за нішчанскую плату працаваць на сваіх заводах. Такім шляхам іх заводы забяспечваліся «сваімі» прымацаванымі і дзяшовымі рабочымі. Гэтым аб'ясняюцца надзвычай нізкая прадукцыйнасць працы, адсталая тэхніка і бязлітасная кабальная эксплуатацыя на уральскіх заводах. Тут панавалі поўнае бяспраўе, нішчанская зароботная плата і доўгі рабочы дзень.

Агульная адсталасць тэхнікі, нізкая прадукцыйнасць працы, абнішчанне шырокіх мас, недастатковасць унутранага рынку для збыту прамысловых тавараў—усё гэта было вынікам прыгонніцкіх перажыткаў і сільна тармазіла развіццё буйнай прамысловасці. Такая галіна вытворчасці, як машынабудаўніцтва, была

ў Расіі ў зародкавым стане. Пераважная колькасць машын увозілася з-за граніцы.

Развіццё капіталізма ў Расіі адбывалася не толькі ў прамысловасці, але і ва ўсіх іншых галінах гаспадаркі. Капіталізм развіваўся і ў саматужных промыслах, усё больш ператвараючы асноўную масу саматужнікаў у наёмных рабочых. Капіталізм развіваўся і ў сельскай гаспадарцы, хоць яна аставалася надзвычай адсталай, поўпрыгонніцкай.

Памешчыкі вельмі павольна пераходзілі да выкарыстання сельскагаспадарчых машын, да капіталістычнай гаспадаркі. К канцу ХІХ в. толькі адна пятнаццатая частка памешчыцкай зямлі апрацоўвалася на аснове больш высокай капіталістычнай тэхнікі. Усе-ж астатнія памешчыцкія землі, а тым больш бядняцка-серадняцкія землі апрацоўваліся па-драпежніцку, адсталымі, «дапатопнымі» спосабамі. Ураджайнасць у Расіі была значна ніжэйшая, чым у іншых краінах Еўропы.

Развіццё капіталізма ішло і ў сялянскай гаспадарцы. Нязначная верхавінка сялянства—кулакі расшыралі пасевы, наймалі батракоў, пераходзілі на пасеў працаёмкіх культур, карысталіся хімічнымі ўгнаеннямі. Рост капіталізма ў сельскай гаспадарцы суправаджаўся расслаеннем сялянства; выдзяляўся і колькасна рос сельскагаспадарчы пролетарыят, які жыве продажам работнай сілы. Расла і ўзмацнялася вясковая буржуазія—кулацтва,—прымяняўшая наёмную працу. Пераважная большасць сялянства ператваралася ў поўнішчую, жывучую ўпрогаладзь беднату.

К канцу ХІХ в. памешчыкі ўладалі грамаднай колькасцю зямель і лясоў. Сялянскія-ж надзелы былі вельмі невялікія, 30 тыс. памешчыкаў мелі 70 млн. дзесяцін зямлі, г. зн. столькі-ж, колькі 10,5 млн. разароных сялянскіх двароў. На адну памешчыцкую гаспадарку прыпадала больш 2 тыс. дзесяцін, душавы надзел разаронага селяніна складаў 1,5 дзесяціны, а ў радзе раёнаў і таго менш. Самым буйным памешчыкам быў цар. Ён адзін меў больш зямлі, чым поўмільёна сялянскіх сем'яў.

Грамадныя выкупныя плацяжы, падушныя падаткі, налогі, зборы, страхавыя ўзносы ўсё больш разаралі сялянскую гаспадарку.

Урад, імкнучыся забяспечыць лепшае паступленне плацяжоў у казну і дзяшовыя рабочыя рукі памешчыкам, выкарыстаў ужо здаўна існаваўшую ў Расіі сялянскую абшчыну. Абшчына складалася з сялян аднаго або некалькіх паселішчаў. Кожны селянін, які ўваходзіў у яе, вёў аднаасобную гаспадарку, аднак зямля лічылася ўласнасцю ўсёй абшчыны. Абшчына ў цэлым адказвала за паступленне плацяжоў і налагаў, якія прылічваліся з яе членаў. Разароны селянін не мог па свайму жаданню кінуць свой кавалачак зямлі і пакінуць вёску. Абшчына затрымлівала яго, бо ў выпадку ўходу аднаго з яе членаў належаўшыя з яго падаткі раскладаліся на астаючыся сялян. Гэтым самым абшчына прымушала кожнага свайго члена плаціць падаткі незалежна ад

убытачнасці або даходнасці гаспадаркі. Яна затрымлівала развіццё прадукцыйных сіл.

Малазямельны селянін вымушан быў арандаваць у памешчыка зямлю, карыстацца выганам для жывёлы, лясамі і вадаёмамі, належачымі памешчыку. За ўсё гэта селянін без усякай узнагароды апрацоўваў памешчыцкую зямлю сваім жалкім інвентаром і дарам выконваў для памешчыка цэлы рад павіннасцей, якія асталіся з часу прыгоннага права. Гэтыя так званыя адрабяткі былі галоўнай формай кабальнай эксплуатацыі сялян. Яркім прыкладам кабальнага становішча сялянства былі Закаўказзе і Цэнтральна-чарназёмны край. Тут селянін за дзесяціну зямлі ўносіў памешчыку не толькі высокую арэндную плату, не толькі працаваў на памешчыцкай зямлі, але і павінен быў падносіць памешчыку падарункі і ўплачваць спецыяльны збор у яго карысць.

Ітак «магутныя астаткі сярэднявекі», як гаварыў Ленін, затрымлівалі эканамічнае развіццё краіны. Уся ўлада к канцу XIX в. аставалася ў руках памешчыкаў-прыгоннікаў.

Буржуазія, умацняючыся эканамічна, аставалася адстароненай ад палітычнай улады. Натуральна, што яна імкнулася прымаць удзел у дзяржаўнай уладзе, для таго каб умацаваць сваё становішча. Аднак руская буржуазія не вяла рэвалюцыйнай барацьбы з самадзяржаўем: яна была надта напалохана рэвалюцыяй 1848 г. на Захадзе і рэвалюцыйнай барацьбой Парыжскай камуны ў 1871 г. у Францыі. Апрача таго—гэта асабліва важна—буржуазія шукала згоды з самадзяржаўем таму, што яе класавыя інтарэсы ўсё цясней перапляталіся з царызмам. Царскі ўрад раздаваў фабрыкантам і заводчыкам па павышаных цэнах казённыя заказы. Ён ахоўваў айчынную прамысловасць высокімі пошлінамі ад канкурэнцыі з дзяшовымі заходнееўрапейскімі таварамі. Буржуазія цесна звязала свае інтарэсы з памешчыцкім землеўладаннем, таму што агромная колькасць дваранскіх зямель была заложана ў належаўшых буржуазіі банках.

Заваявальная палітыка царызма адкрывала прамыслоўцам новыя рынкі для збыту тавараў, для атрымання сыравіны. Няспынна захватваючы тэрыторыі суседніх народаў, царызм ператвараў іх у калоніі, бязлітасна грабячы туземнае насельніцтва. Царскі рэжым штыком і бізуном абараняў буржуазію, аблягчаючы ёй страшэнную эксплуатацыю рабочых, дапамагаў змагацца з забастоўкамі і трымаць рабочых у кабальнай залежнасці.

Нядзіўна, што гэта паднімала рабочых, сялян і шырокія масы прыгнечаных нацыянальнасцей на рэвалюцыйную барацьбу супроць прыгоннікаў-памешчыкаў, супроць царскага самадзяржаўя.

НАРОДНІЦТВА 70 і 80-х ГАДОЎ

Магутныя рэшткі сярэднявекі, тармозячы і ўродуючы гаспадарчае развіццё Расіі, усё-ж не маглі спыніць ход гісторыі. Капіталізм у Расіі развіваўся.

Ленін, характарызуючы развіццё капіталізма ў той перыяд у галіне сельскай гаспадаркі, пісаў, што сялянства раскалолася, што грамадная маса сялянства

«няўхільна разаралася і ператваралася ў пролетарыяў, меншасць выдзяляла кучкі нешматлікіх, але чэпкіх кулакоў і гаспадарных мужыкоў, прыбіраўшых да рук сялянскую гаспадарку і сялянскія землі, складаючых кадры нараджаючайся сельскай буржуазіі» (т. IV, стр. 101).

Разароныя, задаўленыя нуждой сяляне ўходзілі з вёскі, кідалі свае шматкі зямлі і ішлі на фабрыкі і заводы. У 70-я гады штогод да паўтара мільёнаў сялян уходзіла на адхожыя промыслы. Рускія капіталісты пачалі атрымліваць рабочую сілу па казачна дзяшовай цане з радоў разаронага шматмільённага сялянства. Раслі фабрыкі і заводы, і ў іх складваліся першыя атрады рабочага класа.

Пераважную масу насельніцтва Расіі складалі сяляне, якія пачалі барацьбу супроць памешчыкаў яшчэ задоўга да адмены прыгоннага права. Пасля адмены прыгоннага права барацьба сялянства за зямлю безупынна прадаўжалася. Гэтая барацьба вельмі часта вылівалася ў форму паасобных бунтаў, паўстанняў і падпалаў памешчыцкіх уладанняў. Але сялянства змагалася раз'яднана; адзінага руху, які мог-бы прывесці да звяржэння самадзяржаўя, не было, таму што яшчэ не вырас і не ўзмацнеў пролетарыят, які павёў-бы за сабой сялянства, не было ў наяўнасці пролетарскай партыі.

У гэтай абстаноўцы ўзніклі рэвалюцыйныя арганізацыі, вядомыя пад назвай «народніцкіх».

Народніцкія арганізацыі складаліся з дробнабуржуазнай інтэлігенцыі, студэнцтва, дзяцей разарыўшыхся дваран, духавенства, чыноўнікаў, купецтва.

Народнікі лічылі сябе соцыялістамі, але «па сутнасці гэта быў зусім не соцыялізм, а прыгожадушная фраза, добрыя мары, у якія ахінала сваю тагачасную рэвалюцыйнасць буржуазная дэмакратыя» (Ленін). Гэта не быў навуковы соцыялізм Маркса—Энгельса, які ўказвае шляхі вызвалення рабочага класа і ўсіх працоўных ад капіталістычнага рабства. «Соцыялізм» народнікаў быў не навуковы, а утапічны, рэакцыйны, у ім не было, па трапнаму выражэнню Леніна, «ні грана соцыялізма». З аднаго боку, народнікі адлюстроўвалі рэвалюцыйную барацьбу сялянства супроць царызма і памешчыцкага землеўладання, а з другога боку, падтрымлівалі імкненне сялянства захаваць сваю дробную гаспадарку і дзеля гэтага затрымаць развіццё капіталізма. Народнікі лічылі, што Расія з'яўляецца самабытнай краінай, якая можа мінаваць капіталізм і тым самым мінаваць «язву пролетарыяцтва» (як яны гаварылі аб рабочым класе).

У «патрыярхальнасці», г. зн. поўдзікасці тагачаснай рускай вёскі, «не сапсаванай разлагаючым уплывам горада», яны бачылі аснову соцыялізма.

У сялянскай абшчыне, якая асталася ад прыгонніцкіх часоў і падтрымлівалася царызмам, якая служыла для закабалення беднаты, выкачвання падаткаў пры дапамозе кругавой парыкі,— у гэтай сялянскай абшчыне народнікі бачылі ячэйку будучага соцыялістычнага грамадства. Тым самым народнікі прабавалі спыніць гістарычнае развіццё, замацаваць вапючую адсталасць усёй краіны.

Адмаўляючы наяўнасць капіталізма ў краіне, рашуча выступаючы на барацьбу з развіццём капіталізма, народнікі адмаўлялі значэнне класа фабрычна-заводскіх рабочых як мабільшчыкаў капіталістычнага грамадства, як кіраўнікоў сялянства ў яго рэвалюцыйнай барацьбе.

Вялікую ролю рабочага класа як адзіна паслядоўнага барацьбіта за соцыялізм народнікі адмаўлялі, з'яўляючыся самымі заядлымі праціўнікамі навуковай тэорыі Маркса аб соцыялізме, аб шляхах яго перамогі. Яны не заўважалі нават нараджэння рускага рабочага класа, які ўжо пачаў сваю барацьбу і арганізаваў першыя баявыя выступленні—забастоўкі і інш.

Народнікі адлюстроўвалі стыхійную сялянскую барацьбу супроць прыгонніцкага гнёту, але іх тэорыя, іх метады, іх практыка былі няправільныя і не маглі прывесці да перамогі.

Народнікі ў масе сваёй былі паслядоўнікамі бунтара—анархіста Бакуніна. Яны адмаўлялі неабходнасць барацьбы за заваяванне палітычных свабод і зусім адвяргалі неабходнасць барацьбы за дыктатуру пролетарыята. Бунтары-народнікі думалі, што даволі інтэлігенту-рэвалюцыянеру з'явіцца ў вёску і аб'ясніць сялянам іх беспрасветнае становішча, як сялянская маса паднімецца на паўстанне.

Народнікам не толькі не ўдалося падняць сялянства на ўсерасійскі бунт, але не ўдалося арганізаваць колькі-небудзь прыметны рух. Сялянства асталося глухім да прапаганды іх поглядаў. Называючы сябе народнікамі, яны аказаліся, як характарызаваў іх Ленін, «страшэнна далёкі ад народу». Пацярпеўшы паражэнне ў рабоце сярод сялянства і расчараваўшыся ў метадах сваёй барацьбы, бачачы бясплоднасць сваіх спроб выклікаць сялянскі рух, народніцкая арганізацыя «Зямля і Воля» раскалолася ў 1879 г., і з яе выдзелілася партыя «Народная Воля», якая сваёй галоўнай задачай паставіла забіць цара. Народавольцы адмовіліся ад работы ў масах, не прабуючы больш уцягваць сялянскую масу ў рэвалюцыйную барацьбу. Яны спадзяваліся шляхам змовы вузкай канспіраванай групы без падтрыманні мас, без масавага руху, тэрорам, забойствам царскіх міністраў і асабліва забойствам цара звергнуць самадзяржаўе.

1 сакавіка 1881 г. Александр II быў забіты, але на месца забітага цара на прастол неадкладна ўсеўся другі цар—Александр III. Народавольцы-першамартаўцы былі пакараны смерцю. Рэакцыя ў краіне яшчэ больш узмацнілася.

Рэакцыйная народніцкая тэорыя сялянскага соцыялізма, метады і сродкі іх палітычнай барацьбы (індывідуальны тэрор,

змоўніцкая арганізацыя адзіночак-«герояў» без масы) цярпелі крах.

Разгром народавольцаў паказаў, што метады індывідуальнага тэрору не можа прывесці да звяржэння царскага ладу і тым больш да заваявання сацыялізма. Індывідуальны тэрор заўсёды з'яўляўся рэзультатам роспачы, нявер'я ў масавы рух. Такім быў і тэрарызм народнікаў 70 і 80-х гадоў. Індывідуальны тэрор народнікаў губіў усякі пачынаўшыся масавы рух. Гэтая тактыка тэрарызму выцякала непасрэдна з народніцкай тэорыі «герояў» і «натоўпу», па якой «героі» павінны былі кампенсаваць пасіўнасць «натоўпу».

Сваімі палітычнымі прыёмамі народнікі адцягвалі масы ад рэвалюцыйнай барацьбы, сеялі ў масах самую шкодную ілюзію, што хтосьці за іх будзе змагацца. Ленін з усёй бязлітаснасцю выкрываў гэтую народніцкую тактыку тэрарызму як «адзінаборчства», якое асуджае масы на пасіўнасць, «да ослаблення работы па падрыхтоўцы націску мас на самадзяржаўе» (Ленін, т. V, стр. 134). Толькі масавы рух, якім кіруе пролетарская партыя, толькі рэвалюцыйная барацьба мас, якую накіроўвае вучэнне марксізма-ленінізма, маглі прывесці да перамогі.

Але марксізм у Расіі мог стаць асновай для фармавання пролетарскай партыі, пераадаляваючы народніцкія тэорыі аб самабытнасці Расіі, аб прыраджаным і прыродным сацыялізме рускага селяніна, аб сацыялістычным характары рускай абшчыны, аб «героях» і «натоўпе», аб індывідуальным тэроры і т. д. Без гэтага ні аб якой масавай пролетарскай арганізацыі не магло быць і гутаркі.

Рускі марксізм вырас і ўзмацнеў у барацьбе з народніцтвам як з лютым ворагам марксізма. Заслуга першых баёў з народніцтвам належыць групе «Вызваленне працы», якая складалася з раду рэвалюцыянераў з Г. В. Плеханавым на чале, што адкалоліся ад народніцтва. У 1883 г. група «Вызваленне працы» ўпершыню падняла сцяг марксізма ў Расіі. Але толькі дзейнасць Владзіміра Ільіча Леніна прынесла канчатковы разгром тэорыі і метадаў палітычнай барацьбы народніцтва, канчатковую перамогу марксізма і стварэнне сапраўды рэвалюцыйнай партыі рускага рабочага класа.

Але перажыткі гэтых тэорыяў давалі сябе адчуваць і ў далейшым на ўсім працягу рэвалюцыйнай барацьбы. Вось чаму Ленін ва ўсёй сваёй дзейнасці вёў нястомную барацьбу з перажыткамі народніцкай ідэалогіі і ў прыватнасці з тэрарызмам партыі эсэраў, якая праводзіла народніцкія тэорыі.

«Уся гісторыя рускай рэвалюцыйнай мыслі за апошнюю чвэрць века ёсць гісторыя барацьбы марксізма з дробна-буржуазным народніцкім сацыялізмам»,—пісаў Ленін у 1905 г. (т. VIII, стр. 360).

Ленін неаднаразова ўказваў, што спроба эсэраў адрадзеіць тэрор ёсць рэвалюцыйны авантурызм, бо тэрор поўнаасцю абанкрочіўся яшчэ ў папярэдні, народніцкі перыяд.

Ленін пісаў (у рэзалюцыі II з'езда РСДРП): «З'езд рашуча адвяргае тэрор, г. зн. сістэму адзінкавых палітычных забойстваў, як спосаб палітычнай барацьбы... які разбурае сувязь рэволюцыянераў з масамі рэволюцыйных класаў насельніцтва, які пасяляе самыя памылковыя ўяўленні аб задачах і спосабах барацьбы з самадзяржаўем» (т. VI, стр. 10).

Ленін пісаў: «Соцыялісты-рэволюцыянеры наіўна не заўважаюць таго, што іх схільнасць да тэрарызму звязана самай цеснай прычынай сувяззю з тым фактам, што яны з самага пачатку сталі і прадаўжаюць стаяць у баку ад рабочага руху, не імкнучыся нават зрабіцца партыяй рэволюцыйнага класа, які вядзе сваю класавую барацьбу» («Рэволюцыйны авантюрызм», т. V, стр. 147).

ПЕРШЫЯ РАБОЧЫЯ АРГАНІЗАЦЫІ Ў РАСІІ

У 70-х гадах мінулага стагоддзя барацьба рабочага класа ўсё расшыралася, рабочыя хваляванні сталі набываць усё больш вострую форму. Асабліва сільны быў стачачны рух у Пецярбургу (Ленінградзе). Услед за Пецярбургам стачкі ахапілі тэкстыльныя прадпрыемствы Масквы, Шуі, Іванава, Яраслаўля, заводы і руднікі Данбаса, чыгуначнае будаўніцтва, Рас-тоў, Маскву, Одэсу.

П. Алексееў

Асноўнай прычынай стачак было цяжкае матэрыяльнае становішча рабочых. Рабочы дзень складаў у гэты час у сярэднім 12—14 гадзін. Рабочыя змагаліся за скарачэнне рабочага часу, за павелічэнне заробатнай платы, за змяншэнне штрафаў і за ўстанаўленне дакладных расцэнак.

Стачкі ў радзе выпадкаў канчаліся ўмяшаннем паліцыі і войск, збіваннем рабочых. Спачатку стачкі рабочых праходзілі неарганізавана, разрознена, але паступова баставаўшыя прывучаліся да больш арганізаванай барацьбы. У гэтай барацьбе вырасталі кадры перадавікоў-рабочых. Вельмі яркім прыкладам такога рабочага перадавіка быў ткач Пётр Алексееў, які прымаў удзел у народніцкіх гуртках 70-х гадоў. Арыштаваны паліцыяй за рэволюцыйную дзейнасць і кіраўніцтва стачкамі, ён бясстрашна заявіў перад царскім судом, што не далёк той момант, калі «паднімецца мускулістая рука рабочага люду і ярмо дэспатызма, агароджанае штыхамі, разляціцца ў прах». Гэтае выступленне рабочага-рэволюцыянера сведчыла аб нарастанні новай сілы ў барацьбе з царызмам і прыгонніцтвам.

Для кіраўніцтва барацьбой рабочых ствараліся першыя рабочыя рэволюцыйныя арганізацыі. Гэтыя арганізацыі, вызваляючыся паступова ад народніцкіх памылак, пачыналі выпрацоўваць пролетарскую лінію барацьбы.

Першай рабочай арганізацыяй быў «Паўднёварасійскі рабочы саюз», які ўзнік у Одэсе ў 1875 г. Саюз налічваў да 800 рабочых і быў звязан з буйнейшымі прадпрыемствамі Одэсы. У самым пачатку сваёй дзейнасці ён разыйшоўся з народнікамі, якія прабавалі уцягнуць яго членаў на народніцкі шлях барацьбы. Сваёй асноўнай задачай саюз ставіў барацьбу з самадзяржаўем і заваяванне палітычнай свабоды, хоць ён да канца не змог аддзелацца ад народніцкіх поглядаў. Пасля некалькіх месяцаў сваёй работы «Паўднёварасійскі рабочы саюз» быў разгромлен паліцыяй, усе яго кіраўнікі арыштаваны. Арганізатар саюза Заслаўскі быў прыгаворан да 10-гадовай катаргі і памёр у турме ў 1878 г.

Некалькі пазней—у 1878 г. у Пецербургу ўзнік «Паўночны саюз рускіх рабочых». Яго арганізатарамі былі столяр Сцепан

Е. Заслаўскі

С. Халтурын

В. Обнорскі

Халтурын і металіст Обнорскі. Саюз прымаў вялікі ўдзел у стачачным руху пецербургскіх рабочых, кіруючы першымі самастойнымі выступленнямі рабочага класа. Саюз выпрацаваў сваімі сіламі рэвалюцыйную праграму. Гэтая праграма высоўвала перад рабочым класам задачу звяржэння самадзяржаўя і заваявання палітычнай свабоды, звязваючы пры гэтым барацьбу за палітычную свабоду з барацьбой за соцыялізм. Побач з гэтымі зусім правільнымі палажэннямі ў праграме былі народніцкія памылкі, напрыклад праводзіўся народніцкі погляд на ролю сялянскай абшчыны. Саюз неаднаразова падкрэсліваў міжнародны характар задач, якія стаяць перад рускім рабочым класам. «Паўночны саюз» быў разгромлен у 1881 г. Яго кіраўнік Халтурын быў арыштаван і павешан у 1882 г.

ПЕРШЫЯ СОЦЫЯЛ-ДЭМАКРАТЫЧНЫЯ АРГАНІЗАЦЫІ ў РАСІІ

У 80-х гадах рабочы рух ахапіў рад асноўных прамысловых раёнаў Расіі. Асабліва вялікае значэнне мела забастоўка ў Арэхава-Зуеве ў 1885 г. на тэкстыльнай фабрыцы Савы Марозава. Повадам к гэтай забастоўцы паслужыла самавольства ў штрафанні рабочых. За адзін 1884 г. Марозаў шляхам штрафаў аграбіў рабочых на 300 тыс. руб., што складала амаль палавіну за-

рабочнай платы ўсіх рабочых. Абураная 8-тысячная маса рабочых пачала забастоўку. У першы-ж дзень забастоўкі рабочыя разграмілі фабрычную краму, з якой па ўздутых цэнах адпускарліся нягодныя прадукты. Улады, пераканаўшыся, што абяцаннямі нельга зламаць забастоўку, рашылі дзейнічаць сілай. Былі выкліканы полк пяхоты і казакі. Пачаліся арышты кіраўнікоў. Рабочыя—усе як адзін—рашылі вызваліць арыштаваных. Завязалася схватка з войскамі, у якой многа рабочых было забіта і паранена. Забастоўка была падаўлена. Некалькі сот рабочых былі высланы на радзіму, а кіраўнікі забастоўкі—рабочыя Маісеенка і Волкаў адпраўлены ў ссылку. Не глядзячы на няўдалы выход забастоўкі, яна ўсё-ж прымусіла царскі ўрад выдаць рад фабрычна-заводскіх законаў, рэгуляваўшых становішча рабочых. Гэта было зроблена з мэтай недапушчэння росту стачачнага руху ў іншых раёнах.

Станавілася ясна, што ў Расіі сапраўды ствараўся рэволюцыйны клас, здольны стаць кіраўніком і правадыром шырокіх мас сялянства. Нядзіўна, што ў гэтых умовах пачалі ўзнікаць арганізацыі, якія зусім не задавальняліся народніцкімі поглядамі. Яны знаёміліся з вопытам заходнееўрапейскага рабочага руху; з вучэннем Маркса, аб'яўлялі сябе староннікамі гэтага вучэння і пачыналі прапагандаваць марксізм у Расіі.

Першай рускай марксісцкай соцыял-дэмакратычнай арганізацыяй была група «Вызваленне працы». Яна была аснована за граніцай у 1883 г. Яе асновальнікамі былі быўшыя члены «Чорнага перадзелу», якія ў далейшым адышлі ад народніцтва,—Плеханаў, Аксельрод, Засуліч, Дэйч і Ігнатаў. Група «Вызваленне працы» прарабіла вялікую работу па прапагандзе марксізма ў Расіі. Яна выдавала рад кніг Плеханава: «Соцыялізм і палітычная барацьба» (у 1883 г.), «Нашы рознагалосці» (у 1884 г.); яна перакладала на рускую мову работы Маркса і Энгельса і распаўсюджвала іх у Расіі. Група «Вызваленне працы» правяла вялікую барацьбу з народніцтвам. Яна паказала шкоду народніцкіх тэорый аб самабытнасці эканамічнага развіцця Расіі, аб значэнні абшчыны, аб адмаўленні самастойнай рэволюцыйнай ролі рабочага класа. Лічбамі і фактамі яна даказала развіццё капіталізма ў Расіі і разлажэнне пад яго ўплывам абшчыны. Група «Вызваленне працы» раз'ясняла, што Расія можа прыйсці к соцыялізму не праз сялянскую абшчыну, мінуючы капіталізм, а толькі шляхам класовай палітычнай барацьбы пролетарыята, праз рэволюцыйнае звяржэнне панавання памешчыкаў і буржуазіі. Група «Вызваленне працы» падкрэслівала рэволюцыйную ролю пролетарыята і яго здольнасць к самастойнай барацьбе за свае інтарэсы.

Аднак група дапускала ў той-жа час у сваіх работах рад апартуністычных памылак. Яна недаацэньвала рэволюцыйныя сілы шматлікага сялянства і здольнасць пролетарыята кіраваць ім.

Яна пераацэньвала ролю ліберальнай буржуазіі ў барацьбе з царызмам, лічачы яе рэволюцыйнай сілай.

Група «Вызваленне працы» ставіла пытанне аб стварэнні сацыял-дэмакратычнай рабочай партыі ў Расіі.

Сваёй работай яна аказала вялікі ўплыў на выпрацоўку марксісцкіх поглядаў сярод членаў сацыял-дэмакратычных гурткоў, якія быстра пашыраліся па ўсёй Расіі. Але бяда групы «Вызваленне працы» заключалася ў тым, што яна была адарвана ад мас і што яе прапагандысцкая работа не была ўвязана з арганізацыйнай работай на мясцах. Таму вось група «Вызваленне працы», гаварыў Ленін, толькі тэарэтычна асновала сацыял-дэмакратыю і зрабіла толькі першы крок насустрач рабочаму руху.

К канцу 80-х і пачатку 90-х гадоў сацыял-дэмакратычныя гурткі ўзніклі ўжо ва ўсіх буйных прамысловых цэнтрах Расіі. У Пецярбургу ў 1884 г. арганізаваўся пад кіраўніцтвам студэнта Благоева (пазней правадыр камуністычнай партыі Балгарыі) гурток, які называўся «партыяй рускіх «сацыял-дэмакратаў» і які праіснаваў да 1887 г. У Пецярбургу-ж узніклі гурткі Тачыскага (1886—1888 гг.), Бруснёва (1890—1892 гг.). Бруснёўская арганізацыя мела да 20 рабочых гурткоў у розных раёнах Пецярбурга.

У Казані працаваў гурток Федасеева (1888 г.), у якім прымаў удзел і Ленін. Сацыял-дэмакратычныя гурткі існавалі таксама ў Кіеве, Харкаве, Самары.

Такім чынам у перыяд 1883—1894 гг. узніклі і шырока распаўсюдзіліся ў Расіі марксізм і сацыял-дэмакратычны рух. Але гэта быў першы, «утробны» перыяд у развіцці сацыял-дэмакратыі, калі работа першых марксісцкіх сацыял-дэмакратычных арганізацый зводзілася амаль выключна да прапаганды, калі яны не былі яшчэ звязаны з масавым рабочым рухам, налічваючы ў сваіх радах толькі паасобныя адзінкі найбольш свядомых барацьбітоў за справу рабочага класа.

П. Маïсеенка

ЛІТАРАТУРА ДА ГЛАВЫ ПЕРШАЙ

- Ленін, «Крестьянская реформа» и пролетарски-крестьянская революция, Соч., т. XV, стр. 142—148.
- Ленін, Три источника и три составных части марксизма, Соч., т. XVI, стр. 349—353.
- Сталин, К вопросам ленинизма, «Вопросы ленинизма», стр. 191—194.
- Ленін, Попытное направление в русской социал-демократии, Соч., т. II, стр. 533—556.
- Тэзісы Культурна ЦК і Інстытута Леніна к 50-годдзю «Народная воля».
- Сталин, О некоторых вопросах истории большевизма, «Вопросы ленинизма», стр. 604—614.

ГІСТАРЫЧНАЕ ПАДРЫХТАВАННЕ І ЗАРАДЖЭННЕ БОЛЬШЭВІЗМА

РАСІЯ—ВУЗЕЛ ІМПЕРЫЯЛІСТЫЧНЫХ СУПЯРЭЧНАСЦЕЙ

К пачатку XX в. капіталістычны спосаб вытворчасці стаў у Расіі пануючым. К гэтаму часу Расія стала імперыялістычнай краінай, увайшла ў кола сільных імперыялістычных дзяржаў, хоць і аставалася сярод іх самай адсталай. Яна была часткай сусветнай гаспадаркі і адным са звенняў адзінага ланцугу імперыялістычнай сістэмы дзяржаў.

К пачатку XX в. у Расіі з усёй вострынёй сказалася супярэчнасць паміж «перадавым прамысловым і фінансавым капіталам» (Ленін) і адсталай, дзікай, прыгонніцкай сельскай гаспадаркай.

Разам з гэтым у Расіі ўсё больш узмацнялася прыгнечанне працоўных мас. Капіталістычная эксплуатацыя перапляталася з памешчыцкім гнётам, з самавольствам цара, жандармаў і чыноўнікаў. У Расіі існавалі самы доўгі рабочы дзень (па 13 гадзін і больш), нішчанская зароботная плата, агромныя штрафы, агідныя жыллёвыя і бытавыя ўмовы, поўнае самавольства фабрыкантаў на прадпрыемствах, памешчыцкая кабала ў вёсцы, цемната, забітасць сялянства і, нарэшце, нябачаны бюракратызм усяго дзяржаўнага апарата.

Да гэтага дабаўляўся самы люты гнёт царызма над усімі нярускімі нацыянальнасцямі. Царызм у сваіх калоніях—Каўказе, Туркестане, Польшчы, Украіне, Фінляндыі—бязлітасна прыгнатаў карэннае насельніцтва, пазбаўляў яго ўсякіх правоў: гвалтоўна насаджалася руская мова, закрываліся нацыянальныя школы і забараняўся нацыянальны друк. Царызм жорстка падаўляў усякае імкненне да нацыянальнай свабоды. Следуючы прыцыпу «раздзяляй і ўладарнічай», царызм нацкоўваў адны нацыянальнасці на другія, арганізоўваў яўрэйскія лагromы, распальваў барацьбу паміж цюркамі і армянамі на Каўказе і т. п. Царызм ператварыў Расію ў сапраўдную «турму народаў». Больш палавіны насельніцтва Расіі належала да прыгнечаных нацыянальнасцей.

Магчымасць бязмежнай эксплуатацыі працоўных мас, магчымасць атрымання вялікіх прыбыткаў прыцягвала іншакраінны капітал у Расію. Карыстаючыся ўсямерным падтрыманнем урада, іншакраінны капітал ахвотна ішоў у найбольш важныя галіны

народнай гаспадаркі—паліўную прамысловасць, металургію, чыгункі. У канцы XIX і пачатку XX в. у прамысловасць было ўкладзена 773 млн. руб. іншакраіннага капітала. Яму належала 342 буйнейшых прадпрыемствы. У адной толькі горнай і металургічнай прамысловасці ён уладаў 125 прадпрыемствамі з капіталам у 472 млн. руб.

Становішча царскай Расіі паміж імперыялістычным Захадам і каланіяльным Усходам ставіла яе ў ролю вартавога пса імперыялізма на Усходзе. Царызм прымаў удзел у дзяльбе і заняволенні Турцыі, Кітая і Персіі. Ваенныя сілы царызма былі заўсёды гатовы ажазаць дапамогу імперыялістам у падаўленні рэвалюцыйнага рабочага руху ў Еўропе. Гэта быў спраўны і люты «еўрапейскі жандарм».

Усё гэта рабіла Расію краінай «ваенна-феадальнага імперыялізма» (Ленін), ачагом капіталістычнага, каланіяльнага і ваеннага гнёту.

«Вось чаму Расія павінна была стаць вузлавым пунктам супярэчнасцей імперыялізма не толькі ў тым сэнсе, што супярэчнасці гэтыя лягчэй за усё ўскрываліся іменна ў Расіі з прычыны асабліва агіднага і асабліва нецярпімага іх характару, і не толькі таму, што Расія была важнейшай апорай заходняга імперыялізма, злучаючай фінансавы капітал Захада з калоніямі Усхода, але і таму, што толькі ў Расіі існавала рэальная сіла, здольная вырашыць супярэчнасці імперыялізма рэвалюцыйным шляхам»¹.

РАСІЯ—ЦЭНТР МІЖНАРОДНАГА РЭВОЛЮЦЫЙНАГА РУХУ

Сілай, здольнай вырашыць супярэчнасці імперыялізма рэвалюцыйным шляхам і нанесці рашучы удар царызму, быў пролетарыят. Пролетарыят Расіі меў надзейнага саюзніка ў барацьбе з царызмам—сялянства і шырокія масы прыгнечаных нацыянальнасцей.

«...У Расіі паднімалася велізарнейшая народная рэвалюцыя, на чале якой стаяў рэвалюцыйнейшы ў свеце пролетарыят, які меў у сваім распараджэнні такога сур'ёзнага саюзніка, як рэвалюцыйнае сялянства Расіі»².

Працоўныя масы ў гэтай нароўнай рэвалюцыі маглі да канца разбіць царызм толькі пры той умове, калі яны разгортвалі барацьбу далей, накіроўваючы яе не толькі супроць царскага ўрада, але і супроць імперыялізма. Рэвалюцыя супроць царызма збліжалася, як гаварыў т. Сталін, і павінна была перарасці ў рэвалюцыю супроць імперыялізма, у рэвалюцыю пролетарскую.

¹ Сталін, Вопросы ленинизма, стр. 9.

² Там-жа.

Паўстаючы супроць царызма, які дапамагаў душыць рэвалюцыю ў еўрапейскіх краінах, пролетарыят Расіі тым самым згуртоўваў вакол сябе пролетарыяў Захада і прыгнечаныя народы Ўсхода. Гэта выстаўляла расійскі пролетарыят на перадавыя пазіцыі міжнароднага рэвалюцыйнага руху. Вось чаму звяржэнне царызма, пісаў Ленін, зрабіла-б Расію цэнтрам рэвалюцыйнага руху ўсяго свету, а пролетарыят Расіі—яго авангардам.

У гэтай абстаноўцы кіраваць рэвалюцыйнымі баямі супроць імперыялізма, весці пролетарыят на пролетарскую рэвалюцыю магла толькі партыя новага тыпу. Не выпадкова таму, што партыя новага тыпу ўзнікла ў Расіі, а Ленін, яе геніяльны правадыр і тэарэтык, стаў правадыром міжнароднага пролетарыята.

АБАГУЛЬНЕННЕ ЛЕНІНЫМ ВОПЫТУ БАРАЦЬБЫ РАБОЧЫХ УСІХ КРАІН

Ленін з самага пачатку сваёй рэвалюцыйнай дзейнасці ствараў партыю, якая апіралася на рэвалюцыйную тэорыю Маркса—Энгельса і на вопыт усяго папярэдняга рэвалюцыйнага руху, на вопыт пролетарыята ўсіх краін.

Святкаванне 1 мая ў 90-х гадах (з карціны мастака Владзімірскага)

Ленін будаваў партыю, якая з'яўлялася адзіным пераемнікам і прадаўжальнікам той барацьбы за дыктатуру пролетарыята, за камунізм, якую вялі Маркс і Энгельс у «Саюзе камуністаў» у Германіі і ў Інтэрнацыянале. Урокі гераічнай рэвалюцыйнай барацьбы англійскіх пролетарыяў, якую яны вялі ў першай палавіне XVIII в., барацьбы французскіх і нямецкіх рабочых,

якія бясстрашна біліся на барыкадах у 1848 г., іх вопыт барацьбы 60-х гадоў і пазнейшага соцыял-дэмакратычнага руху—былі выкарыстаны Леніным для стварэння партыі новага тыпу. Ленін усебакова вывучыў і выкарыстаў урокі барацьбы бяссмертных байцоў і мучанікаў Парыжскай камуны 1871 г.

Ён успрыняў і перапрацаваў усё лепшае, карыснае з работы II Інтэрнацыянала, рашуча выкрыўшы і адкінуўшы яго апартунізм. Ленін удлічыў вопыт работы партыі II Інтэрнацыянала ў масавых рабочых арганізацыях (у профсаюзах, кааператывах) і ў буржуазным парламенце. Але ў адрозненне ад II Інтэрнацыянала, які разлічваў «мірна» супрацоўнічаць з буржуазіяй, Ленін выкарыстаў гэты вопыт мінулага для барацьбы за дыктатуру пролетарыята, за камунізм.

Апіраючыся на рабочы рух Заходняй Еўропы, Ленін выкарыстаў і ўрокі ўсяго папярэдняга рэвалюцыйнага руху Расіі.

Ленін выкарыстаў работу групы «Вызваленне працы», выкрыўшы і адкінуўшы яе апартуністычныя памылкі.

ПЕРШЫЯ ТВОРЫ ЛЕНІНА І ІХ СУСВЕТНА-ГІСТАРЫЧНАЕ ЗНАЧЭННЕ

Сваю рэвалюцыйную работу Ленін пачаў у марксісцкіх гуртках Казані і Самары ў канцы 80-х гадоў. Апіраючыся на вучэнне Маркса—Энгельса, ведучы непрымірную барацьбу за яго чыстату, Ленін у 90-х гадах пачаў распрацоўку карэнных пытанняў рускага і міжнароднага рабочага руху. К гэтаму часу адносіцца рад буйнейшых твораў Леніна: «Што такое «прыяцелі народу» і як яны ваююць супроць соцыял-дэмакратаў?», «Эканамічны змест народніцтва і крытыка яго ў кнізе п. Струве»—у 1894 г., «Задачы рускіх соцыял-дэмакратаў»—у 1897 г. і «Развіццё капіталізма ў Расіі»—у 1899 г. Усе гэтыя творы паклалі пачатак новаму, ленінскаму этапу ў развіцці марксізма і маюць сусветна-гістарычнае значэнне.

Ленін з самага пачатку сваёй рэвалюцыйнай дзейнасці паставіў задачу барацьбы за соцыялістычную рэвалюцыю, за дыктатуру пролетарыята. Ён з асобай сілай падкрэсліваў, што барацьба супроць царызма, супроць прыгонніцкага землеўладання неразрыўна звязана з барацьбой за заваяванне дыктатуры пролетарыята. Знішчожыць царызм і памешчыцкае землеўладанне неабходна для таго, каб перайсці да барацьбы за звяржэнне буржуазіі, за пролетарскую рэвалюцыю, за дыктатуру пролетарыята.

«... Рускія рабочы,—пісаў Ленін у 1894 г.,—падняўшыся на чале ўсіх дэмакратычных элементаў, зваліць абсалютызм і павядзе рускія пролетарыят (побач з пролетарыятам усіх краін) прамой дарогай адкрытай палітычнай барацьбы к пераможнай камуністычнай рэвалюцыі»¹.

¹ Ленін, т. I, стр. 200

Ленін вучыў, што звергнуць царызм мірным шляхам нельга. Яго можа звергнуць толькі пераможнае ўзброенае паўстанне мас пад кіраўніцтвам пролетарыята.

Ленін указаў пролетарыяту самастойную палітычную лінію ў рэволюцыйнай барацьбе. Ён гаварыў, што толькі рабочы клас з'яўляецца да канца рэволюцыйным класам, паслядоўным барацьбітом супроць буржуазіі, за дыктатуру пролетарыята.

Такім чынам Ленін ужо ў сваіх ранніх творах змагаўся за гегемонію пролетарыята, г. зн. за кіруючую ролю пролетарыята ў рэволюцыі, за неабходнасць кіраўніцтва з боку пролетарыята рэволюцыйнай барацьбой шырокіх мас сялянства і прыгнечаных нацыянальнасцей.

Барацьбе за гегемонію пролетарыята Ленін надаваў рашаючае значэнне, таму што сваю сусветна-гістарычную задачу пролетарыят мог выканаць толькі пры ўмове кіраўніцтва шырокімі народнымі масамі.

Ленін асабліва падкрэсліваў, што пролетарыят можа выканаць сваю ролю гегемона толькі ў тым выпадку, калі яго барацьбой будзе кіраваць рэволюцыйная партыя, узброеная марксісцкай тэорыяй, партыя новага тыпу.

Такімі не былі старыя партыі II Інтэрнацыянала. II Інтэрнацыянал (1889—1914 гг.) нават у сваю лепшую пару быў няздолен ні паставіць, ні тым больш вырашыць рэволюцыйныя задачы пролетарыята. II Інтэрнацыянал не падрыхтоўваў пролетарыят к рэволюцыі. Не рэволюцыйная барацьба з капіталізмам, а мірная работа ў парламенце—вось што партыі II Інтэрнацыянала лічылі асноўнай формай сваёй дзейнасці. Ні ў адной праграме партый II Інтэрнацыянала не было патрабавання дыктатуры пролетарыята для пераходу к соцыялізму. Унутры гэтых партый усё больш умацоўвалася апартуністычная, прэдацельская ўстаноўка аб тым, што рабочы клас нібы прыдзе да ўлады мірным шляхам, атрымаўшы большасць у парламенце. Тыпам партый II Інтэрнацыянала, як указаў Ленін,

«... была партыя, якая царпела ў сваім асяроддзі апартунізм... Гэты тып перажыў сябе»¹.

Апартунізм II Інтэрнацыянала апіраўся на рабочую арыстакратыю і выражаўся ў прыстасаванні да буржуазіі і ў падпарадкаванні рабочага класа інтарэсам буржуазіі. Развіццю апартунізма спрыяў імперыялізм, які стварае

«... эканамічную магчымасць падкупу верхніх праслоек пролетарыята і тым жывіць, афармляе, умацоўвае апартунізм»².

Усё гэта прывяло к таму, што старыя партыі II Інтэрнацыянала перайшлі ў лагер буржуазіі і канчаткова прэдалі інта-

¹ Ленін, т. XVIII, стр. 86.

² Ленін, т. XIX, стр. 155.

рэсы пролетарскай рэволюцыі. З самага пачатку сусветнай імперыялістычнай вайны партыі II Інтэрнацыянала (рускія меншавікі, англійскія соцыялісты, германская соцыял-дэмакратыя, французскія соцыялісты і інш.) адкрыта выступілі на абарону сваёй буржуазнай «бацькаўшчыны». Яны нацкоўвалі працоўных розных краін адных супроць другіх і дапамагалі буржуазіі гнаць рабочых на фронт у інтарэсах імперыялізма. Здрадзіўшы рабочаму класу, гэтыя партыі ператварыліся ў галоўную соцыяльную апору буржуазіі і сталі на шлях адкрытай контррэ-валюцыйнай барацьбы супроць СССР і ўсяго сусветнага рэвалюцыйнага руху.

Прыроду партыі старога тыпу і неабходнасць стварэння новай партыі—партыі ленінізма вычарпальна ахарактарызаваў т. Сталін:

«У перыяд перадрэвалюцыйны, у перыяд больш ці менш мірнага развіцця, калі партыі III Інтэрнацыянала прадстаўлялі ў рабочым руху пануючую сілу, а парламенцкія формы барацьбы лічыліся асноўнымі формамі,—у гэтых умовах партыя не мела і не магла мець таго сур'ёзнага і рашаючага значэння, якое яна набыла потым ва ўмовах адкрытых рэвалюцыйных схватак».

«Новы перыяд,—прадаўжае т. Сталін,—ёсць перыяд адкрытых сутычак класаў, перыяд рэвалюцыйных выступленняў пролетарыята, перыяд пролетарскай рэволюцыі, перыяд прамой падрыхтоўкі сіл к звяржэнню імперыялізма, к захвату ўлады пролетарыятам. Гэты перыяд ставіць перад пролетарыятам новыя задачы аб перабудове ўсёй партыйнай работы на новы рэвалюцыйны лад, аб выхаванні рабочых у духу рэвалюцыйнай барацьбы за ўладу, аб падрыхтоўцы і падцягванні рэзерваў, аб саюзе з пролетарыямі суседніх краін, аб устанавленні моцных сувязей з вызваленчым рухам калоній і залежных краін і т. д. і т. п.»

«Адсюль,—заканчвае т. Сталін,—неабходнасць новай партыі, партыі баявой, партыі рэвалюцыйнай, дастаткова смелай для таго, каб павесці пролетарыяў на барацьбу за ўладу, дастаткова вопытнай для таго, каб разабрацца ў складаных умовах рэвалюцыйнай абстаноўкі, і дастаткова гібкай для таго, каб абыйсці ўсе і ўсякія падводныя каменні на шляху да мэты.

Без такой партыі няма чаго і думаць аб звяржэнні імперыялізма, аб заваяванні дыктатуры пролетарыята»¹.

Вось чаму Ленін ужо ў 90-х гадах пачаў барацьбу за стварэнне баявой, сапраўды рэвалюцыйнай партыі, якая ў адрозненне ад старых партыяў II Інтэрнацыянала з'яўляецца партыяй новага тыпу, партыяй міжнароднай пролетарскай рэволюцыі.

¹ Сталин. Вопросы ленинизма, стр. 64—65, выд. 9-е.

Ён распрацоўваў праграму партыі, яе тактыку і арганізацыйныя асновы, на якіх павінна быць пабудавана гэтая рэвалюцыйная партыя.

БАРАЦЬБА ЛЕНІНА ў 90-х ГАДАХ ЗА РЭВОЛЮЦЫЙНЫ МАРКСІЗМ, СУПРОЦЬ НАРОДНІЦТВА І РЭВІЗІІ МАРКСІЗМА

Ленін у 90-я гады павёў барацьбу перш за ўсё супроць народніцтва, таму што яно з'яўлялася адным з галоўных перашкод на шляху стварэння пролетарскай партыі: к таму часу народніцтва яшчэ не было поўнасьцю пераадолена, марксізм яшчэ не перамог канчаткова ў рускім рэвалюцыйным руху.

Народнікі 90-х гадоў выконвалі рэакцыйную ролю. Рэвалюцыйны шлях барацьбы з царызмам яны рашуча адвяргалі. Яны хацелі абмежавацца маленькай канстытуцыяй.

Народнікі 90-х гадоў як прадстаўнікі дробнай буржуазіі ўпрашвалі царскі ўрад не дапусціць росту фабрык і заводаў і дапамагчы дробнай вытворчасці. Ліберальныя народнікі прыфарбоўвалі дробную вытворчасць (арцелі, саматужныя промыслы і т. п.). Яны заяўлялі, што на фабрыках і заводах ёсць эксплуатацыя, а ў дробнай вытворчасці (у саматужных промыслах, арцелях) адсутнічае эксплуатацыя.

Народнікі 90-х гадоў адмаўляліся прызнаваць, што ў арцелях і т. п. ёсць класавы гнёт, варварская эксплуатацыя, у многіх выпадках большая, чым на капіталістычнай фабрыцы. Усе мерапрыемствы, якія прапанаваліся народнікамі 90-х гадоў (стварыць сялянскі банк, даць пазычку дробным уласнікам, не дапусціць распаду абшчыны і т. п.), былі накіраваны супроць поўпролетарыяў вёскі і садзейнічалі умацаванню сельскай буржуазіі.

Народнікі 90-х гадоў змагаліся супроць рабочага руху. Правадыры народніцтва (Міхайлоўскі, Южакоў, Крывенка) называлі класавую барацьбу рабочых «школай азвярэння» і давалі царскаму ўраду рад рэцэптаў, як змагацца з растучым рабочым рухам.

Народніцтва перашкаджала згуртоўваць рабочы клас, і яго трэба было разграміць.

У сваёй рабоце «Што такое» прыяцелі народу» і як яны ваююць супроць соцыял-дэмакратаў?» Ленін нанёс сакрушальны ўдар народніцтву. Ленін паказаў, што народнікі, гэтыя рыцары мяшчанства, хочучь «мірна гібець пад пакровам гуманнага памешчыкаў і ліберальных адміністрацый» (т. I, стр. 145).

Ленін выкрыў рэакцыйную тэорыю і практыку народніцтва. Ленін паказаў, што толькі фабрычна-заводскі пролетарыят з'яўляецца паслядоўным барацьбітом супроць царызма і капіталізма. Толькі рабочы клас, які не мае ніякай уласнасці, можа вызваліць сябе і ўсіх працоўных ад капіталістычнай эксплуатацыі.

Шлях марксізма і рэвалюцыйнага рабочага руху ляжаў праз пераадаленне народніцтва. Без разгрому народніцтва немагчыма было стварыць у Расіі пролетарскую партыю. У барацьбе з народніцтвам вырас і ўзмацнеў марксізм у Расіі. Галоўную, рашаючую задачу па разгрому народніцтва выканаў Ленін.

Выступаючы ў 90-х гадах супроць ліберальнага народніцтва, Ленін адначасова вёў барацьбу і супроць так званых «легальных марксістаў»—Струве, Туган-Бараноўскага, Булгакова. Гэта былі буржуазныя інтэлігенты, якія на старонках легальных журналаў развівалі буржуазныя погляды, прыкрываючы іх марксісцкімі фразамі.

Шырокае распаўсюджанне марксізма ў Расіі, рост масавага рабочага руху, слабасць і няздольнасць ліберальнай буржуазіі дабіцца ўлады пад сцягам сваёй уласнай праграмы—усё гэта штурхала прадстаўнікоў буржуазіі на заігрыванне з марксізмам.

«Легальныя марксісты» прапавалі прыстасаваць марксізм да інтарэсаў буржуазіі, выкінуўшы з яго яго рэвалюцыйны змест, які быў, зразумела, непрынятны для буржуазіі. «Легальныя марксісты» адмаўлялі неабходнасць пролетарскай рэвалюцыі і дыктатуры пролетарыята. Яны лічылі, што ўсе супярэчнасці капіталізма, напрыклад барацьба паміж пролетарыятам і буржуазіяй, крызіс і іншае, паступова, мірным шляхам згладзяцца і ў канцы канцоў знікнуць. Яны абаранялі вечнасць і непахіснасць капіталізма. Барацьбу пролетарыята яны прапавалі падпарадкаваць інтарэсам буржуазіі. Пролетарыату яны адводзілі толькі ролю грубай фізічнай сілы, якая павінна толькі расчысціць глебу для панавання буржуазіі. Яны імкнуліся ператварыць пролетарыят у падгалосак буржуазіі, заклікаючы яго «пайсці на вывучку да капіталізма».

«Легальныя марксісты» крытыкавалі народнікаў, якія адмаўлялі немінучасць развіцця капіталізма. У барацьбе з народнікамі Ленін умела выкарыстаў «легальных марксістаў», у той-жа час ведучы рашучую барацьбу супроць буржуазнага скажэння марксізма з іх боку.

Ленін з самага пачатку ўказаў, што Струве толькі прыкрывае марксісцкімі фразамі свае буржуазныя погляды, што ён—буржуазны дэмакрат, які імкнецца весці рабочых на повадзе ў буржуазіі. Ленін аказаўся праў. Ужо ў 90-х гадах Струве адкрыта стаў адным з правадыроў буржуазіі і разам з ёй пазней перайшоў да адкрытай контррэвалюцыі¹.

Інакш адносіўся да Струве Плеханаў. Плеханаў не бачыў буржуазнай прыроды поглядаў Струве. Плеханаў лічыў, што «легальныя марксісты» робяць невялікія паасобныя памылкі, якія яны самі выправяць. Таму Плеханаў выступаў супроць

¹ Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі Струве і Туган-Бараноўскі з'яўляліся актыўнымі кіраўнікамі белавардзейцаў, а Булгакоў нават стаў лапомячом да рэвалюцыі.

рэзкай ленинскай крытыкі струвізма. Плеханаў веў палітыку прымірэнцтва да «легальных марксістаў».

У розных адносінах Леніна і Плеханава да «легальных марксістаў» і да народнікаў выявіліся два падыходы да ліберальнай буржуазіі і сялянства. Ленін ускрываў усю непаслядоўнасць, нерэвалюцыйнасць буржуазіі, выкрываў усе яе спробы падпарадкаваць пролетарыят свайму ўплыву. У той-жа час ён указваў на сялянства як на адзінага трывалага саюзніка пролетарыята ў барацьбе з царызмам. Наадварот, Плеханаў перацэньваў рэвалюцыйную ролю буржуазіі і адмаўляў ролю сялянства як саюзніка пролетарыята ў надыходзячай рэвалюцыі.

Барацьба Леніна з народніцтвам і «легальным марксізмам» мела буйнейшае міжнароднае значэнне, таму што гэта была барацьба за рэвалюцыйны марксізм, за гегемонію пролетарыята, супроць буржуазных (струвізм) і дробнабуржуазных (народніцтва) спроб падпарадкаваць пролетарыят варожаму ўплыву.

Агромнае значэнне гэтай барацьбы для ўсяго сусветнага рэвалюцыйнага руху заключалася таксама ў тым, што адначасова Ленін бязлітасна выкрываў апартунізм у сацыял-дэмакратычных партыях II Інтэрнацыянала, погляды якіх мелі самую цесную сувязь з «легальным марксізмам». Апартунізм II Інтэрнацыянала найбольш паслядоўна выразілі германскія сацыял-дэмакраты—Бернштэйн, Давід, Фольмар і інш. Бернштэйн, будучы адным з кіраўнікоў нямецкай сацыял-дэмакратыі, адкрыта патрабаваў у 90-х гадах перагляду, «рэвізіі», усіх поглядаў Маркса (адсюль назва **рэвізіянізм**). Ён выступіў супроць пункту праграмы партыі аб канчатковай мэце барацьбы пролетарыята, г. зн. супроць сацыялізма, прапануючы ўзамен гэтага мірна-рэфармісцкае і толькі частковае выпраўленне капіталістычнага ладу. «Рух—усё, канчатковая мэта—нішто»,—вось той асноўны лозунг, пад знакам якога рэвізаваў марксізм Бернштэйн, і ў гэтай справе ён быў адразу-ж падтрыман параўнальна шматлікімі староннікамі—апартуністамі, сацыял-дэмакратамі Германіі і іншых краін. Выступаючы супроць дыктатуры пролетарыята, Бернштэйн стаяў за згоду, за мір з буржуазіяй. Ён даказваў, што рабочы клас можа мірным шляхам прыйсці к сацыялізму, таму што супярэчнасці капіталізма нібы змякчаюцца і шляхам дробных палепшанняў могуць быць ліквідаваны. Гэта было страшэннае, грубейшае скажэнне ўсяго рэвалюцыйнага вучэння Маркса і Энгельса. Бернштэйн і яго аднадумцы, называючы сябе сацыял-дэмакратамі, імкнуліся прывіць сваёй партыі буржуазныя погляды, разлагалі яе энутры.

У канцы 90-х гадоў супроць Бернштэйна выступіў відны тэарэтык II Інтэрнацыянала—Кауцкі. Але крытыка Кауцкага была непаслядоўнай, прымірэнцкай. Кауцкі напрыклад зусім абыходзіў маўчаннем той факт, што Бернштэйн адмаўляў дыктатуру пролетарыята і неабходнасць гвалтоўнай рэвалюцыі для звяржэння буржуазіі.

Толькі Ленін да канца паслядоўна выкрыў бернштэйніянцаў. Ленін указаў, што тэорыя «легальных марксістаў» уперэдзіла рэвізію марксізма бернштэйніянцамі. У сваім артыкуле «Наша праграма» Ленін пісаў, што Бернштэйн і яго староннікі прапа-ведуюць

«... не тэорыю барацьбы, а тэорыю ўступчывасці—уступчывасці ў адносінах да злейшых ворагаў пролетарыята... якія не стамляюцца вышукваць новыя сродкі для цкавання соцыялістаў»¹.

БАРАЦЬБА ЗА ПАРТЫЮ НОВАГА ТЫПУ

Непрымірыма змагаючыся з народніцтвам і рэвізіяй марксізма, Ленін у 90-х гадах узмоцнена працаваў над стварэннем рэвалюцыйнай баявой партыі, здольнай кіраваць рабочым класам у барацьбе за заваяванне дыктатуры пролетарыята.

Прыехаўшы ў Пецербург у 1893 г., Ленін увайшоў у марксісцкую групу, у якой працавалі Кржыжаноўскі (цяпер член ЦК партыі), Ст. Ів. Радчэнка, Г. Красін (брат памёршага Л. Б. Красіна, наркамзнешгандлю), Ванееў, Н. К. Крупская і інш. Усе яны працавалі ў розных гуртках Пецербурга. Ленін стаў працаваць за Неўскай заставай. Ён чытаў і раз'ясняў рабочым «Капітал» Маркса і гутарыў з імі аб іх рабоце і аб умовах працы на фабрыках і заводах. На гэтых занятках Ленін раз'ясняў ім сувязь іх нішчаты з усім існуючым ладам, паказваў шляхі і спосабы яго знішчэння. Цесная увязка тэорыі і практыкі з'яўлялася важнейшай асаблівасцю работы Леніна ў рабочых гуртках. Там-жа ён сустраўся з перадавікамі-рабочымі Шэлгуновым² і Бабушкіным³, якіх прыцягнуў да актыўнай работы.

Ленін вельмі хутка стаў на чале марксісцкай групы ў Пецербургу. У 1895 г. гэтая група, аб'яднаўшы марксісцкія гурткі розных раёнаў, стала называцца «Саюз барацьбы за вызваленне рабочага класа». Гэта была першая соцыял-дэмакратычная арганізацыя ў Расіі, створаная Леніным на прынцепах цэнтралізма, г. зн. на аснове кіраўніцтва з адзінага цэнтра. Кіруючым органам саюза было бюро ў складзе Леніна, Мартава, Ванеева, Старкова і Кржыжаноўскага.

К часу арганізацыі пецербургскага «Саюза барацьбы» рабочы рух сільна ўзрос. Лік стачачнікаў павялічваўся з кожным годам. Рабочыя вялі эканамічную барацьбу з гаспадарамі, дабіваючыся лепшых умоў работы. Стачачная барацьба ў гэтыя гады прамы-

¹ Ленин, т. II, стр. 492.

² Шэлгуноў (нарадзіўся ў 1867 г.)—рабочы-соцыял-дэмакрат, неаднаразова арыштоўваўся. У турме аслеп.

³ Бабушкін (нарадзіўся ў 1873 г.)—рэвалюцыянер-большэвік, прымаў актыўны ўдзел у партыйнай рабоце; у 1906 г. расстрэлен карнай экспедыцыяй у Сібіры.

словага ўздыму, калі попыт на рабочыя рукі быў надзвычай вялік, канчалася ў большасці выпадкаў паспяхова. Асабліва значнай стачкай гэтага перыяду была стачка 30 тысяч ткачоў у Пецербургу ў 1896 г. Гэтая стачка аказала некаторы ўплыў на палепшанне ўмоў працы рабочых: замест 13—15-гадзіннага рабочага дня быў уведзен 11½-гадзінны, павысіліся расцэнкі. Гэтая стачка паказала, якую агромную сілу прадстаўляе пролетарыят, калі ён становіцца на шлях рашучай барацьбы.

Члены пецербургскага «Саюза барацьбы за вызваленне рабочага класа». Сядзяць (злева направа): Старкоў, Кржыжаноўскі, Ленін, Мартаў. Стаяць (злева направа): Малчэнко, Запарожэц, Ванееў

Узросшы рабочы рух патрабаваў ад соцыял-дэмакратычных гурткоў пераходу да новых метадаў работы: ад заняткаў з перадавымі рабочымі ў гуртках—да кіраўніцтва масавым рабочым рухам.

Гэты пераход ад прапаганды да масавай агітацыі Ленін пачаў праводзіць у канцы 1894 г. і ў пачатку 1895 г. У рэзультате пераходу пецербургскага «Саюза барацьбы» да работы ў масах, да кіраўніцтва масавым рабочым рухам паміж саюзам і рабочым рухам устанаўлівалася ўсё больш цесная, неразрыўная сувязь.

Пецербургскі «Саюз барацьбы» на працягу кароткага часу набыў агромную папулярнасць у рабочых масах. У 1895—1896 гг. амаль усе забастоўкі ў Пецербургу праводзіліся па ініцыятыве і пад кіраўніцтвам «Саюза барацьбы». Саюз выпускаў лістоўкі і пракламацыі, якія распаўсюджваліся па фабрыках і заводах.

Гэтыя лістоўкі праўдзіва і зразумела выкладалі насутныя патрэбы і інтарэсы рабочых і заклікалі да барацьбы з самадзяржаўем.

У канцы 1895 г. саюз рашыў прыступіць да выдання газеты «Рабочее дело». На чале яе павінен быў стаць Ленін, які ўжо падрыхтаваў першы нумер газеты. Аднак у снежні 1895 г. адбыліся масавыя арышты сярод членаў соцыял-дэмакратычнай арганізацыі. Арыштован быў і Ленін. Гэтыя арышты сарвалі выданне масавай рабочай газеты.

Створаны і кіруемы Леніным пецербургскі «Саюз барацьбы» з'яўляўся зачаткам сапраўды рэволюцыйнай партыі новага тыпу. Ён быў зародкам большэвіцкай партыі. Апіраючыся на рабочы рух, саюз кіраваў класавай барацьбой пролетарыята, барацьбой супроць царызма і супроць усіх эксплуатацый. У гэтай барацьбе Ленін выхоўваў і згуртоўваў рэволюцыйныя кадры сваіх аднадумцаў, будаўнікоў большэвіцкай партыі.

Амаль адначасова з арганізацыяй пецербургскага «Саюза барацьбы» ўзніклі рабочыя саюзы ў Маскве, Іванава-Вазнесенску, а некалькі пазней у Кіеве, Нікалаеве і Екацерынаславе. Апрача таго соцыял-дэмакратычныя арганізацыі існавалі ў 1896—1897 гг. у Харкаве, Одэсе, у Ніжнім-Ноўгарадзе, Самары, Рызе, Варонежы, Растове-на-Дану, Тыфлісе.

Тыфліская соцыял-дэмакратычная арганізацыя адыграла буйнейшую ролю ў Закаўказзі. У ёй пачаў у 1898 г. сваю работу т. Сталін. Пры яго дзейным удзеле тыфліская арганізацыя перайшла ў 1899—1900 гг. ад прапаганды да масавай работы, усё больш ахапляючы сваім уплывам шырокія масы рабочых і працоўных сялян прыгнечаных нацыянальнасцей.

Узніклі нацыянальныя соцыял-дэмакратычныя арганізацыі ў Польшчы, Латвіі, Літве. Узнік яўрэйскі соцыял-дэмакратычны саюз (Бунд), які аб'ядноўваў галоўным чынам рамеснікаў і іншыя слаі гарадской дробнай буржуазіі і адлюстроўваў у сваёй рабоце дробнабуржуазныя адсталыя настроі.

К гэтаму часу перад усімі соцыял-дэмакратамі, якія працавалі ў розных гарадах Расіі, надзвычай востра паўстала пытанне аб аб'яднанні ў адзіную партыю і аб стварэнні адзінага кіруючага цэнтра. Былі прадпрыняты практычныя крокі ў гэтым напрамку. Н. К. Крупская з гэтай мэтай ездзіла ў паўднёвыя гарады Расіі.

Арышт Леніна ў 1895 г. і яго ссылка ў лютым 1897 г. ва Усходнюю Сібір адарвалі яго на некаторы час ад непасрэднага кіраўніцтва барацьбой за аб'яднанне соцыял-дэмакратаў у адну партыю. Аднак, нават будучы ў турме, Ленін вёў вялікую работу па згуртаванню соцыял-дэмакратаў. Ён пісаў лістоўкі, нелегальныя брашуры, напісаў праект праграмы для I з'езда¹ і жыва адгукаўся на ўсе пытанні, якія ўзніклі сярод соцыял-дэмакратаў. Уся работа Леніна падрыхтавала глебу для склікання I з'езда партыі.

¹ Гэты праект праграмы не папаў на I з'езд.

І з'езд Расійскай соцыял-дэмакратычнай рабочай партыі (РСДРП) адбыўся ў Менску ў сакавіку 1898 г. На з'ездзе прысутнічалі дзевяць чалавек—прадстаўнікі ад розных «саюзаў барацьбы за вызваленне рабочага класа» і ад Бунда. Праграмы партыі з'езд не выпрацаваў, ён абмежаваўся выпускам маніфеста.

У гэтым маніфесте аб'яўлялася аб стварэнні РСДРП і ўказваліся задачы партыі: звяржэнне самадзяржаўя і барацьба з капіталізмам і буржуазіяй да поўнай перамогі соцыялізма. З'езд выказаўся за права нацый на самавызначэнне. Затым з'езд прыняў рашэнне аб асноўных прынцыпах арганізацыйнай пабудовы партыі. На з'ездзе быў выбран Цэнтральны камітэт з трох таварышоў—Радчэнка, Эйдельмана, Крэмера. «Рабочая газета», якая выдавалася групай кіеўскіх соцыял-дэмакратаў, была аб'яўлена цэнтральным органам партыі.

Але маніфест і пастанова аб арганізацыйным будаўніцтве партыі недастаткова правільна адлюстроўвалі задачы пролетарыята ў надыходзячай рэвалюцыі, як аб гэтым пазней пісаў Ленін, які ў той перыяд знаходзіўся ў ссылцы. Буйнейшым недахопам у маніфесте было тое, што ў ім ні слова не ўпаміналася аб гвалтоўным звяржэнні буржуазіі, аб неабходнасці барацьбы за пролетарскую рэвалюцыю і ўстанаўленне дыктатуры пролетарыята. У рашэнні аб арганізацыйным будаўніцтве партыі не быў праведзен да канца прынцып цэнтралізма, г. зн. кіраўніцтва з адзінага цэнтра. Мясцовыя камітэты маглі адмаўляцца ад выканання рашэнняў ЦК.

Вялікае значэнне І з'езда заключалася ў тым, што на ім было абвешчана стварэнне РСДРП. Аднак у соцыял-дэмакратаў нехапіла сіл практычна правесці гэтае аб'яднанне. І з'езду яшчэ не ўдалося на справе стварыць партыю. Пасля з'езда соцыял-дэмакратычны рух астаўся раздробленым, ён не быў звязан адзінаствам праграмы і цэнтралізаваным кіраўніцтвам. Неўзабаве пасля з'езда выбраны ім ЦК, рэдакцыя «Рабочей газеты» і значная колькасць соцыял-дэмакратаў у ровных гарадах былі арыштаваны. Хоць партыя была на час абяскоўлена, але арганізацыйная работа на мясцах не спынялася.

БАРАЦЬБА ЛЕНІНА З ЭКАНАМІСТАМІ

Унутры самой РСДРП к канцу 90-х гадоў пашырылася апартуністычная плынь, якая атрымала назву эканамізма. Эканамісты апіраліся на адсталыя слаі рабочых, якія яшчэ не вызваліліся ад дробнабуржуазных, сялянскіх настрояў і не ўсвядомілі сваіх класавых інтарэсаў, на верхавінку добра аплачваемых рабочых і на частку дробнабуржуазнай інтэлігенцыі. Пашырэнню эканамізма спрыяў вялікі прыток з вёскі новых рабочых на фабрыкі і заводы, выкліканы ў гэты час асабліва быстрым развіццём прамысловасці. Адсутнасць згуртаванай партыі, арышт Леніна і

іншых рэволюцыянераў садзейнічалі таму, што к кіраўніцтву прыйшлі «маладыя» староннікі эканамізма, выхаваныя галоўным чынам на літаратуры «легальнага марксізма».

Яны захацілі кіраўніцтва «Саюзам барацьбы» і іншымі соцыял-дэмакратычнымі арганізацыямі.

Ідэйнымі праваднікамі поглядаў эканамістаў былі газеты «Рабочая мысль» (кіраўнікі Тахтарэў і Лохаў) і журнал «Рабочее дело», які выдаваўся за граніцай. На чале гэтага журналу стаяла славетная «тройка»: Крычэўскі, Акімаў і Мартынаў¹. Найбольш поўна эканамісты ізлажылі свае погляды ў дакуменце, які называўся «Крэдо»².

Аўтарамі гэтага дакумента былі Кускова і Пракаповіч, якія пазней адкрыта перайшлі да ліберальнай буржуазіі і ў канцы канцоў аказаліся ў лагеры белэгвардзейскай эміграцыі.

Пролетарыят, па думцы эканамістаў, мог весці толькі эканамічную барацьбу (адсюль іх назва «эканамісты»), задавальняючыся адваяваннем грошавых прыбавак да нішчанскай зароботнай платы ў рамках існуючага ладу.

Яны лічылі, што барацьба за павелічэнне зароботнай платы, за палепшанне жыллёвых умоў—адным словам, эканамічная барацьба з'яўляецца адзінай формай барацьбы рабочага класа.

Значыцца эканамісты адмовіліся ад барацьбы за зніштажэнне самадзяржаўя, яны выступалі супроць дыктатуры пролетарыята, супроць барацьбы за гегемонію пролетарыята і адмаўлялі ролю рэволюцыйнай тэорыі.

Гэтым самым асноўныя інтарэсы рабочага класа яны падпарадкоўвалі інтарэсам сёнешняга дня.

Эканамісты адмаўляліся ад барацьбы за карэнныя інтарэсы рабочага класа.

Яны не вялі пролетарыят уперад, а цягнуліся ў хвасце яго адсталых, стыхійных настройаў. Яны пракланяліся перад стыхійнасцю, рабілі стаўку на самацёк, адмаўлялі кіруючую і арганізуючую ролю партыі і яе кіраўнікоў.

Усё гэта было выгадна толькі буржуазіі і рабіла эканамістаў праваднікамі буржуазнага ўплыву на пролетарыят.

Паміж эканамістамі і «легальнымі марксістамі» была самая цесная ідэйная сувязь. Эканамізм як апартуністычная плынь унутры соцыял-дэмакратыі ажыццяўляў на практыцы ідэю «легальнага марксізма», якія выражаліся ў лозунгу: «Рабочым—эканамічная, буржуазіі—палітычная барацьба».

Самая цесная сувязь існавала паміж эканамістамі ў Расіі і апартуністамі на Захадзе. Погляды эканамістаў па асноўных пытаннях супадалі з поглядамі Бернштэйна. «Эканамізм быў расійскай формай міжнароднага апартунізма» (Ленін).

¹ Мартынаў, пазней, з 1903 г., на працягу многіх год відны меншавік. У 1923 г. адмовіўся ад сваіх меншавіцкіх поглядаў, раскрытыкаваў іх і ўступіў у рады камуністычнай партыі.

² «Крэдо»—«верую», або «смівал веры»—асноўныя заповедзі.

Ленін выступаў супроць эканамізма яшчэ ў 1895—1897 гг. у пецербургскім «Саюзе барацьбы». Ленін напрыклад вёў барацьбу з грудай Тахтарэва, якая ўжо тады, праўда, у няразвітым выглядзе, прапагандавала ідэі эканамізма. Знаходзячыся ў ссыльцы ў Сібіры, у сяле Шушэнскім, ён прадаўжаў непрымірную барацьбу з гэтай апартуністычнай пльынню. Азнаёміўшыся ў ссыльцы з платформай эканамістаў—«Крэдо», Ленін сабраў там групу ссыльных і ад яе імя напісаў у адказ «Пратэст 17-ці ссыльных соцыял-дэмакратаў».

«Пратэст» ускрываў дробнабуржуазныя погляды староннікаў «Крэдо» і заклікаў рускіх соцыял-дэмакратаў даць рашучы адпор эканамістам. «Пратэст» выражаў упэўненасць у тым, што марксісты-рэвалюцыянеры не сойдуць са шляху стварэння рэвалюцыйнай рабочай партыі, якая павядзе пролетарыят на барацьбу з самадзяржаўем, за звяржэнне буржуазіі, за дыктатуру пролетарыята.

ЛІТАРАТУРА ДА ГЛАВЫ ДРУГОЙ

- Ленін, Империализм, какі высшая стадія капитализма, Соч., т. XIX, стр. 141—143.
- Ленін, Империализм и раскол социализма, Соч., т. XIX, стр. 301—302.
- Сталин, Вопросы ленинизма, стр. 5—11.
- Ленін, Что такое «друзья народа» и как они воюют против социал-демократов? Соч., т. I, стр. 168—169, 179—180, 190—192, 200.
- Ленін, Экономическое содержание народничества, Соч., т. I, стр. 283—309, 378—380.
- Ленін, Задачи русских социал-демократов, Соч., т. II, стр. 175—197.
- Ленін, Наша программа, Соч., т. II, стр. 513—516.
- Ленін, Наша ближайшая задача, Соч., т. II, стр. 517—521.
- Ленін, Проект программы нашей партии, Соч., т. II, стр. 527—550.
- Ленін, Беседа с защитниками экономизма, Соч., т. IV, стр. 339—344.
- Ленін, Что делать?, Соч., т. IV, стр. 369—378, 383—411, 418—421, 437—458.
- Ленін, Предисловие к сборнику «За 12 лет», Соч., т. XII, стр. 57—58.
- Ленін, Крах II Интернационала, Соч., т. XVIII, стр. 251.

ПЕРЫЯД «ИСКРЫ» І АФАРМЛЕННЕ БОЛЬШЭВІЗМА

КЛАСАВАЯ БАРАЦЬБА ў ПАЧАТКУ ХХ ВЕКА

У канцы ХІХ в.—у 1899—1900 гг. выбухнуў цяжкі прамысловы крызіс. Крызісам былі ахоплены ўсе галоўнейшыя краіны Еўропы, але ў Расіі ён насіў асабліва востры, зацяжны характар. Прамысловыя прадпрыемствы адно за другім цярпелі крах, падала вытворчасць, расло беспрацоўе, нішчата мас.

Прамысловы крызіс яшчэ больш падняў баявы настрой мас. Ад эканамічных стачак пролетарыят пачаў пераходзіць да палітычнай барацьбы супроць царызма. У рабочых цэнтрах наладжваліся дэманстрацыі, арганізоўваліся баявыя выступленні. Паказальна ў гэтых адносінах вулічная дэманстрацыя ў Харкаве 1 мая 1900 г., якая ўскалыхнула ўвесь поўдзень Расіі.

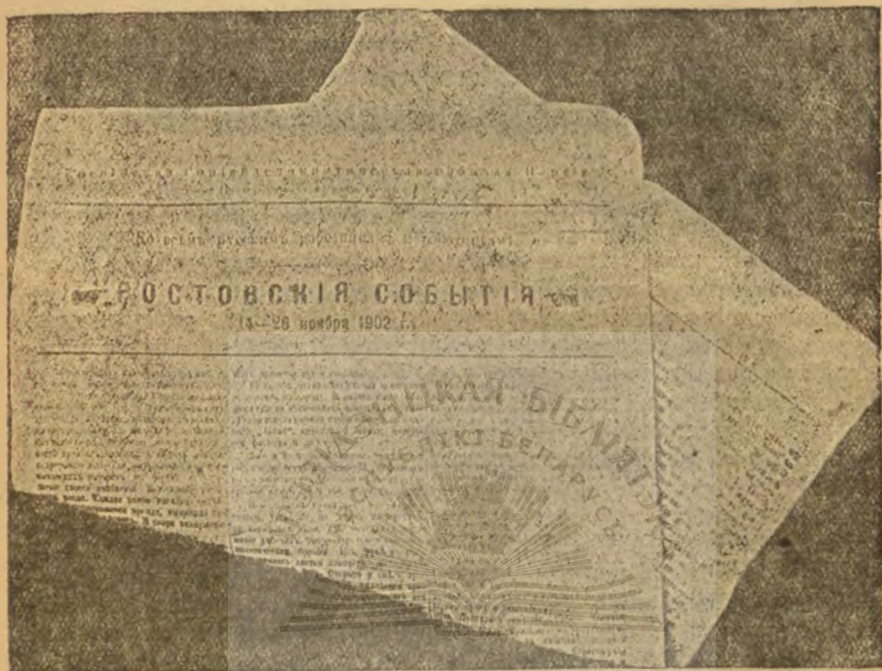
Вулічныя дэманстрацыі часта заканчваліся кровавамі сутычкамі з паліцыяй.

Буйнейшае значэнне ў гэты перыяд мела растоўская стачка 1902 г. У гэтай стачцы прымала ўдзел да 30 тыс. чалавек. Рабочыя чыгуначных майстэрняў першапачаткова патрабавалі павышэння зароботнай платы, скарачэння рабочага дня і адмены штрафаў. Міністр шляхоў зносіў гэтыя патрабаванні адхіліў. Тады рабочыя ператварылі стачку ў магутную палітычную дэманстрацыю. На працягу сямі дзён збіраліся масавыя шматлікія сходы рабочых. Тысячы казакаў і артылерыя былі накіраваны супроць растоўскіх рабочых. Увесь горад ператварыўся ў ваенны лагер. Пачалася сапраўды гераічная барацьба, у якой рабочыя дзесяткі раз прымушалі ўцякаць казакаў. У канцы канцоў пераможаныя ваеннай сілай рабочыя вымушаны былі спыніць забастоўку. У растоўскай стачцы, пісаў Ленін, пролетарыят упершыню проціпаставіў сябе як клас усім іншым класам і царскаму ўраду. У рабочым руху ўсё большую ролю пачыналі іграць металісты, выступаўшыя ў перадавых радах рабочага класа.

Яшчэ большае значэнне для рабочага руху мела ўсеагульная забастоўка на поўдні Расіі ў 1903 г., якая ахапіла да 200 тыс. удзельнікаў. Яна пачалася на Бакінскіх нафтавых промыслах і вельмі хутка ахапіла ўсе буйныя гарады Поўдня (Баку, Батум, Одэсу, Кіеў, Екацерынаслаў, Тыфліс). У Одэсе рабочыя арганізавалі шматлікія сходы і палітычныя дэманстрацыі. У Кіеве і Екацерынаславе збянтэжаныя ўлады звярнуліся да ваеннай сілы.

З дапамогай войск царызы падавіў усеагульную забастоўку, якая прадаўжалася звыш месяца.

Растоўская стачка і забастоўка на поўдні Расіі былі першымі грознымі прадвеснікамі рэвалюцыі 1905 г. Яны знаменавалі сабой паварот да вострай рэвалюцыйнай барацьбы ва ўсім міжнародным рабочым руху.

Адозва Данскога камітэта партыі

У той-жа час шырыліся і разрасталіся сялянскія паўстанні. За адзін 1902 г. было 340 сялянскіх выступленняў (супроць 100 за 1900 і 1901 гг.). Пераважная большасць сялянскіх выступленняў у гэты час была накіравана супроць памешчыкаў.

Асабліва вялікае значэнне мелі выступленні харкаўскіх і палтаўскіх сялян на Украіне ў 1902 г. За 5 дзён паднялося 165 паселішчаў, з колькасцю да 150 тыс. чалавек. У палтаўска-харкаўскіх выступленнях бядняцка-серадняцкая частка сялянства ішла ўперадзе. Больш заможныя сяляне вельмі часта трымаліся ў баку, а на некаторую іх частку ўрад апіраўся пры расправе з удзельнікамі падпалаў і разграблення панскіх уладанняў. Гэта з'яўлялася яркім паказальнікам таго расслаення, якое адбывалася ў сялянстве.

У палтаўска-харкаўскіх паўстаннях сялянства паказала сябе як грамадзяная рэвалюцыйная сіла ў барацьбе з царызмам. Гэтыя

паўстанні былі праддзвер'ем рэволюцыйнай барацьбы сялян у 1905 г.

У барацьбу супроць самадзяржаўя ўцягнуліся і іншыя групы насельніцтва, як напрыклад студэнцтва. Значна абвастралася барацьба прыгнечаных нацыянальнасцей супроць царызма, за свае нацыянальнае вызваленне.

Для падаўлення рабочага руху самадзяржаўе папрабавала прымяніць сістэму паліцэйскай правакацыі. Маскоўскаму жан-

Разгон мітынга ў Плугатарэўскім рове, каля Растова-на-Дану, у часе лістападаўскай стачкі ў 1902 г.

дарму Зубатаву (адсюль назва—**зубатаўшчына**) было даручана стварыць рабочыя арганізацыі, якія павінны былі выконваць прадацельскую ролю: звярнуць рабочы рух з рэволюцыйнага шляху, умацаваць царызм, выявіць найбольш рэволюцыйна настроеных рабочых і прадаць іх. У першы час Зубатаву ўдалося разгарнуць работу ў Пецярбургу, Одэсе, Маскве, Яраслаўлі, Менску, Владзіміры. У пачатку 900-х гадоў яму ўдалося ўцягнуць у свае арганізацыі некаторыя адсталыя слаі рабочых і рамеснікаў. Аднак рэволюцыйныя настроі, панаваўшыя ў рабочым класе, пранікалі і ў асяроддзе тых рабочых, якія ўвайшлі ў зубатаўскія арганізацыі. Гэта прымусіла царызм адмовіцца ад далейшага стварэння падобных арганізацый.

У гэтых умовах перад соцыял-дэмакратамі яшчэ вастрэй стала задача—кіраваць і арганізаваць масы для барацьбы з самадзяржаўем.

АРГАНІЗАЦЫЯ «ІСКРЫ»

К моманту звароту Леніна з ссылкі ў 1900 г. соцыял-дэмакратыя ў Расіі перажывала перыяд «разброду, распаду, хістанняў» (Ленін). Уплыў эканамістаў пашыраўся на значную колькасць партыйных арганізацый. Адзінага аб'ядноўваючага цэнтра не было. Лепшыя партыйныя работнікі вырываліся царскімі жандармамі з радоў партыі. У партыйныя арганізацыі ўваходзіла значная колькасць буржуазных інтэлігентаў, якія разлічвалі выкарыстаць рабочы клас для барацьбы з самадзяржаўем, але якім чужды былі мэты пролетарыята. Мноства гурткоў і арганізацый існавала абасоблена адны ад другіх. Часам у адным горадзе працавала па некалькі нязвязаных паміж сабой соцыял-дэмакратычных арганізацый. Спраба аднавіць ЦК, выбраны на I з'ездзе, не ўдалася.

У гэтай абстаноўцы асноўнай задачай было ліквідаваць ідэйны і арганізацыйны разброд, выпрацаваць адзіную партыйную лінію і згуртаваць вакол яе асноўнае моцнае ядро рэвалюцыянераў. Гэтую задачу магла выканаць, па думцы Леніна, перш за ўсё агульнаруская палітычная нелегальная газета. Толькі газета, з дня ў дзень прапагандуючы рэвалюцыйны марксізм, магла ідэйна згуртаваць рабочую масу. Ленін лічыў, што ў гэты перыяд іменна газета магла лепш за ўсё аб'яднаць партыйныя сілы на мясцах. Ён лічыў, што, ствараючы вакол газеты цэлую сетку арганізацый, абслугоўваючых газету, лягчэй за ўсё ўдасца згуртаваць наяўныя партыйныя кадры ў баявую, ідэйна загартаваную і гібкую агульнарускую партыйную арганізацыю, здольную кіраваць барацьбой рабочага класа за дыктатуру пролетарыята. Такі быў план Леніна, які ён падрабязна развіў у сваёй кнізе «Што рабіць?» (1902 г.), маючай сусветна-гістарычнае значэнне.

Такім чынам газета, па мыслі Леніна, павінна была выканаць ролю не толькі агітатара, але і арганізатара партыйных мас; яна павінна была ўзяць на сябе задачу стварэння партыйнай арганізацыі.

Іменна таму вась Ленін адразу ж пасля звароту з ссылкі прыступіў да арганізацыі агульнаруускай палітычнай газеты. Ён устанавіў сувязь з соцыял-дэмакратычнымі групамі і паасобнымі соцыял-дэмакратычнымі рабочымі. Да ўдзелу ў арганізацыі газеты Ленін прыцягнуў Мартава і Патрэсава—членаў пецербургскага «Саюза барацьбы». У лік актыўных супрацоўнікаў газеты Ленін запрасіў і членаў групы «Вызваленне працы»—Плеханова, Аксельрода, Засуліч, якія карысталіся ў той час вельмі вялікім уплывам сярод соцыял-дэмакратаў. Пасля гэтага Ленін прыступіў да выдання газеты. Было рашана выдаваць яе за граніцай, таму што ў Расіі з-за палітычных праследванняў наладзіць рэгулярны выпуск газеты было немагчыма. 24 снежня 1900 г. у Германіі выйшаў першы нумер газеты «Іскра».

У сваіх артыкулах, надрукаваных у «Іскре», Ленін прадаўжаў далейшую распрацоўку асноўных пытанняў марксізма, асноўных пытанняў праграмы, тактыкі і арганізацыі пролетарыята, развіваў тыя ідэі, якія ён высунуў яшчэ ў першых сваіх работах.

Выкрываючы палітыку царызма, Ленін пісаў, што пролетарыят Расіі не зможа дасягнуць сваіх мэт, калі не звергне самадзяржаўя, не зніштожыць панавання прыгоннікаў-памешчыкаў. Адзначаючы кожную стачку, кожны крок у барацьбе рабочага класа супроць капіталістаў, «Іскра» звязвала гэтую барацьбу з канчатковымі мэтамі руху, з барацьбой за дыктатуру пролетарыята, за соцыялізм.

«Іскра» змагалася за кіруючую ролю пролетарыята ў рэвалюцыі, за саюз рабочага класа з сялянствам. І ў той-жа час яна асоба ўказвала пролетарыяту яго абавязкі ў адносінах да батрацкай і бядняцкай масы вёскі: пролетарыят абавязан арганізаваць пролетарскія і поўпролетарскія масы вёскі. У барацьбе супроць памешчыкаў пролетарыят павядзе за сабой усё сялянства, гаварыла «Іскра», а за дыктатуру пролетарыята супроць буржуазіі горада і вёскі пролетарыят будзе змагацца разам з беднотай вёскі. Асабліва поўна гэтая мысль была выражана Леніным у брашуры «Да вясковай беднаты» (1903 г.). Гэта была першая масавая брашура, напісаная Леніным для сялян.

Усе артыкулы Леніна, асабліва яго славутая брашура «Што рабіць?», і ўся работа «Іскры» ў цэлым білі ў адзін пункт: неабходна стварыць пролетарскую партыю новага тыпу, якая прывяла-б к перамозе дыктатуры пролетарыята.

На старонках «Іскры» Ленін нястомна паўтараў, што партыя можа выканаць сваю ролю толькі тады, калі яна будзе ідэйна і арганізацыйна адзінай, згуртаванай, цэнтралізаванай, дысцыплінаванай, працуючай у падполлі і неўлавімай для ўрада, моцна звязанай з масамі, калі яна створыць сабе апору на фабрыках і заводах і здолее выкарыстаць для арганізацыі мас усё легальныя магчымасці.

Такую партыю, гаварыў Ленін, павінны будаваць прафесіянальныя рэвалюцыянеры—такія людзі, такія соцыял-дэмакраты, усё жыццё і работа якіх прысвечана барацьбе за рэвалюцыю. Гэтая работа з'яўляецца іх прафесіяй. Прафесіянальнымі рэвалюцыянерамі былі тады перш за ўсё сам Ленін і Сталін. Гэта былі людзі, цалкам і беззаветна аддаўшыя сябе справе рэвалюцыі. Гэта былі людзі, якія дзеля рэвалюцыі, за справу партыі падвяргаліся ганенням паліцыі, арыштам, ішлі на неймаверныя нястачы і праседжвалі ў турмах і ссылках доўгія гады. Гэта яны ў выключна трудных умовах рыхтавалі рабочы клас да рашучай барацьбы з самадзяржаўем і буржуазіяй. Гэта яны вялі барацьбу за арганізацыю пролетарскай партыі новага тыпу на тых асновах, якія былі распрацаваны Леніным у «Што рабіць?».

Побач з усёй ідэйнай барацьбой «Іскра» вяла энергічную работу па арганізацыйнаму згуртаванню і аб'яднанню мясцовых

соцьял-дэмакратычных камітэтаў і заграничных груп. Агромную работу па згуртаванню соцьял-дэмакратаў Расіі прарабілі сакратар рэдакцыі «Искры» Н. К. Крупская, агенты «Искры»—Н. Бауман, Ленгнік, Лелешынскі, Ів. Ів. Радчэнка, Землячка, Кржыжаноўскі, Стасав, Кніповіч, Красікаў і інш. Яны наладжвалі сувязі «Искры» з соцьял-дэмакратычнымі арганізацыямі і выконвалі ўсе важнейшыя даручэнні Леніна.

«Искра» набыла агромную папулярнасць у масах. Аб гэтай папулярнасці сведчыць той факт, што 10—15 тыс. экзэмпляраў

Першы нумер «Искры», які выйшаў у снежні 1900 г.

«Искры», якая выходзіла вельмі часта—два разы ў месяц, не маглі задаволіць усіх жадаючых прачытаць яе. Адзін экзэмпляр «Искры» прыпадаў на некалькі дзесяткаў чалавек. Гэта прымушала зноў перадрукоўваць паасобныя нумеры «Искры» ў Расіі. Труднасці друкавання і распаўсюджвання «Искры» былі вельмі вялікія. Яна тайна перавозілася з-за граніцы ў Расію, часцей за ўсё ў чамаданах з падвойным дном, рознымі асобамі—членамі партыі і спачуваўшымі, якія дастаўлялі гэтыя чамаданы ва ўмоўленае месца. Некалькі пазней былі наладжаны на граніцы спецыяльныя пункты, праз якія пры дапамозе падабраных людзей і ішла перавозка значнай колькасці літаратуры. Для зручнасці перасылкі «Искра» друкавалася на тонкай папярснай паперы. У Расіі «Искра» распаўсюджвалася тайна. Нумер яе, пераходзячы з рук у рукі, зачытваўся да дзірака.

«Искра» ваявала непрымірную барацьбу з усімі ворагамі рэволюцыйнага марксізма: з буржуазнымі лібераламі (Струве і К°), якія імкнуліся падначаліць пролетарыят інтарэсам буржуазіі, з дробнабуржуазнымі народніцкімі групамі, якія ў гэты час афор-

міліся ў асобую партыю соцыялістаў-рэволюцыянераў (эсэры). «Искра» выкрывала паліцэйскія спробы Зубатава звярнуць рабочы рух з рэволюцыйнага шляху, адцягнуць рабочых ад палітычнай барацьбы і умацаваць самадзяржаўе. «Искра» раз'ясняла, што эканамісты, адмаўляючы неабходнасць самастойнай палітычнай барацьбы рабочага класа, значна аблягчалі работу зубатаўскіх арганізацый, пракладалі шлях зубатаўшчыне.

З дня ў дзень пад кіраўніцтвам Леніна «Искра» выкрывала эканамізм. З дапамогай сваіх «агентаў» яна выцесніла эканамістаў з буйнейшых арганізацый, заваявала пераважную большасць соцыял-дэмакратычных камітэтаў і згуртавала іх на аснове рэволюцыйнага марксізма.

«Искра» вяла таксама актыўную барацьбу супроць міжнароднага апартунізма, напрыклад супроць Бернштэйна, і супроць згодніцтва з буржуазіяй, якое выявілася ў французскай партыі. Французскі «соцыяліст» Мільеран увайшоў у склад буржуазнага міністэрства, у якім адным з міністраў быў генерал Галіфе, кат Парыжскай комуны. Замест рашучага асуджэння гэтага прэдацельскага ўчынку Мільерана частка правадыроў II Інтэрнацыянала—Бернштэйн, Вандэрвельдэ і Ауэр поўнасцю адобрылі яго ўваходжанне ў буржуазны ўрад; другія на чале з Кауцкім занялі прымірэнцкую лінію, тым самым аблягчаючы і спрыяючы працвітанню апартунізма. Ленін адразу-ж заняў непрымірную пазіцыю ў гэтым пытанні. «Мільеранізм»—гэта практычнае бернштэйніянства»,—пісаў Ленін.

Адначасова Леніну прыходзілася змагацца за асноўныя палажэнні марксізма і ўнутры самой рэдакцыі «Искры», супроць прымірэнцтва да эканамістаў і супроць апартунізма Плехавана, Аксельрода, Мартава і іншых членаў рэдакцыі.

Асабліва вострай была барацьба Леніна супроць апартуністычных хістанняў членаў рэдакцыі «Искры» ў сувязі з абмеркаваннем праекту праграмы партыі, выпрацоўка якой у той перыяд з'яўлялася важнейшай задачай партыі.

Ленін падвергнуў рэзкай крытыцы праект праграмы, напісаны Плеханавым. Ленін наглядна паказаў і ўскрыў, што плеханаўскі праект праграмы не ўказваў партыі яе канкрэтных задач у барацьбе супроць самадзяржаўя і рускага капіталізма. Праект выкладаў не праграму пролетарыята Расіі, а «праграму эканамічнага падручніка, прывечанага капіталізму наогул» (Ленін).

У сваім праекце праграмы Плеханаў па сутнасці адмаўляў гегемонію пролетарыята і затушоўваў розніцу паміж пролетарыятам і дробнай буржуазіяй у пролетарскай рэволюцыі. Замест чоткага ўказання на тое, што пролетарыят ёсць адзіны да канца рэволюцыйны клас, Плеханаў сціраў грань паміж пролетарыятам і дробнай буржуазіяй і аб'ядноўваў у адзінае цэлае гэтыя два розныя класы пад агульнай назвай «працоўнай і эксплуатаемай масы». Плеханаў у другім сваім праекце праграмы зусім вы-

ключыу пытанне аб неабходнасці дыктатуры пролетарыята. Соцыял-дэмакратычную партыю ён імкнуўся ператварыць з партыі рабочага класа ў партыю ўсіх працоўных і эксплуатаемых.

Рэзкая крытыка з боку Леніна прымусіла Плеханава ўнесці ў праект праграмы рад істотных паправак.

Буйныя рознагалосці выклікала ўнутры рэдакцыі «Іскры» таксама пытанне аб **аграрнай праграме**. У якасці бліжэйшага патрабавання ў праграму было ўключана патрабаванне безадплатнага звароту сялянам «адрэзкаў», г. зн. зямель, адрэзаных у іх пры правядзенні «рэформы» 1861 г. Гэтае патрабаванне рознагалосся ў «Іскре» не выклікала. Аднак Ленін разглядаў гэтае патрабаванне «адрэзкаў» толькі як першы крок. Ён гаварыў, што пры уздыме магутнага сялянскага паўстання «ў пэўны рэвалюцыйны момант» партыя высуне далейшае патрабаванне— **нацыяналізацыі зямлі**, г. зн. адмены ўсёй прыватнай уласнасці на зямлю і перадачы яе ў рукі рэвалюцыйнага ўрада рабочых і сялян. Праграма нацыяналізацыі зямлі, якую высоўваў Ленін, мела вэлізарнейшае рэвалюцыйнае значэнне: яна мабілізавала сялянства на барацьбу за рашучае знішчэнне самадзяржаўя і памешчыцкага землеўладання. У далейшым-жа правядзенне нацыяналізацыі ў жыццё абвастрала-б барацьбу вясковай беднаты супроць кулацтва і спрыяла-б згуртаванню беднаты вакол пролетарыята для барацьбы за **соцыялістычную рэвалюцыю**. Плеханаў, Мартаў, Аксельрод у пытанні аб нацыяналізацыі зямлі рэзка выступілі супроць Леніна. Яны адмаўлялі рэвалюцыйную ролю сялянства, яго саюз з рабочым класам у прадстаячай рэвалюцыі, а таму адвяргалі і праграму нацыяналізацыі зямлі. Яны ў гэтых пытаннях стаялі на пазіцыі **Інтэрнацыянала**.

Нарэшце ў рэдакцыі «Іскры» узніклі рознагалосці па пытанню аб адносінах да лібералаў. Ленін быў за тое, каб рашуча выкрываць палавінчатасць, трусасць лібералаў, іх гатоўнасць прымірыцца з царызмам і павярнуць супроць рэвалюцыі. Плеханаў-жа і Аксельрод выступалі супроць такой палітыкі ў адносінах лібералаў. Яны бралі лінію на згоду з буржуазіяй, адмаўляючы гегемонію пролетарыята ў рэвалюцыі.

Такім чынам уся барацьба Леніна ўнутры рэдакцыі «Іскры» прадстаўляла сабой барацьбу супроць намячаўшайся апартуністычнай лініі, якая ў далейшым аформілася і вырасла ў цэлую палітычную плынь—у меншавізм.

СУСВЕТНА-ГІСТАРЫЧНАЕ ЗНАЧЭННЕ «ІСКРЫ»

Ацэньваючы пазней лінію «Іскры», Ленін пісаў, што па **напрамку «Іскра» была цалкам большэвіцкай**. Гэта была першая «цалкам большэвіцкая» па напрамку газета, якая набыла міжна-

¹ Гэта не было выпадковасцю, таму што Плеханаў і раней (напрыклад у сваёй брашуры аб анархістах у 1894 г.) таксама абыходзіў пытанне аб дыктатуры пролетарыята.

роднае значэнне дзякуючы кіруючай рабоце ў ёй Леніна. Ленін быў яе арганізатарам, кіраўніком і натхніцелем. Ленін распрацоўваў у «Іскры» пытанні рэвалюцыйнага марксізма, вёў барацьбу за чыстату яго, падтрымліваў і развіваў сувязі з Расіяй. Ён жа выконваў усю рэдакцыйную і тэхнічную работу, звязаную з газетай: выпраўляў шматлікую карэспандэнцыю «Іскры», клапаціўся аб спосабах перапраўкі яе у Расію, аб палепшанні тэхнікі выдання, аб сродках для газеты.

«Іскра» распрацавала праграму, тактыку і арганізацыйныя прынцыпы пабудовы рэвалюцыйнай партыі. «Іскра» стварыла «тэарэтычныя асновы сапраўды рэвалюцыйнага руху рускага рабочага класа» (Сталін). Тав. Сталін у сваёй рабоце «Вскользь о партийных разногласиях», якая выйшла ў 1905 г., раз'ясняў, што ленінская «Іскра» дабілася злучэння навуковага соцыялізма з масавым рабочым рухам і масавага рабочага руху—з рэвалюцыйным марксізмам.

«Што такое навуковы соцыялізм без рабочага руху?.. Гэта компас, які, будучы пакінут без прымянення, іржавее і павінен быць выкінут за борт.

Што такое рабочы рух без соцыялізма? Карабль без компаса...

Але злучыце іх—і гэта будзе карабль, што па вернаму шляху імчыцца да другога берага і наперакор усім бурям дасягае прыстані»¹.

«Іскра» разбіла эканамізм, выявіўшы і выкрыўшы ўсю шкоднасць тэорыі «стыхійнасці», разграміла народніцтва і эсэраў.

Барацьба «Іскры» з апартуністамі як у Расіі, так і ў іншых краінах мела велізарнейшае міжнароднае значэнне. Нямецкія бернштэйніянцы, французскія мільераністы, рускія эканамісты, апартуністы ў Англіі—усе яны скажалі рэвалюцыйны марксізм і супольна вялі барацьбу супроць яго. Таму Ленін у сваёй брашуры «Што рабіць?» раз'ясняў, што калі раней барацьба з апартунізмам у Германіі, Францыі, Англіі, Расіі аставалася нацыянальнай барацьбой, то цяпер яна «з нацыянальнай упершыню ператварылася ў інтэрнацыянальную»².

Без гэтай барацьбы нельга было думаць аб стварэнні пролетарскай партыі, якая зможа стаць кіраўніком і арганізатарам рэвалюцыі.

У гэтай барацьбе ленінская лінія «Іскры» была лініяй на разрыў і раскол з апартуністамі як у Расіі, так і ў іншых краінах. У той-жа час Ленін з вялікай рэзкасцю выступаў супроць тых, хто займаў у гэтай барацьбе прымірэнцкую лінію, хто быў супроць размежавання з апартуністамі, хто схільны быў на ўступкі ім³.

¹ Сталин, Вскользь о партийных разногласиях, стр. 13, 1905 г.

² Ленин, т. IV, стр. 366.

³ Гл. там-жа.

Адмежаваўшыся ад апартуністаў, «Искра» ускрыла варожасць іх поглядаў рабочаму класу. «Искра» выпрацавала чоткую рэволюцыйную партыйную лінію, на аснове якой яна стварала пролетарскую партыю.

«Искра» сапраўды была не толькі агітатарам, але і арганізатарам партыі. У рэзультаце сваёй агромнай напружанай работы «Искра» стварыла партыю, стаўшы яе тэарэтычным і практычным цэнтрам. Яна дапамагла ліквідаваць перыяд саматужніцтва, хістанняў і разброду. Агромная заслуга «Искры» заключалася яшчэ ў тым, што яна падрыхтавала скліканне II з'езда партыі. Яна склікала ў Пскове ў лістападзе 1902 г. канферэнцыю, на якой быў створан арганізацыйны камітэт, які падрыхтаваў II з'езд партыі.

II З'ЕЗД ПАРТЫІ

З'езд адбыўся ў ліпені—жніўні 1903 г. у Лондане⁴.

На ім прысутнічалі дэлегаты ад 26 мясцовых камітэтаў, якія мелі 51 рашаючы голас, а таксама прадстаўнікі ад «Искры», Бунда і эканамістаў. З усіх рашаючых галасоў 33 належала іскраўскім арганізацыям, 10—хістаючымся і тым, што не вызначыліся, іх называлі «балотам», і 8 галасоў—праціўнікам «Искры», антыіскраўцам; прычым з Расіі быў толькі адзін эканаміст. Такім чынам большасць дэлегатаў з'езда належала да староннікаў «Искры». Такі склад з'езда гаварыў аб рашаючай перамозе іскраўскай лініі ў сацыял-дэмакратычных арганізацыях Расіі і аб поўным амаль выцясненні эканамістаў.

З'езд абмеркаваў праграму партыі, выпрацаваную «Искрой». Праграма выклдала асноўныя палажэнні Маркса—Энгельса аб пролетарскай рэволюцыі, аб неабходнасці звяржэння буржуазіі і ўстанаўлення дыктатуры пролетарыята. Побач з гэтым праграма ўказвала бліжэйшыя патрабаванні, за якія партыя павінна змагацца ў мэтах быстэйшага знішчэння рэштак прыгонніцтва. У гэтай частцы праграма патрабавала звяржэння самадзяржаўя, ўстанаўлення рэспублікі, увядзення свабоды слова, сходаў, друку, ажыццяўлення 8-гадзіннага рабочага дня, звароту сялянам «адрэзкаў» і арганізацыі сялянскіх камітэтаў.

На з'ездзе праграма падверглася нападкам з боку эканамістаў і бундаўцаў. І тыя і другія ў сваіх прамовах імкнуліся звесці на нішто ярка рэволюцыйны характар праграмы і ўносілі папраўкі апартуністычнага характару. Адзін Акімаў-Махновец унёс 22 папраўкі, імкнучыся сказіць апартуністычна то адзін, то другі пункт праграмы, але ўсе гэтыя папраўкі з'ездам былі адвергнуты. Асаблівыя напады выклікаў пункт аб дыктатуры пролетарыята. І эканамісты і бундаўцы выступалі адзіным фронтам супроць пункту аб дыктатуры пролетарыята, даказваючы, што барацьба

⁴ З'езд адкрыўся ў Бруселі (у Бельгіі). Аднак настаянныя прычыны: бельгійскай паліцыі вымусілі перанесці паседжанні з'езда ў Лондан.

за заваяванне дыктатуры пролетарыята з'яўляецца непатрэбнай і шкоднай. Гэтыя апартуністы абмяжоўвалі задачы пролетарыята толькі барацьбой за частковае палепшанне яго становішча ў рамках існуючага ладу. У гэтым асноўным пытанні—аб дыктатуры пролетарыята—на пазіцыю апартуністаў скаціліся таксама некаторыя іскраўцы з ліку будучых меншавікоў. Так Троцкі заявіў, што дыктатура пролетарыята можа быць ажыццёўлена толькі тады, калі рабочы клас складзе большасць насельніцтва і амаль цалкам будзе ўваходзіць у партыю, г. зн. фактычна адмаўляў дыктатуру пролетарыята. Гэтае апартуністычнае скажэнне марксісцкага вучэння аб дыктатуры пролетарыята з'явілася адным з ідэйных вытокаў меншавізма Троцкага, прывёўшага яго ў далейшым у лагер контррэвалюцыйнай буржуазіі.

II з'езд партыі наперакор апартуністам зацвердзіў у праграме пункт аб дыктатуры пролетарыята і аднагалосна (устрымаўся адзін Акімаў) прыняў праект праграмы, прадстаўлены «Іскарой».

Але аднагалоснае прыняцце на з'ездзе праграмы яшчэ не азначала, што ўсе галасаваўшыя за яе аднолькава яе тлумачаць. Ленін лічыў, што праграма партыі ўказвае шлях барацьбы для ўзброенага звяржэння самадзяржаўя, устанаўлення ўлады рабочых і сялян і, нарэшце, для заваявання дыктатуры пролетарыята. Зусім інакш разглядала праграму апартуністычная частка з'езда. Яна лічыла, што праграма гаворыць толькі аб увядзенні канстытуцыі, г. зн. буржуазнай парламенцкай рэспублікі. Адмаўляючы на справе дыктатуру пролетарыята, апартуністы (напрыклад Егораў, староннік Мартава) гаварылі, што і пасля пролетарскай рэвалюцыі трэба захаваць за контррэвалюцыйнымі класамі выбарчае права, а Мартаў прапанаваў пакінуць у іх руках друк, г. зн. газеты, журналы і т. д.

У цеснай сувязі з розным разуменнем праграмы партыі знаходзіліся рознагалосці і па пытаннях аб адносінах да сялянства, да прыгнечаных нацыянальнасцей і да лібералаў.

Некаторыя дэлегаты (Егораў, Махаў) прама заяўлялі, што партыя не павінна займацца сялянскім пытаннем. Яны лічылі, што сялянства не можа выступіць у якасці саюзніка пролетарыята ў барацьбе супроць царызма. Таму яны былі супроць аграрнай часткі праграмы. З'езд рашуча адхіліў гэтыя апартуністычныя погляды.

З'езд прыняў ленінскую ўстаноўку, якая ставіла перад партыяй задачу—выкарыстаць да канца рэвалюцыйную энергію шматмільённых мас сялянства ў барацьбе супроць памешчыкаў і царызма і распаліць класавую барацьбу ў вёсцы.

Па нацыянальнаму пытанню з'езд прыняў ленінскае патрабаванне самавызначэння нацый. Гэтае патрабаванне азначала, што кожны народ мае права самастойна кіраваць сабой, што ні адзін народ не можа быць прыгнятаем другімі народамі. У прыватнасці для Расіі гэта азначала, што рускія не могуць гвалтоўна трымаць у падпарадкаванні дзесяткі мільёнаў іншых

народнасьцей. Гэтае ленинскае патрабаванне развязвала рэволюцыйныя сілы прыгнечаных нацыянальнасьцей і мабілізавала іх на барацьбу за звяржэнне царызма, які з'яўляўся аплотам нацыянальнага гнёту.

У барацьбе за гэтае патрабаванне Ленін выкрываў апартуністычную пазіцыю бундаўцаў і польскіх соцыял-дэмакратаў.

Бундаўцы абаранялі дробнабуржуазныя нацыяналістычныя інтарэсы, яны імкнуліся раз'яднаць пролетарыяў розных нацый, замкнуць іх у рамкі выключна нацыянальных інтарэсаў, адцягваючы ад класавай барацьбы. На справе яны адмаўляліся ад барацьбы за звяржэнне самадзяржаўя. З другога боку — польскія соцыял-дэмакраты, адстойваючы погляды Р. Люксембург на нацыянальнае пытанне, таксама адмаўлялі рэволюцыйнае значэнне патрабавання самавызначэння нацый. Прыкрываючыся «левымі» фразамі аб тым, што пролетарыят павінен змагацца толькі за класавыя пролетарскія інтарэсы, што ён не зацікаўлен у нацыянальным пытанні, гэтыя «левыя» адцягвалі пролетарыят ад барацьбы за зніштажэнне нацыянальнага гнёту, адрывалі пролетарыят ад яго саюзніка — працоўных мас прыгнечаных нацый. Тым самым яны аб'ектыўна аказвалі падтрыманне пануючай нацыі ў справе заняволення прыгнечаных нацыянальнасьцей.

ІІ з'езд партыі даў рашучы адпор як бундаўскім, так і польскім апартуністам, прыняўшы ленинскую лінію ў нацыянальным пытанні.

Пры абмеркаванні пытання аб адносінах да лібералаў Патрэсаў¹ унёс рэзалюцыю, якая па сутнасці патрабавала згоды з лібераламі і замазвала іх прадацельскую ролю. Гегемонам у рэволюцыі Патрэсаў прызнаваў буржуазію, пролетарыят-жа ён ператвараў у прыдатак буржуазіі. На з'ездзе патрэсаўскую рэзалюцыю абаранялі галоўным чынам дэлегаты, якія пазней сталі меншавікамі.

Другая рэзалюцыя была запрапанавана Плеханавым і падтрымлівалася староннікамі Леніна. Яна патрабавала бязлітаснага выкрыцця антырэволюцыйнай ролі лібералаў. Яна была ў прыватнасці накіравана супроць Струве, які канчаткова перайшоў к гэтаму часу на шлях згоды з царызмам.

Пры прыняцці рэзалюцыі галасы дэлегатаў раздзяліліся амаль папалам, і таму з'езд прыняў абедзве рэзалюцыі. Пазней, на ІІІ з'ездзе, дзе прысутнічалі толькі большэвікі, патрэсаўская рэзалюцыя была адхілена.

Такім чынам пры абмеркаванні праграмы партыі і тактычных рэзалюцый адкрыта выяснілася, што толькі Ленін і яго староннікі (Гусеў, Землячка, Н. Бауман, Красікаў і інш.) з'яўляюцца пролетарскімі рэволюцыянерамі, а «мяккія» іскраўцы (Мартаў, Патрэсаў і інш.), з якімі Ленін веў барацьбу, яшчэ за-

¹ Адзін з рэдактароў «Іскры», пазней меншавік.

доўга да з'езда ў рэдакцыі «Искра», хістаюцца ў бок яўных апартуністаў—эканамістаў.

Канчатковае размежаванне сярод дэлегатаў адбылося пры абмеркаванні статута партыі. Арганізацыйнае пытанне мела рашаючае значэнне ў барацьбе за стварэнне партыі новага тыпу. Пры абмеркаванні гэтага пытання «мяккія» іскраўцы адкрыта і цалкам перайшлі на пазіцыю эканамістаў.

Па арганізацыйнаму пытанню на з'ездзе разгарнулася барацьба паміж двума лініямі, якія карэнным чынам разыходзіліся.

В. Ленін

Г. Плеханаў

Паўловіч (Красікаў)

Прэзідыум II з'езда партыі

Адна з іх была лінія Леніна, другая аб'яднала ўсіх апартуністаў—ад Мартава, Троцкага, Патрэсава да эканамістаў.

Ленінскай лініі на ўзброенае звяржэнне самадзяржаўя, на ўстанаўленне ўлады рабочых і сялян і затым на заваяванне дыктатуры пролетарыята адпавядалі таксама пэўныя арганізацыйныя прынцыпы пабудовы партыі. Гэтыя прынцыпы былі распрацаваны Леніным у праекце статута, які Ленін запрапанаваў з'езду. Гэты праект статута забяспечыў пабудову баявой, дысцыплінаванай, цэнтралізаванай партыі—пролетарскай па свайму складу, з яснай гранню паміж членам партыі і беспартыйным. Толькі такая партыя магла кіраваць пролетарыятам і сялянствам у іх рэвалюцыйнай барацьбе.

Ленінскай лініі была проціпастаўлена лінія на ўвядзенне канстытуцыі і ўстанаўленне буржуазнай парламенцкай рэспублікі. Лініі апартуністаў адпавядаў план стварэння мірнай, парламенцкай партыі па тыпу II Інтэрнацыянала. Гэта было не што іншае, як апартунізм у арганізацыйным пытанні.

Ужо пры абмеркаванні першага параграфу статута наметліся на з'ездзе два пункты гледжання на пабудову партыі: з аднаго боку, ленінскі, а з другога—пункт гледжання Мартава, Аксельрода, Троцкага, Патрэсава і інш.

Бяссмертная сусветна-гістарычная заслуга **Леніна** заключаецца ў тым, што ён, як геніяльны правадыр пролетарыята, пры абмеркаванні першага параграфа статута ўскрыў усю глыбіню разыходжанняў, агаліў палітычны сэнс і класавыя карэнні апартунізма меншавікоў у арганізацыйных пытаннях.

Ленін у сваім праекце першага параграфа статута ўказаў, што членам партыі можа быць толькі той, хто прызнае праграму партыі, плаціць членскія ўзносы, уваходзіць у адну з партыйных арганізацый і вядзе актыўную работу ў партыі. Гэтай фармулёўкай аб тым, хто з'яўляецца членам партыі, Ленін замацоўваў стварэнне пролетарскай партыі новага тыпу, ствараў «арганізацыйную вузду» (Сталін) супроць наплыву дробнабуржуазных элементаў у партыю.

«Наша задача,—гаварыў Ленін,—аберагаць джвёрдасць, вытрыманасць, чыстату нашай партыі. Мы павінны старацца падняць званне і значэнне члена партыі вышэй, вышэй і вышэй», таму што «нельга забываць, што ўсякі член партыі адказны за партыю і партыя адказна за ўсякага члена»¹.

Мартаў-жа лічыў, што ад члена партыі не трэба патрабаваць, каб ён абавязкова ўваходзіў у партыйную арганізацыю і вёў у ёй работу. Яго фармулёўка патрабавала ад члена партыі прызнання праграмы партыі і «садзейнічання» партыі. А «садзейнічанне» партыі аказвалі часам нават далёка не рэвалюцыйныя элементы. Такім чынам гэтым Мартаў расчыняў дзверы ў партыю чуждым элементам, бо ўсякі, хто выпадкова аказаў дапамогу той ці іншай партыйнай арганізацыі, атрымліваў магчымасць быць роўнапраўным членам партыі і ўздзейнічаць на яе палітыку. Мартаў прадастаўляў магчымасць залічыць сябе ў члены партыі ўсім дробнабуржуазным элементам.

Выходзячы з устаноўкі Мартава, нельга было пабудаваць моцнай, згуртаванай, цэнтралізаванай партыі, таму што члены партыі маглі не знаходзіцца ні ў адной з партыйных арганізацый. Мартаў сціраў грань паміж партыйным і беспартыйным, паміж партыяй і класам. Мартаўская фармулёўка першага параграфа статута аддавала прынцыпу будаўніцтва партыі па тыпу II Інтэрнацыянала.

Аксельрод, Троцкі, эканамісты і бундаўцы заўзятая адстойвалі на з'ездзе мартаўскую фармулёўку таму, што ім чужда была ідэя партыі новага тыпу—баявой, згуртаванай, дысцыплінаванай, з пролетарскім складам і цэнтралізаваным кіраўніцтвам. Плеханаў, які не надаваў рашаючага значэння фармулёўцы першага параграфа статута, спачатку хістаўся, затым падтрымаў Леніна. Аднак, як выявілася вельмі хутка пасля з'езда, Плеханаў на справе быў супроць ленінскіх прынцыпаў пабудовы пролетарскай партыі.

У рэзультатае хоць з'езд і прыняў у аснову **ленінскі** статут

¹ Ленін, т. VI, стр. 33.

партыі, але першы параграф статута апартуністы правялі ў мартаўскай фармулёўцы. Гэты пункт быў заменен ленінскім на III з'ездзе партыі ў 1905 г.

З'езд адвергнуў патрабаванне Бунда, які хацеў увайсці ў РСДРП, астаючыся ў той-жа час абасобленай, самастойнай партыяй яўрэйскага пролетарыята, не падпарадкаванай адзінаму цэнтру. З'езд падкрэсліў, што гэтае патрабаванне Бунда накіравана супроць стварэння адзінай, моцнай, згуртаванай партыі, кіруемай з аднаго цэнтру. З'езд указаў, што патрабаванне Бунда узаканяе разброд, гурткоўшчыну і нацыянальную абасобленасць. Бунду запрапанавана было ўвайсці ў партыю з абавязцельствам выконваць усе рашэнні ЦК партыі, захоўваючы пры гэтым права самастойна вырашаць мясцовыя пытанні.

Прадстаўніцтва Бунда адмовілася падпарадкавацца гэтаму рашэнню з'езда. У знак пратэсту бундаўцы пакінулі з'езд. Пакінулі з'езд таксама прадстаўнікі эканамістаў, пасля таго як з'езд распусціў іх фракцыйную арганізацыю («Саюз рускіх соцыял-дэмакратаў»), існаваўшую за граніцай.

З'езд прызнаў напрамак «Іскры» напрамкам партыі і зацвердзіў «Іскру» цэнтральным партыйным органам (ЦО). З'езд выбраў ЦК і склад рэдакцыі «Іскры». Пры выбары ў ЦК і ЦО адбыўся канчатковы раскол сярод дэлегатаў з'езда. Пасля ўходу са з'езда дэлегатаў Бунда і «Саюза рускіх соцыял-дэмакратаў» староннікі Леніна атрымалі пры выбарах большасць,— адсюль іх назва большасць, або большэвікі. Староннікі Мартава аказаліся ў меншасці,—адсюль іх назва меншавікі.

З'езд выбраў у рэдакцыю цэнтральнага органа (ЦО) Леніна, Плеханова і Мартава. Мартаў аднак адмовіўся ўвайсці ў рэдакцыю «Іскры» з прычыны правалу меншавікоў пры выбарах цэнтральных органаў. У ЦК з'езд выбраў трох большэвікоў: Ленгніка, Кржыжановскага і Наскова¹.

МІЖНАРОДНАЕ ЗНАЧЭННЕ II З'ЕЗДА

II з'езд партыі мае буйнейшае міжнароднае значэнне. Ён быў паваротным пунктам у развіцці сусветнага рэвалюцыйнага руху. У 1903 г. на трывалай базе марксізма Ленін асноваў самастойную партыю—партыю большэвікоў. Гэта была пролетарская партыя новага тыпу—ленінская партыя, стаўшая правадыром не толькі расійскага, але і міжнароднага пролетарыята. Гэта была першая партыя ў свеце, якая, апіраючыся на вопыт пролетарыяў усіх краін, прадаўжала работу «Саюза камуністаў» і I Інтэрнацыянала, створаных і кіруемых Марксам—Энгельсам.

Велізарнейшае сусветна-гістарычнае значэнне II з'езда заключаецца ў тым, што Ленін, аформіўшы большэвіцкую партыю, стварыў несакрушымую апору для далейшага развіцця і таржаства марксізма-ленінізма.

¹ Пасля з'езда склад ЦК быў расшыран і ў яго ўвайшлі таксама Ленін, Красін, Землячка і інш.

Прынятая на з'ездзе праграма прадаўжала лінію Маркса—Энгельса і была першай і адзінай праграмай ва ўсім II Інтэрнацыянале, у якой прама гаварылася аб тым, што асноўная задача рабочага класа—барацьба за дыктатуру пролетарыята.

Распрацаваны Леніным статут партыі быў адзіным дакументам пасля статута I Інтэрнацыянала, які ставіў задачу пабудовы сапраўды рэвалюцыйнай партыі. Гэта быў статут, які замацаваў стварэнне партыі на тых асновах, якія былі распрацаваны Леніным у яго брашуры «Што рабіць?».

У сваіх рашэннях з'езд замацаваў поўную перамогу над эканамізмам. Раскол на з'ездзе паставіў перад большэвікамі задачу бязлітаснай барацьбы з новай формай апартунізма—меншавізмам.

Большэвікі аформіліся ў 1903 г. у самастойную большэвіцкую партыю. «Большэвізм існуе, як плынь палітычнай мыслі і як палітычная партыя, з 1903 года»¹,—пісаў Ленін. Аднак, ведучы бязлітасную барацьбу з меншавікамі, большэвікі прадаўжалі ў той-жа час уваходзіць у РСДРП як адна з фракцый фармальна адзінай РСДРП. Ленін на гэта ішоў з адной мэтай: у практычнай рабоце на мясцах выкрыць меншавікоў у вачах рабочых, якія яшчэ верылі ім, пазбавіць меншавікоў усякага ўплыву ў рабочай масе, адваяваць на свой бок частку рабочых, якія ішлі за меншавікамі, і выгнаць выкрытую верхавінку меншавікоў з РСДРП.

На II з'ездзе большэвікі, давёўшы барацьбу з меншавікамі да расколу, указвалі міжнароднаму пролетарыяту, што раскол з апартуністамі ёсць адзіны шлях умацавання сапраўды рэвалюцыйнай рабочай партыі.

Партыя умацоўваецца тым, што ачышчае сябе ад апартуністаў. Пад гэтым флагам Ленін згуртоўваў цвёрдых, паслядоўных іскраўцаў яшчэ задоўга да II з'езда.

Большэвікі, правёўшы раскол з меншавікамі, якія былі расійскай формай міжнароднага апартунізма, вялі адначасова лінію на разрыў з апартунізмам у міжнародным рабочым руху. Афармленне большэвізма на II з'ездзе як партыі новага тыпу наносіла сакрушальны удар апартунізму II Інтэрнацыянала. Таму вось не выпадкова, што адразу-ж пасля з'езда супроць большэвікоў выступілі кіраўнікі II Інтэрнацыянала. Каўцкі поўнасьцю стаў на абарону меншавікоў. Роза Люксембург—адна з кіраўнікоў сацыял-дэмакратыі Польшчы і Літвы і буйны дзеяч II Інтэрнацыянала, якая вяла барацьбу з апартунізмам у Германіі, таксама патрабуючы выключэння Бернштэйна з партыі, у той-жа час па асноўных пытаннях, якія прывялі да расколу ў РСДРП, падтрымлівала меншавікоў. Яна адмаўляла неабходнасць у партыі большэвіцкага цэнтралізма, жалезнай дысцыпліны, яна была супроць давядзення барацьбы з апартунізмам да расколу з ім.

¹ Ленин, т. XXV. стр. 174.

БАРАЦЬБА ПАРТЫ БОЛЬШЭВІКОЎ З МЕНШАВІКАМІ І ПРЫМІРЭНЦАМІ ПАСЛЯ ІІ З'ЕЗДА

Пасля з'езда Ленін павёў бязлітасную барацьбу супроць меншавікоў, за выкананне рашэнняў ІІ з'езда. Меншавікі з самага пачатку занялі яўна антыпартыйную лінію, накіраваную на зрыў гэтых рашэнняў. Яны, як заяўляў Мартаў, «паднялі паўстанне супроць ленінізма». Меншавікі аформілі свой кіруючы цэнтр—Бюро меншасці і адмовіліся ад усякай работы у ЦО і ЦК. Яны

Падпольная друкарня на Лясной вуліцы ў Маскве

рассылалі сваіх упаўнаважаных па Расіі, прабуючы настроіць партыйныя камітэты супроць рашэнняў ІІ з'езда. На адбыўшымся пасля ІІ з'езда партыі з'ездзе членаў загранічных рускіх соцыял-дэмакратычных груп ім удалося правесці рэзалюцыю аб недавер'і ЦК.

Нарэшце пасля двухмесячных хістанняў Плеханаў рашыў прымірыцца з меншавікамі і запатрабаваў ад Леніна ўвесці ў рэдакцыю «Іскры» стары, даз'ездаўскі склад яе—тых быўшых яе членаў, якія не былі выбраны з'ездам партыі. Ленін палчыў гэтае парушэннем волі партыйнага з'езда і заклімаў плеханаўскую прапанову як капітуляцтва перад меншавікамі. Гэтае прэдацельства Плеханава было звязана з яго апартуністычнымі памылкамі ў мінулым—з яго пазіцыяй, якую ён займаў яшчэ да ІІ з'езда, у 90-х гадах, і ў рэдакцыі «Іскры».

Не жадаючы прыкрываць апартуністычную, дэзарганізатарскую работу меншавікоў і прадаўжаючы лінію расколу з імі, Ленін выйшаў (1 лістапада) са складу рэдакцыі «Іскры». У рэдакцыі астаўся адзін Плеханаў, які аднаасабова ўвёў у яе рад меншавікоў—Мартава, Аксельрода, Патрэсава, Засуліч. Меншавікі такім

чынам заўладалі «Искрой», ператварыўшы яе ў орган сваёй меншавіцкай партыі.

На старонках гэтай новай, меншавіцкай «Искры» меншавікі пачалі адкрыта пераходзіць ад апартунізма ў арганізацыйных пытаннях да апартунізма ў пытаннях тактыкі і праграмы, усё больш скачваючыся да эканамістаў. Адвяргаючы на справе гегемонію пролетарыята, меншавікі ператваралі пролетарыят у прыдатак буржуазіі. Яны прапаведвалі саюз з буржуазіяй і адмаўлялі рэволюцыйную ролю сялянства. Яны выступалі супроць пабудовы партыі на тых пачатках, якія абараняліся

ленінскай «Искрой» да з'езда. Троцкі ў брашуры «Нашы палітычныя задачы», якую ён прысвяціў сьвайму «дарагому настаўніку П. Аксельроду», змагаўся супроць пабудовы цэнтралізаванай, жалезнай, дысцыплінаванай партыі. Ён абараняў і даказваў законнасць існавання фракцый, групак і сумеснага прабывання ў адной партыі рэволюцыянераў з апартуністамі. Ён нацкоўваў масы супроць партыйнага апарата і супроць правадыра партыі—

Леніна. Гэтыя погляды Троцкага выцякалі з яго адмаўлення неабходнасці дыктатуры пролетарыята. Таму, хто адмаўляў дыктатуру пролетарыята, сапраўды не патрэбна была партыя, пабудаваная на ленінскіх арганізацыйных пачатках.

І. В. Сталін у 900-х гадах

Погляды меншавікоў прадстаўлялі прамое адрачэнне ад рэволюцыйных прынцыпаў старой «Искры». Меншавікі самі падкрэслівалі, што «паміж старой і новай «Искрой» ляжыць бяздонне» (Троцкі).

Сваю апартуністычную лінію меншавікі прыкрывалі паклёніцкімі крыкамі аб «дыктатарстве», аб «асабістым азлабленні Леніна», аб стварэнні «асаднага становішча» ў партыі. Гэтыя-ж абвінавачанні высоўваліся апартуністамі многа раз у гісторыі—спачатку супроць Маркса—Энгельса, пазней—супроць Леніна і, нарэшце, у апошні перыяд—супроць Сталіна.

Бліскачучую адпаведзь падобнаму паклёпу на партыю даў Ленін яшчэ на II з'ездзе партыі. Ленін гаварыў:

«У адносінах да няўстойлівых і хісткіх элементаў мы не толькі можам, мы абавязаны ствараць «асаднае становішча»,

і ўвесь наш статут партыі, увесь наш зацверджаны ад гэтага часу з'ездам цэнтралізм ёсць не што іншае, як «асаднае становішча» для такіх шматлікіх крыніц палітычнай расплыўчатасці»¹.

Большэвікі далі рашучы адпор меншавікам і іх абаронцам. Ленін у сваёй рабоце «Крок уперад, два крокі назад» у 1904 г.

А. Багданэў

М. Літвінаў

П. Румянцэў

С. Гусеў

А. Рыкаў

М. Лядаў

Р. Землячка

Бюро камітэтаў большасці

даў зніштажальную характарыстыку фракцыйнай работы меншавікоў і паказаў, што раскол на II з'ездзе не быў выпадковым.

«Эканамізм»,—пісаў пазней Ленін,—відазмяніўся ў «меншавізм». Адстойванне рэвалюцыйнай тактыкі старой «Іскры» стварыла «большэвізм»².

З дня ў дзень Ленін згуртоўваў вакол сябе асноўнае ядро адданных большэвікоў, ведучы ўпорную барацьбу за партыйныя масы. Ён пісаў мноства артыкулаў і рэзалюцый, якія, не глядзячы на ўсю труднасць дастаўкі, перапраўляў у Расію. У той-жа

¹ Ленін, т. VI, стр. 26.

² Ленін, т. XVII, стр. 219.

час Ленін вёў энергічнайшую работу сярод тых членаў партыі, якія прыежджалі да яго за граніцу, імкнучыся выкаваць з іх стойкіх большэвікоў. Сярод прыездаўшых з Расіі часам былі людзі, не ведаўшыя ўсіх прычын расколу. Яны прыходзілі да большэвікоў і да меншэвікоў, выслухвалі тых і другіх, потым рашалі. Бывалі «выпадковыя» меншэвікі, іх трэба было адваяваць. Былі людзі, якія спачатку не разбіраліся ў рознагалоссях, потым яны мянялі пазіцыю.

Праз некалькі месяцаў пасля II з'езда большэвікі запатрабавалі склікання новага, III з'езда, спасылаючыся на зрыў і сабатаж меншэвікамі рашэнняў II з'езда. Большэвікі разгарнулі ў партыйных арганізацыях барацьбу за асуджэнне фракцыйнай работы меншэвікоў, раз'ясняючы, што яны могуць быць пакінуты ў аб'яднанай РСДРП толькі пры ўмове поўнага падпарадкавання іх рашэнням з'ездаў партыі.

Летам 1904 г. унутры ЦК узялі верх няўстойлівыя, хістаючыся элементы, прымірэнцы да меншэвікоў (Красін, Наскоў і інш.). Пераўмяншаючы і затушоўваючы глыбіню рознагалоссяў, яны адмаўляліся прызнаць меншэвікоў апартуністамі, агентамі буржуазіі ў рабочым класе, таму яны выступалі супроць склікання з'езда і супроць асуджэння фракцыйнай работы меншэвікоў. Беспрыныццнасьць і прымірэнства гэтых членаў ЦК аказвалі агромную паслугу меншэвікам у іх антыпартыйнай рабоце: яны садзейнічалі разлажэнню партыйных арганізацый, расколвалі большэвіцкія партыйныя кадры, заахвочвалі меншэвікоў на яшчэ больш дэзарганізатарскія ўчынкi. Меншэвікі, бачачы ўступчынасць ЦК, запатрабавалі ад яго ўвесці ў ЦК некалькі меншэвікоў. ЦК згадзіўся і увёў у свой склад рад меншэвікоў—Разанава-Папова і інш. Меншэвікі такім чынам заўладалі ЦК. Гэты ЦК восенню 1904 г. выпусціў адозву да партыі, у якой заявіў аб прымірэнні з меншэвікамі і аб забароне агітацыі за III з'езд. У гэтай адозве ЦК агітацыя за III з'езд была названа нават шкоднай. Адначасова ЦК распусціў рад партыйных арганізацый, якія не згадзіліся з апсшнімі яго рашэннямі.

Спачатку Ленін змагаўся за скліканне з'езда ў рамках стата, патрабуючы, каб ЦК склікаў з'езд. Аднак, калі ЦК перайшоў у рукі меншэвікоў, Ленін пачаў мабілізоўваць партыйную масу на барацьбу за з'езд паміма цэнтральных устаноў партыі, якія былі захвачаны меншэвікамі наперакор волі з'езда, які даў большасць ленінцам. Гэтыя новыя, папоўненыя меншэвікамі цэнтральныя органы зрывалі ўмацаванне партыі, вялі дэзарганізатарскую лінію, груба нарушалі волю II з'езда. У рэзультате ўпорнай барацьбы за партыйныя масы большэвікі пад кіраўніцтвам Леніна згуртавалі вакол сябе буйныя прамысловыя цэнтры—Пецербург, Маскву і інш. Апіраючыся на іх, Ленін сабраў у жніўні 1904 г. з цвёрдых большэвікоў канферэнцыю ў Жэневе, на якой прысутнічала 22 чалавекі, у тым ліку Гусеў,

Землячка, Ольмінскі, Паўловіч (Красікаў) і інш. Гэтая канферэнцыя заклікала партыю да энергічнай барацьбы за скліканне III з'езда, за разрыў з ЦК і ЦО, за асуджэнне фракцыйнай работы меншавікоў. Пецярбургскі, Маскоўскі, Одэскі, Екацерынаслаўскі камітэты выразілі недавер'е прымірэнчай палітыцы ЦК, парвалі сувязь з цэнтральнымі ўстановамі і катэгарычна запатрабавалі склікання III з'езда.

У барацьбе за III з'езд буйную ролю адыграў т. Сталін. Пасля звароту з ссылі ў пачатку 1904 г. т. Сталін вёў работу ў Тыфлісе ў якасці члена абласной арганізацыі Закаўказзя. Непрымырымы праціўнік меншавікоў і прымірэнцаў, ён разгарнуў вялікую агітацыю за неабходнасць склікання III з'езда партыі. Пры яго кіраўніцтве Закаўказскі камітэт парваў сувязі з ЦК і таксама запатрабаваў склікання III з'езда. У сваёй брашуры «Вскользь о партийных разногласиях» т. Сталін бліскуча прапагандаваў рэволюцыйны марксізм і поўнасцю абараняў погляды правядыра партыі Леніна.

На трох канферэнцыях буйных прамысловых раёнаў—Паўночнага, Каўказскага і Паўднёвага—быў створан кіруючы цэнтр па скліканню III з'езда—Бюро камітэтаў большасці.

У склад гэтага бюро ўваходзілі Землячка, Гусев, Літвінаў і інш. Бюро камітэтаў большасці разгарнула вялікую работу. Яно дапамагала згуртаваць вакол ленінскай лініі большасць партыйных камітэтаў. У снежні 1904 г. большэвікі арганізавалі пад кіраўніцтвам Леніна газету «Вперед», якая прадаўжала лінію старой «Искры», рыхтуючы рабочы клас да рашаючых баёў. У рэдакцыю, апрача Леніна, увайшлі Ольмінскі, Вароўскі і Луначарскі. Ленін прадаўжаў рашучую барацьбу за скліканне III з'езда. У лісьме (люты 1905 г.) да С. Гусева і А. Багданова Ленін пісаў:

«Мы абвясцілі раскол, мы клічам на з'езд упяродаўцаў, мы хочам арганізаваць упяродаўскую партыю і рвем, неадкладна рвем усе і ўсякія адносіны з дэзарганізатарамі... І калі мы не хочам явіць свету агіднейшы ўзор высахшай і анемічнай старой дзевы, гордай сваёй бясплоднай маральнай чыстатой, то мы павінны зразумець, што нам патрэбна вайна і ваенная арганізацыя»¹.

У сувязі з нарастаннем рэволюцыйнага руху ў першыя месяцы 1905 г. пытанне аб скліканні III з'езда паўстала асабліва востра. Нарэшце пасля вялікай работы, праробленай Бюро камітэтаў большасці па арганізацыі з'езда, прымірэнчы ЦК пад даўленнем партыйных мас даў згоду на скліканне III з'езда. III з'езд быў склікан Арганізацыйным камітэтам, які складаўся з прадстаўнікоў Цэнтральнага камітэта і Бюро камітэтаў большасці. Такім чынам Ленін сваёй рэволюцыйнай энергіяй і непры-

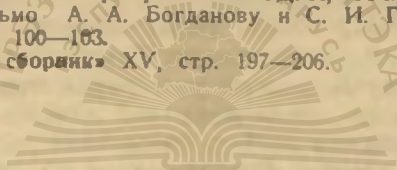
¹ Ленин, т. VII, стр. 101—102.

мірмасцю адстаяў і згуртаваў партыю. К вялікім рэволюцый-
ным баям 1905 г. ён выкаваў большэвіцкую партыю—правадыра
і арганізатара рэволюцыі.

ЛІТАРАТУРА ДА ГЛАВЫ ТРЭЦІЯЙ

- Ленін,** С чого начать? Соч., т. IV, стр. 110—112.
Ленін, Что делать? Соч., т. IV, стр. 366—369, 373—382, 421—434,
456—461, 464—471, 493—501.
Ленін, К деревенской бедноте, Соч., т. V, стр. 274—291, 299—317.
Ленін, Замечания на второй проект программы Плеханова,
Соч., т. V, стр. 34.
Сталин, Вопросы ленинизма, стр. 16—19.
Ленін, Предисловие к сборнику «За 12 лет», Соч., т. XII,
стр. 62—63.
Ленін, Речь при обсуждении устава партии, Соч., т. VI, стр. 31—36.
Ленін, Шаг вперед, два шага назад, Соч., т. VI, стр. 162—272.
Ленін, Резолюции II съезда РСДРП, Соч., т. VI, стр. 398—405.
Ленін, Краткий очерк раскола РСДРП, Соч., т. VII, стр. 91—96.
Ленін, Письмо А. А. Богданову и С. И. Гусаву, Соч., т. VII,
стр. 100—163.
«Ленинский сборник» XV, стр. 197—206.

БОЛЬШЭВІЗМ У ПЕРШАЙ РЭВОЛЮЦЫІ
(1905—1907 гг.)

БАРАЦЬБА БОЛЬШЭВІЗМА СУПРОЦЬ ВАЙНЫ І САМАДЗЯР-
ЖАЎЯ, ЗА РАЗГОРТВАННЕ РЭВОЛЮЦЫІ

Спляценне ўсіх супярэчнасцей імперыялізма і бурны рост рабочага і сялянскага руху рабілі рэволюцыю ў Расіі неміну-чай у самы бліжэйшы час. Яе пачатак быў паскоран паражэн-нем самадзяржаўя ў руска-японскай вайне, якая пачалася ў 1904 г. Руска-японская вайна была адной з войнаў пачаўшайся эпохі імперыялізма. Асноўнай прычынай гэтай вайны была па-гоня царызма і буржуазіі за новымі калоніямі і барышамі на Далёкім Усходзе. Царызм імкнуўся заваяваць Карэю і ўмаца-ваць сваё становішча ў Манчжуры. Апрача таго пераможная вайна, па разліках царскага ўрада, павінна была адцягнуць увагу рабочых і сялян ад рэволюцыі і падняць хісцкі аўтарытэт самадзяржаўя. Аднак царызм вельмі памыліўся. Вайна зацягну-лася і прывяла да разгрому царскай арміі (пад Ляоянам і Мук-дэнам), падзення ў 1904 г. Порт-Артура—галоўнай крэпасці на Далёкім Усходзе і поўнай пагібелі рускага флота (каля Цусімы ў 1905 г.).

Руска-японская вайна з яшчэ большай сілай ускрыла ўсю глыбіню разлажэння царызма, адсталасць і прадажнасць дзяр-жаўнага апарата. Вайна расстроіла транспарт, узмаціла раз-руху гаспадаркі і абвастрыла нішчату шырокіх працоўных мас. У рэзультате ўсяго гэтага аталіліся ўсе класавыя супярэчнасці ў краіне.

Ліберальная буржуазія, убачыўшы, што царызм церпіць адно паражэнне за другім і не ў сілах разграміць ваенную магут-насць Японіі, нясмела выступіла са сваімі пажаданнямі. Яна ім-кнулася вытаргаваць для сябе ў самадзяржаўя некаторыя «сва-боды» і правы на кіраванне дзяржавай. У канцы 1904 г. лібе-ральная буржуазія на шматлікіх сходах і банкетках, усяляк нацвярджаючы сваю вернасць памешчыцкай манархіі, праба-вала высунаць патрабаванне ўвядзення канстытуцыі, г. зн. абме-жавання самадзяржаўя.

Меншавікі поўнасьцю далучыліся да гэтай палітыкі буржуа-зіі. Яны заклік лі рабочых падтрымаць высоўваемыя буржуа-зіяй патрабаванні.

Толькі большэвікі, выкрываючы згодніцкую палітыку бур-жуазіі, паднімалі працоўныя масы на рашучую барацьбу су-проць самадзяржаўя. Яны раз'яснялі, што паражэнне царызма ў вайне аслабіць яго, абвастрыць абурэнне мас і наблізіць час

рэвалюцыі. Яны ішлі да мас з лозунгамі паражэння царскага ўрада ў гэтай вайне і звяржэння самадзяржаўя, за рэвалюцыю.

Пад гэтымі лозунгамі большэвікі разгарнулі вялікую работу сярод рабочых, сялян, салдат і матросаў, аб'ядноўваючы і падрыхтоўваючы іх да надыходзячай рэвалюцыі.

К канцу 1904 г. рэвалюцыйны рух мас падняўся на яшчэ большую вышыню. Значна вырас стачачны рух. У Варшаве стачка каменшчыкаў у ліпені 1904 г., ахапіўшы больш 10 тыс. удзельнікаў, ператварылася ў масавую палітычную дэманстрацыю з лозунгамі: «Далоу самадзяржаўе!», «Далоў эксплаататараў!», «Няхай жыве соцыялізм!». У Баку ў канцы 1904 г. буйнейшая забастоўка праходзіла пад лозунгамі: «Далоў самадзяржаўе!», «8-гадзінны рабочы дзень!», «Свабода сходаў, слова, саюзаў!». Узмацнілася бражэнне ў арміі і сярод матросаў. Разгарнуўся з яшчэ большай сілай рух сярод сялянства і сярод шырокіх мас прыгнечаных нацыянальнасцей.

У стварыўшымся становішчы дастаткова было аднаго штуршка, каб рэвалюцыя пачалася па ўсёй краіне. Гэтым штуршком былі падзеі 9 студзеня ў Пецербургу.

9 СТУДЗЕНЯ 1905 г.

3 студзеня 1905 г. пачалася стачка на Пуцілаўскім заводзе ў Пецербургу. Повадам да яе было звальненне чатырох рабочых, няўгодных адміністрацыі завода. Пуцілаўцы запатрабавалі вярнуць на завод зволеных рабочых. Адміністрацыя адказала адмовай. Тады 12,5 тыс. пуцілаўскіх рабочых аб'явілі забастоўку. Яны запатрабавалі налепшання матэрыяльнага становішча рабочых, увядзення 8-гадзіннага рабочага дня і звароту зволеных рабочых на завод.

Да пуцілаўскіх рабочых за два дні далучыліся рабочыя іншых фабрык і заводаў Пецербурга. з агўльнай колькасцю каля 140 тыс. стачачнікаў. З кожным днём рэвалюцыйны рух разгортваўся шырэй, захватваючы ўсё большую колькасць удзельнікаў. У адказ на гэта агентура паліцыі ў асобе папа Гапона, паспеўшага ўжо к гэтаму часу стварыць арганізацыі зубатаўскага тыпу сярод адсталай часткі рабочых, забіла трывогу. Усяляк карыстаючыся прадрасудкамі параўнальна шырокіх мас рабочых, наіўнай даверлівасцю мас, іх верай у тое, што цар можа абараніць іх ад самавольства фабрыкантаў, поп Гапон папрабаваў увесці ў мірнае русло абурэнне рабочых. Гапон запрапанаваў звярнуцца да цара з хадайніцтвам. Адозва гэтая 9 студзеня павінна была быць уручана цару. Гэтае хадайніцтва пачыналася словамі:

«Мы, рабочыя г. Пецербурга, нашы жонкі, дзеці і бездапаможныя старыкі-бацькі, прыйшлі да цябе, Гасудар, шукаць праўды і абароны. Мы абнішчалі, нас прыгнятаюць,

абцяжарваюць непасільнай працай, над намі здзекуюцца, у нас не прызнаюць людзей, да нас адносяцца, як да ворагаў... Настаў канец цярпенню. Для нас прыйшоў той страшны момант, калі лепш смерць, чым прадаўжэнне нязносных мук»¹.

Для прыцягнення на свой бок рабочых і пад уплывам рэзкай крытыкі соцыял-дэмакратаў Гапон вымушан быў уставіць у адозву патрабаванні палітычнай свабоды і 8-гадзіннага рабочага дня.

Крывавая нядзеля. Расстрэл рабочых царскім урадам

Большэвікі усяляк выкрывалі спробу Гапона і раз'яснялі, што трэба не прасіць абароны ў цара, а узброенай рукой звергнуць самадзяржаўе.

Тым не менш у нядзелю—9 студзеня 1905 г. дзесяткі тысяч пролетарыяў з крыжамі, царскімі партрэтамі накіраваліся да Зімяга палаца прасіць у цара абароны ад сваіх прыгнятальнікаў. Але, як і трэба было чакаць, замест абароны і дапамогі Нікалай II аддаў загад расстраляць гэтую дэманстрацыю. Больш тысячы рабочых і дзяцей загінула ад шабляў і кулі царскіх катаў.

Гэтыя падзеі мелі грамаднае значэнне. 9 студзеня пролетарыяту быў дан наглядны ўрок грамадзянскай вайны. 9 студзеня была расстраляна вера рабочага класа ў цара. Масы на сваім крывавым вопыце пераканаліся ў праваце большэвікоў. Боль-

¹ Ленин, т. VII, стр. 425.

шэвіцкі уплыў вырас у агромнай ступені. Кіраўніцтва рэволюцыйным рухам у значнай меры пераходзіла да большэвікоў.

Расстрэл 9 студзеня выклікаў узрыў абурэння па ўсёй краіне. 11 студзеня стачачная хваля перакінулася ў правінцыю, захваціўшы Цэнтральна-прамысловы раён, Паволж'е, Украіну, Каўказ, Латвію, Літву. За адзін толькі студзень стачачны рух ахапіў поўмільёна чалавек. У Польшчы стачкі набылі асабліва востры характар, пераходзячы ва ўзброены паўстанні. Раслебражэнне сярод салдат і матросаў. Узмацніўся рух сярод сялянства і сярод працоўных мас прыгнечаных нацыянальнасцей.

9 студзеня стала пачаткам рэволюцыі.

БОЛЬШЭВІЦКАЯ АЦЭНКА ХАРАКТАРУ, РУХАЮЧЫХ СІЛ І ЗАДАЧ РЭВОЛЮЦЫІ

Ленін сьвярджаў, што пачаўшаяся рэволюцыя з'яўляецца па свайму характару буржуазна-дэмакратычнай.

Гэта значыць, што перад рэволюцыяй не стаялі непасрэдна задачы знішчэння капіталізма, адабрання ў буржуазіі фабрык і заводаў і ўстанаўлення дыктатуры пролетарыята. Бліжэйшымі задачамі гэтай рэволюцыі былі: звяржэнне царызма, знішчэнне памешчыцкага землеўладання, ўстанаўленне рэспублікі, умяшэнне 8-гадзіннага рабочага дня, г. зн. задачы буржуазна-дэмакратычныя, бо ажыццяўленне іх яшчэ не знішчала капіталізма і не падрывала карэнняў буржуазіі горада і вёскі.

Гэта была першая буржуазна-дэмакратычная рэволюцыя эпохі імперыялізма, прытым у такой краіне, якая была самым слабым месцам імперыялізма.

У гэтых умовах буржуазна-дэмакратычная рэволюцыя ў Расіі набывала рад своеасаблівых рыс у параўнанні з заходне-еўрапейскімі буржуазнымі рэволюцыямі эпохі ўзыходзячага капіталізма.

У рэволюцыі 1905 г. у адрозненне ад буржуазных рэволюцый на Захадзе галоўнай, асноўнай рухаючай сілай і правадыром, кіраўніком мас быў пролетарыят—адзіны да канца паслядоўна рэволюцыйны і прытым найбольш арганізаваны клас. Толькі ён гатоў быў на самую рашучую барацьбу з самадзяржаўем.

Таму рэволюцыя 1905 г., будучы па свайму характару буржуазна-дэмакратычнай, у той-жа час была пролетарскай па кіруючай ролі пролетарыята і па спосабах барацьбы з самадзяржаўем (стачкі і ўзброенае паўстанне).

Адной з характэрных рыс гэтай буржуазна-дэмакратычнай рэволюцыі было тое, што яна, гаварыў Ленін, з'яўлялася сялянскай буржуазнай рэволюцыяй у эпоху вельмі высокага развіцця капіталізма ва ўсім свеце і параўнальна высокага ў Расіі. Яна была сялянскай буржуазнай рэволюцыяй перш за ўсё таму, што, знішчаючы памешчыцкае землеўладанне і іншыя рэшткі

прыгоніцтва, яна вырашала задачы, якія стаялі перад сялянствам. Яна была сялянскай буржуазнай рэвалюцыяй яшчэ і таму, што сялянства было адной з рухаючых сіл гэтай рэвалюцыі, бліжэйшым саюзнікам пролетарыята. Але сялянства магло дабіцца вызвалення ад самадзяржаўя і памешчыцкага гнёту толькі пад кіраўніцтвам рабочага класа.

Буржуазія ў сілу спляцення яе інтарэсаў з царызмам, а таксама напалоханая рэвалюцыйнасцю пролетарыята, не магла быць і не была рухаючай сілай рэвалюцыі. У гэтым заключалася яшчэ адна асаблівасць рэвалюцыі 1905 г. у параўнанні з буржуазна-дэмакратычнымі рэвалюцыямі эпохі ўзыходзячага капіталізма, у якіх буржуазія, напрыклад у 1789 г. у Францыі, іграла вялікую рэвалюцыйную ролю.

Па меры росту рэвалюцыйнага руху руская буржуазія ўступала ў прамую згоду з памешчыкамі супроць рэвалюцыі, пераходзячы ўсё больш у лагер контррэвалюцыі. Яна прапавала аўладаць сялянствам і ліквідаваць рэвалюцыю шляхам згоды з царызмам. Таму натуральна, што наша партыя прадаўжала весці бязлітасную барацьбу супроць ліберальнай буржуазіі і яе партыі—кадэтаў, бо, не выкрыўшы яе, нельга было забяспечыць поўнага выкарыстання рэвалюцыйных сіл сялянства, нельга было разлічваць на перамогу рэвалюцыі.

«Пролетарыят павінен правесці да канца дэмакратычны пераварот,—вучыў Ленін,—далучаючы да сябе масу сялянства, каб раздавіць сілай супраціўленне самадзяржаўя і паралізаваць няўстойлівасць буржуазіі»¹.

Ленін гаварыў: паўстаўшыя рабочыя і пад іх кіраўніцтвам сяляне звергнуць самадзяржаўе, зніштожаць панаванне прыгоннікаў-памешчыкаў і ўстановаць сваю ўладу. Гэта будзе цвёрдая, неабмежаваная ўлада, г. зн. дыктатура.

Гэта будзе рэвалюцыйна-дэмакратычная дыктатура рабочых і сялян. Яна будзе рэвалюцыйна-дэмакратычнай дыктатурай таму, што правадзімыя ёю мерапрыемствы—зніштажэнне ўсіх рэштак прыгоніцтва, увядзенне 8-гадзіннага рабочага дня і т. д.,—яшчэ не будучы сацыялістычнымі, не змогуць знішчыць капіталізма.

Гэтая новая ўлада ў барацьбе з дыктатурай прыгоннікаў будзе апірацца на баявы саюз пролетарыята і кіруемага ім сялянства.

Лозунг рэвалюцыйна-дэмакратычнай дыктатуры пролетарыята і сялянства ўказваў, што пролетарыят, кіруючы сялянствам, можа знішчыць самадзяржаўе, дабіцца перамогі буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі і рухаць рэвалюцыю далей. Гэта было для Леніна асноўным і рашаючым.

Гаворачы аб заваяванні рэвалюцыйна-дэмакратычнай дыкта-

¹ Ленін, т. VIII, стр. 96.

туры пролетарыята і сялянства, Ленін аднак не абіяжоўваўся задачамі буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі.

«У рэвалюцыйна-дэмакратычнай дыктатуры пролетарыята і сялянства,—гаварыў Ленін,—ёсць, як і ва ўсяго на свеце, мінулае і будучае. Яе мінулае—самадзяржаўе, прыгонніцтва, манархія, прывілеі...

Яе будучае—барацьба супроць прыватнай уласнасці, барацьба наёмнага рабочага з гаспадаром, барацьба за соцыялізм»¹.

Большэвікі лічылі, што звяржэнне самадзяржаўя, устанавленне рэвалюцыйна-дэмакратычнай дыктатуры пролетарыята і сялянства з'яўляецца бліжэйшай задачай рэвалюцыі, першым этапам барацьбы за пролетарскую рэвалюцыю, за дыктатуру пролетарыята. Большэвіцкая партыя была партыяй рабочага класа, мэтай якога з'яўлялася узброенае звяржэнне буржуазіі і ўстанавленне дыктатуры пролетарыята для пабудовы камунізма.

Чаму-ж большэвікі, ведучы лінію на заваяванне дыктатуры пролетарыята, лічылі неабходным прайсці гэты першы этап знішчэння самадзяржаўя і ўстанавлення рэвалюцыйна-дэмакратычнай дыктатуры пролетарыята і сялянства? Гэта аб'ясняецца тым, што ўсё развіццё Расіі паставіла на чаргу вырашэнне перш за ўсё буржуазна-дэмакратычных задач, якія можна было ажыццявіць толькі пры выкарыстанні рэвалюцыйных сіл шматмільённага сялянства пад кіраўніцтвам пролетарыята. Устанавленне дыктатуры пролетарыята і сялянства павышала кіруючую ролю пролетарыята. Разам з гэтым звяржэнне самадзяржаўя і ўстанавленне рэвалюцыйна-дэмакратычнай дыктатуры разязвала ўсе рэвалюцыйныя сілы краіны, абавстрала класавую барацьбу ў вёсцы. Гэта вяло да згуртавання беднаты вакол пролетарыята і набліжала наступны этап рэвалюцыі—этап барацьбы за дыктатуру пролетарыята. Таму якраз для большэвіцкай партыі было неабходна вырашыць першую бліжэйшую задачу рэвалюцыі—забяспечыць рашучую перамогу над самадзяржаўем і захват улады рабочымі і сялянамі, каб тым самым вырашыць галоўную задачу—ўстанавленне дыктатуры пролетарыята.

ЛЕНІНСКАЯ ІДЭЯ ПЕРАРАСТАННЯ БУРЖУАЗНА-ДЭМАКРАТЫЧНАЙ РЭВАЛЮЦЫІ ў СОЦЫЯЛІСТЫЧНУЮ

Большэвікі разглядалі буржуазна-дэмакратычную і соцыялістычную рэвалюцыі «як два звяны аднаго ланцуга» (Сталін).

«Не упадаючы ў авантурызм,—пісаў Ленін,—не здраджваючы сваёй навуковай совесці, не ганяючыся за дзяшовенькай панулярнасцю, мы можам сказаць і гаворым толькі адно: мы ўсімі сіламі даламожам усяму сялянству арабіць

¹ Ленін, т. VIII, стр. 84—85.

рэволюцыю дэмакратычную, каб тым лягчэй было нам, партыі пролетарыята, перайсці як мага хутчэй да новай і вышэйшай задачы—рэволюцыі соцыялістычнай»¹.

Захват улады рабочымі і сялянамі, гаварыў Ленін, выкліча шалёнае супраціўленне не толькі памешчыкаў, але і лібэральнай буржуазіі. У сялянстве ўся яго кулацкая верхавінка павернецца ў бок контррэволюцыі. Значная частка сярэдняга сялянства будзе хістацца. Разгарыцца новая барацьба. Прадаўжана-далейшую рэволюцыйную барацьбу—за другі этап рэволюцыі, за дыктатуру пролетарыята будуць пролетарыят і сялянская бедната. Рэволюцыйна-дэмакратычная дыктатура пролетарыята і сялянства пад кіраўніцтвам большэвіцкай партыі ў выніку тае лютай грамадзянскай вайны прывядзе к таму, што пролетарыят у саюзе з беднатай (поўпролетарскімі элементамі вёскі) зробіць соцыялістычную рэволюцыю і ўстановіць соцыялістычную дыктатуру пролетарыята.

«Пролетарыят павінен зрабіць соцыялістычны пераварот,—вучыў Ленін,—далучаючы да сябе масу поўпролетарскіх элементаў насельніцтва, каб зламаць сілай супраціўленне буржуазіі і паралізаваць няўстойлівасць сялянства і дробнай буржуазіі»².

Такі быў план большэвікоў у рэволюцыі 1905 г. Гэты план Ленін пачаў распрацоўваць яшчэ ў першых работах 90 і 900-х гадоў і асабліва поўна і злагіт у сваім творы пад назвай «Дзве тактыкі соцыял-дэмакратыі ў дэмакратычнай рэволюцыі» (1905 г.)³.

Аб значэнні гэтага плана т. Сталін піша так: .

«Дастойнасць гэтага плана заключалася ў тым, што ён, прама і рашуча фармулюючы класавы патрэбаванні пролетарыята ў эпоху буржуазна-дэмакратычнай рэволюцыі ў Расіі, аблягчаў пераход да рэволюцыі соцыялістычнай, насіў у сабе ў зародку ідэю дыктатуры пролетарыята»⁴.

Асноўная ўстаноўка ленінскага плана выцякала з марксавай ідэі перарастання буржуазна-дэмакратычнай рэволюцыі ў соцыялістычную. Гэтую ідэю Ленін развіў прымяняльна да ўмоў эпохі імперыялізма.

Ленін вучыў, што перарастанне буржуазна-дэмакратычнай рэволюцыі ў соцыялістычную павінна адбыцца ў няспыннай лютай класавай барацьбе за дыктатуру пролетарыята. У працэсе перарастання пролетарыят павышае сваю свядомасць, сваю арганізаванасць і прыцягвае на свой бок у якасці саюзніка бед-

¹ Ленін, т. VIII, стр. 187.

² Там-жа, стр. 96.

³ І ў ралзе іншых работ, напрыклад «Адносіны соцыял-дэмакратыі да «сялянскага руху», «Соцыялізм і сялянства».

⁴ Сталін, О Ленине, стр. 11.

нату для барацьбы з буржуазіяй горада і вёскі, за дыктатуру пролетарыята.

Большэвіцкая партыя рыхтавалася да неадкладнага пераходу ад буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі да соцыялістычнай у меру свядомасці і арганізаванасці пролетарыята і аб'яднання шакол яго вясковай беднаты.

Ленін сцвярджаў, што ў Расіі ў 1905 г. былі ўсе ўнутраныя ўмовы, якія забяспэчвалі паспяховую барацьбу за неадкладнае перарастанне буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі ў соцыялістычную. У Расіі, як імперыялістычнай краіне, было для гэтага дастаткова матэрыяльных прадпасылак, перш за ўсё наяўнасць буйнай прамысловасці. У Расіі была самая рэвалюцыйная партыя ў свеце—партыя большэвікоў. Быў самы рэвалюцыйны ў свеце пролетарыят.

У той-жа час выключна важнае значэнне мела тое, што ўсё развіццё Расіі высунула перад пролетарыятам задачу—весці, як гаварыў Ленін, дзве «соцыяльныя вайны»: адну—супроць дыктатуры прыгоннікаў-памешчыкаў разам з усім сялянствам, другую—разам з беднотай супроць буржуазіі, у тым ліку супроць кулацтва.

Гэтая другая «соцыяльная вайна» ў Расіі ўжо пачыналася ў рамках самадзяржаўна-прыгонніцкага рэжыму. Звяржэнне самадзяржаўя і ўстанаўленне рэвалюцыйна-дэмакратычнай дыктатуры пролетарыята і сялянства прывялі-б да поўнага разгортвання другой «соцыяльнай вайны», высунулі-б яе на першы план, яшчэ больш арганізаваўшы пролетарыят і беднату для барацьбы за дыктатуру пролетарыята.

Вось чаму большэвікі лічылі магчымым сваімі ўнутранымі сіламі забяспечыць заваяванне дыктатуры пролетарыята ў Расіі нават у тым выпадку, калі на Захадзе ў гэты час не пераможа пролетарская рэвалюцыя.

Надаючы агромнае значэнне падтрыманню пролетарыяў Захада і прыгнечаных народаў Усхода, наша партыя разглядала рэвалюцыю 1905 г. як пралог (уступ) да міжнароднай пролетарскай рэвалюцыі.

Большэвікі разглядалі сваю задачу як задачу далейшага развязвання рэвалюцыі ў Еўропе.

«Мы павінны,—пісаў Ленін,—... даваць практычныя лозунгі не толькі на выпадак перанясення рэвалюцыі ў Еўропу, але і для такога перанясення»¹.

Большэвікі лічылі, што звяржэнне царызма ў Расіі выкліча такое абвастрэнне барацьбы ва ўсім свеце, што затрудніць узброенае ўмяшанне імперыялістаў і аблегчыць умовы барацьбы пролетарыята Захада за соцыялістычную рэвалюцыю і шырокіх мас прыгнечаных нацыянальнасцей за сваё вызваленне.

¹ Ленин, т. VIII, стр. 84.

III З'ЕЗД ПАРТЫІ¹

Вялікае значэнне ў выпрацоўцы большэвіцкай ацэнкі характару і рухаючых сіл рэвалюцыі, у распрацоўцы ленинскай лініі ў ёй меў III з'езд партыі.

III з'езд адбыўся ў Лондане вясной 1905 г. На с'ездзе прысутнічалі прадстаўнікі ад 20 большэвіцкіх камітэтаў буйных прамысловых цэнтраў; 9 прадстаўнікоў меншавіцкіх камітэтаў адмовіліся ад удзелу ў з'ездзе. Меншавікі склікалі сваю меншавіцкую канферэнцыю ў Жэневе. Значыцца III з'езд быў з'ездам выключна большэвіцкім. Увесь з'езд прайшоў пад кіраўніцтвам і пры актыўным удзеле Леніна.

III з'езд партыі, сабраўшыся ў момант нарастаючага масавага рабочага і сялянскага руху, прыняў рашэнні па важнейшых пытаннях рэвалюцыі.

З'езд адзначыў, што магутная хваля рэвалюцыйнага руху прывяла да неабходнасці ўзброенага паўстання. Партыя абавязана быць на чале паўстаўшых мас. Таму III з'езд даручыў усім партыйным арганізацыям:

«...а) выясняць пролетарыяту шляхам прапаганды і агітацыі не толькі палітычнае значэнне, але і практычна-арганізацыйны бок прадстаячага ўзброенага паўстання;

б) выясняць пры гэтай прапагандзе і агітацыі ролю масавых палітычных стачак, якія могуць мець важнае значэнне ў пачатку і ў самым ходзе паўстання;

в) прыняць самыя энергічныя меры к узбраенню пролетарыята, а таксама к выпрацоўцы плана ўзброенага паўстання і непасрэднага кіравання ім, ствараючы для гэтага, па меры патрэбы, асобныя групы з партыйных работнікаў»¹.

Такім чынам большэвікі не толькі тэарэтычна распрацоўвалі пытанне аб узброеным паўстанні,—яны дзейна рыхтаваліся да яго: снабжалі пролетарыят зброяй, стваралі асобныя баявыя групы, арганізоўвалі сілы пролетарыята для пераможнага ўзброенага паўстання і звяржэння царызма.

Адметная рыса большэвіцкай пазіцыі заключалася ў тым, што большэвікі, апіраючыся на стыхійны рэвалюцыйны націск мас—дзейні «знізу», лічылі неабходным весці барацьбу за развіццё рэвалюцыі і «зверху»—праз Часовы рэвалюцыйны ўрад. Гэтая мысль аб неабходнасці спалучыць дзейні «знізу» з дзейнямі «зверху» пад кіраўніцтвам большэвіцкай партыі пранізвала ўсе рашэнні III з'езда.

Па пытанню аб сялянскім руху з'езд выказаўся за поўнае падтрыманне ўсіх рэвалюцыйных мерапрыемстваў сялянства, аж да канфіскацыі ўсёй памешчыцкай і царкоўнай зямлі. З'езд даў указанне аб стварэнні рэвалюцыйных сялянскіх камітэтаў для неадкладнага захвату самімі сялянамі памешчыцкіх зямель

¹ Ленин, т. VII, стр. 432.

і запрапанаваў ствараць самастойныя арганізацыі сельскагаспадарчага пролетарыята.

III з'езд партыі запрапанаваў усім партыйным арганізацыям бязлітасна выкрываць эсэраў, прыкрываўшых свае буржуазна-дэмакратычныя погляды соцыялістычнымі фразамі, змешваўшых пролетарыят і сялянства ў адну масу і замяняўшых барацьбу мас супроць самадзяржаўя аднаасабовымі актамі тэрору. У той-жа час III з'езд, пацвердзіўшы рэзалюцыю II з'езда аб адносінах да эсэраў, заявіў, што часовыя баявыя згоды соцыял-дэмакратаў з арганізацыямі эсэраў, у мэтах барацьбы з самадзяржаўем, могуць быць у некаторых выпадках карыснымі і што кожная такая згода мясцовых с.-д. арганізацый павінна заключацца толькі пад кантролем ЦК. З'езд таксама ўказаў на

В. Ленін

А. Багданаў

Л. Красін

Бюро прэзідыума III з'езда партыі

абавязак большэвікоў у гэтых згодах захоўваць поўную самастойнасць і вытрыманую партыйную лінію.

Па пытанню аб адносінах да лібералаў з'езд адмяніў апартуністычную рэзалюцыю Патрэсава, прынятую на II з'ездзе. III з'езд партыі падкрэсліў неабходнасць раз'ясняць рабочым прэдацельскі характар ліберальнага руху і рашуча змагацца супроць ліберальнай буржуазіі, якая імкнецца падначаліць рабочы рух свайму ідэйнаму уплыву і кіраўніцтву.

У рэзалюцыі аб меншавіках з'езд асудзіў фракцыйную, дэзарганізатарскую работу меншавікоў пасля II з'езда. III з'езд пры гэтым ўказаў, што далейшае прабыванне меншавікоў у РСДРП магчыма пры ўмове, калі яны, прызнаючы рашэнні партыйных з'ездаў і партыйны статут, будуць цалкам падначальвацца партыйнай дысцыпліне.

З'езд прыняў статут партыі з ленінскай фармулёўкай першага параграфу. За ЦК забяспечвалася ўся паўната ўлады ў перыяд паміж з'ездамі. ЦК прадастаўлялася права назначаць рэдакцыю Цэнтральнага органа (ЦО). III з'езд ліквідаваў совет партыі, які быў створан на II з'ездзе для ўзгаднення і аб'яднання дзейнасці ЦК і ЦО.

На з'ездзе Ленін высунуў задачу шырокага ўцягнення ў партыю рабочых і вылучэння іх на кіруючую работу, рыхтуючыся да правядзення ў магчымых размерах выбарнасці партыйных арганізацый.

У рашэннях III з'езда знайшлі поўнасцю адлюстраванне ўсе пытанні рэвалюцыі 1905 г., якія былі распрацаваны ў творах Леніна. Усе рашэнні III з'езда былі накіраваны да адной мэты—арганізаваць рашучую перамогу рэвалюцыі.

БАРАЦЬБА БОЛЬШЭВІКОЎ ЗА ПРАВІЛЬНУЮ ЛІНІЮ ПРОЛЕТАРЫЯТА Ў РЭВОЛЮЦЫІ 1905 г.

На ўсім працягу рэвалюцыі 1905 г. наша партыя вяла перш за ўсё бязлітасную барацьбу за выпрацоўку правільнай, пролетарскай лініі ў рэвалюцыі. Для гэтага неабходна было даць сапраўды марксісцкую ацэнку характару, рухаючых сіл і задач рэвалюцыі. Партыя выяўляла і выкрывала ўсе апартуністычныя плыні ў рабочым класе і прымірэнцтва да іх, вяла лінію на раскол з апартуністамі ў міжнароднай соцыял-дэмакратыі.

Большэвікі вялі барацьбу супроць меншавіцкай ацэнкі характару і рухаючых сіл рэвалюцыі 1905 г. Меншавікі на сваёй Жэнеўскай канферэнцыі, а таксама да яе ў сваіх літаратурных выступленнях¹ далі ацэнку характару, рухаючых сіл і задач рэвалюцыі, якая ў корані разыходзілася з большэвіцкай ацэнкай. Меншавікі разглядалі рэвалюцыю 1905 г. як буржуазную рэвалюцыю, якая павінна праходзіць пад кіраўніцтвам буржуазіі.

Рэвалюцыя, па іх думцы, павінна была праходзіць па тыпу ранейшых буржуазных рэвалюцый у Заходняй Еўропе і ў выпадку перамогі расчысціць шлях для панавання буржуазіі.

Меншавікі адмаўлялі самастойныя задачы пролетарыята ў гэтай рэвалюцыі. Перад пролетарыятам яны ставілі задачы толькі падтрымання буржуазіі. Яны змагаліся супроць кіруючай ролі пролетарыята ў рэвалюцыі і адмаўлялі агромную рэвалюцыйную ролю сялянства. Яны на справе былі супроць узброенага звяржэння самадзяржаўя.

Такім чынам меншавікі адмаўлялі, што рэвалюцыя 1905 г. з'яўлялася буржуазна-сялянскай рэвалюцыяй, якая праходзіла ў імперыялістычнай краіне пад гегемоніяй пролетарыята. Яны адмаўлялі неабходнасць перарастання буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі ў соцыялістычную і аддзялялі адну рэвалюцыю ад другой працяглым існаваннем капіталістычнага ладу. Гэта было ўскрыта Леніным, які даказаў, што ў рэвалюцыі 1905 г. меншавікі былі на справе буржуазнымі дэмакратамі.

У адных радах з меншавікамі ішоў Троцкі. Наша партыя выявіла і выкрыла яго як самага подлага меншавіка, прыкрываўшага свае меншавіцкія пазіцыі «левымі» фразамі. Троцкі толькі на словах прызнаваў пролетарыят рэвалюцыйным класам.

¹ Напрыклад у брашуры Мартынава «Две диктатуры».

Троцкі адмаўляў рэвалюцыйную ролю сялянства. Ён разглядаў усё сялянства як рэакцыйную сілу.

З гэтай трацкіскай ацэнкай расстаноўкі класаў у рэвалюцыі неразрыўна звязан «левы» па форме і прэдацельскі па зместу лозунг: «Без цара, а ўрад рабочы». Гэты лозунг Троцкі проціпастаўляў лозунгу большэвікоў: «За рэвалюцыйна-дэмакратычную дыктатуру пролетарыята і сялянства», разлічанаму на пераход да дыктатуры пролетарыята. Значыцца Троцкі пераскакваў праз этап буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі.

Троцкі разлічваў пачаць справу рэвалюцыі з устанаўлення рабочага ўрада.

Але гэты рабочы ўрад, стаўшы на чале ўлады, гаварыў Троцкі, немінуха прыдзе да варожых сутычак з шырокімі масамі сялянства, г. зн. будзе немінучы поўны разрыў паміж пролетарыятам, які стаіць на чале ўлады, і сялянствам, немінуха паміж імі ўзброеная барацьба, грамадзянская вайна. Троцкі сцвярджаў, што рэвалюцыя ў Расіі немінуха будзе разбіта, калі пролетарыят іншых эканамічна перадавых краін не возьме ўладу ў свае рукі. Ён спадзяваўся выклічна на падтрыманне рускай рэвалюцыі з боку заходнееўрапейскага пролетарыята, узяўшага ўладу ў свае рукі.

Такім чынам Троцкі, па-першае, не верыў у сілы пролетарыята Расіі, у яго здольнасць кіраваць сялянствам, адмаўляў кіруючую ролю пролетарыята ў рэвалюцыі; па-другое, ён «прарочыў» пролетарыяту пасля звяржэння самадзяржаўя немінучую барацьбу з сялянствам, асуджаючы пролетарыят на поўнае адзіноцтва і паражэнне. Тым самым яго «левая», знешне рэвалюцыйная фраза па сутнасці сваёй падтрымлівала меншавіцкую лінію на прадастаўленне буржуазіі кіруючай ролі ў рэвалюцыі.

Яго лозунг «без цара, а ўрад рабочы» зусім не азначаў дыктатуры пролетарыята, таму што на рабочы ўрад па сутнасці Троцкі не ўскладаў ніякіх соцыялістычных задач. На справе Троцкі не змагаўся нават за перамогу буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі, бо адмаўляў гегемонію пролетарыята ў гэтай рэвалюцыі, адмаўляў рэвалюцыйна-дэмакратычную дыктатуру пролетарыята і сялянства,—тым самым Троцкі зрываў перамогу буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі і падрыхтоўваў, як і ўсё меншавікі, здзелку з рэакцыяй.

Ітак Троцкі у корані адмаўляў вучэнне аб перарастанні буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі ў пролетарскую і дыктатуры пролетарыята.

Вось чаму тэорыя Троцкага, хоць і называлася тэорыяй «перманентнай рэвалюцыі», у сапраўднасці ў корані скажала вучэнне Маркса аб перманентнай рэвалюцыі.

У рэвалюцыі 1905 г. меншавікі наогул, трацкісты ў прыватнасці былі расійскім атрадам міжнароднага апартунізма. Таму бясплітнае выкрыццё Леніным меншавікоў і трацкістаў наносіла сакрушальны ўдар па апартуністах II Інтэрнацыянала. Гэтая барацьба мела тым больш міжнароднае значэнне, што па асноў-

ных пытаннях паміж меншавікамі і кіраўніцтвам II Інтэрнацыянала не было істотнай розніцы. Праўда, Кауцкі пад уплывам рэволюцыйных падзей заяўляў, што рэволюцыя 1905 г. не з'яўляецца буржуазнай рэволюцыяй, у якой кіраўніцтва належыць буржуазіі. Але ў той-жа час той-жа Кауцкі па сутнасці адмаўляў марксісцка-ленінскія погляды на дыктатуру пролетарыята. Ён адмаўляў перастанне буржуазна-дэмакратычнай рэволюцыі ў сацыялістычную, адмаўляў неабходнасць рэволюцыйна-дэмакратычнай дыктатуры пролетарыята і сялянства, выказваўся супроць узброенага паўстання і наогул супроць гвалту, скажаючы ролю пролетарыята як правадыра рэволюцыі.

Пад уплывам рэволюцыі 1905 г. і большэвіцкай барацьбы з апартунізмам яшчэ больш рэзка аформілася левае крыло ў нямецкай сацыял-дэмакратычнай партыі на чале з Розай Люксембург. Левыя сацыял-дэмакраты заклікалі увесць пролетарыят вучыцца на вялікіх уроках рэволюцыі 1905 г. Яны патрабавалі ў Германіі больш энергічных метадаў барацьбы. Левыя змагаліся, хоць і недастаткова рашуча, супроць апартунізма, і ў гэтых выступленнях большэвікі падтрымлівалі левых сацыял-дэмакратаў.

Але разам з тым левыя сацыял-дэмакраты мелі цэлы рад сур'ёзнейшых палітычных і тэарэтычных памылак. Апартуністычны груз яшчэ цягаецца над імі, і ў многіх пытаннях яны салідарызаваліся з меншавікамі. Парвус¹ і Роза Люксембург сачынілі тую тэорыю «перманентнай рэволюцыі», якую падхапіў і развіў у рэволюцыі 1905 г. Троцкі. Роза Люксембург не верыла ў здольнасць пролетарыята кіраваць сялянствам, па-меншавіцку адмаўляла палітыку саюза пролетарыята з сялянствам, адмаўляла неабходнасць рэволюцыйна-дэмакратычнай дыктатуры пролетарыята і сялянства і арганізаваную падрыхтоўку ўзброенага паўстання. Левыя скажалі кіруючую ролю партыі ў рэволюцыі, недаацэньваючы яе значэння.

Ведучы барацьбу з апартуністамі, левыя ў той-жа час не ішлі на поўны разрыў і раскол з імі. Таму рускія большэвікі, падтрымліваючы левых, рашуча крытыкавалі іх поўнаменшавіцкія памылкі і выкрывалі іх нерашучасць, непаслядоўнасць, іх уступкі апартуністам.

На ўсім працягу рэволюцыі 1905 г. непрымірымая барацьба большэвікоў пад кіраўніцтвам Леніна з апартуністамі ўсіх масцей і адценняў загартавала большэвізм і забяспечыла пролетарыяту ролю правадыра ў рэволюцыі 1905 г.

РЭВОЛЮЦЫЙНЫ РУХ ПАСЛЯ 9 СТУДЗЕНЯ

Рэволюцыйны рух пасля 9 студзеня бурна разрастаўся. Стачачны рух ахапляў усё большую колькасць удзельнікаў. У распаленай рэволюцыйнай абстаноўцы партыя дабівалася ператва-

¹ Парвус у часе імперыялістычнай вайны адкрыта скапіўся да супрацоўніцтва і падтрымання імперыялістаў.

рэння эканамічных стачак рабочага класа ў палітычныя і імкнулася падняць пролетарыят на рашучую барацьбу за звяржэнне самадзяржаўя. Надзвычай буйнымі былі першамайскія палітычныя стачкі 1905 г. у Прыбалтыйскім краі і ў Польшчы з лозунгам «далоў самадзяржаўе» і патрабаваннем 8-гадзіннага рабочага дня. Летам паднялася новая хваля забастовачнага руху. Пад кіраўніцтвам большэвіцкай арганізацыі пачалася ўсеагульная забастоўка ў Іванава-Вазнесенску, у Маскоўскім прамысловым раёне і іншых месцах.

У Лодзі палітычная стачка насіла надзвычай востры характар. 10 чэрвеня яна перарасла ва ўзброенае паўстанне. Стачачны рух захаціў Одэсу, Харкаў, Рыгу, Екацерынаслаў. Пачалася ўсеагульная забастоўка на Каўказе.

Стачка пад кіраўніцтвам большэвіцкай партыі, перарастаючая ва ўзброенае паўстанне, станавілася магутнай зброяй палітычнай барацьбы з самадзяржаўем.

Рост рэвалюцыйнага руху сярод пролетарыята аказаў вельмі вялікі ўплыў на сялянства. Услед за выступленнем рабочага класа сільна развіваўся і сялянскі рух. З цэнтральна-чарназёмных раёнаў сялянскія паўстанні перакінуліся на Украіну, Паволж'е. Паднялася хваля забастовак сельскагаспадарчых рабочых. У гэтых забастоўках прымала удзел каля 2 млн. батракоў. У радзе месц забастоўкі батракоў праходзілі пад лозунгам адмовы ад плацяжоў налогаў і змены ўлады. Найбольш значным быў сялянскі рух у Прыбалтыцы, Польшчы, у Саратаўскай, Чэрнігаўскай губернях, а таксама на Каўказе, які выліўся ў вялікае паўстанне. Тут вялікую ролю ігралі большэвіцкія арганізацыі. Яны выдавалі лістоўкі, адозвы, пасылалі агітатараў у вёску, наладжвалі сходкі, стваралі гурткі і партыйныя арганізацыі ў вёсцы. Яны арганізавалі шырокія масы сялянства на рашучую барацьбу.

За адзін толькі 1905 г. было больш 8 тыс. сялянскіх паўстанняў і разгромаў памешчыцкіх маёнткаў, але ўсё-ж гэта складала толькі нязначную частку таго, што трэба было знішчыць для перамогі рэвалюцыі.

Большэвікі на чале са сваім правадыром Леніным, які ў канцы 1905 г. вярнуўся ў Расію з-за граніцы, былі сапраўднымі кіраўнікамі рэвалюцыйнага руху, які ўсё шырэй разгортваўся. Тав. Сталін, як верны большэвік, стойкі ленінец іграў буйную ролю ў кіраўніцтве рэвалюцыйным рухам. У якасці члена Абласнога бюро Закаўказзя т. Сталін кіраваў нелегальным органам «Борьба пролетариата». Пад яго кіраўніцтвам закаўказскія большэвікі, змагаючыся з меншавікамі і эсэрамі, узначальвалі рабочы рух і нацыянальна-вызваленчую барацьбу прыгнечаных нацыянальнасцей.

Масавы рух пролетарыята і сялянства і ўзмоцненая работа партыі ў войсках уцягвалі ў рэвалюцыйны паток царскую армію і флот. Летам 1905 г. выбухнула паўстанне ў Чорнаморскім флоце на броненосцы «Пацёмкін». Ленін надаваў гэтаму паў-

станню грамаднейшае значэнне. Ён камандыраваў Васільева-Южына для ўдзелу ў кіраўніцтве паўстаўшымі і забеспячэння падтрымання броненосцу. Аднак гэтаму таварышу не ўдалося папасці на броненосец. Не гледзячы на ўвесь гераізм матросаў і ўсеагульную забастоўку ў Одэсе, броненосец не атрымаў неабходнага падтрымання. Ён вымушан быў уйсці ў Румынію

Паўстанне матросаў на «Пацёмкіне»

і здацца румынскім уладам. Каманда была арыштавана, частка саслана на катаргу, а некаторыя пакараны смерцю. Паўстанне на «Пацёмкіне» мела надзвычай вялікае значэнне, бо тут упершыню цэлы броненосец перайшоў адкрыта на бок рэвалюцыі. Рэвалюцыя ўмацоўвалася. Армія стала хістацца.

Грамадны размах палітычнага руху пролетарыята, паўстанні ў вёсцы і ў царскай арміі вымусілі самадзяржаўе пайсці на

уступкі і зрабіць спробы накіраваць рух на мірны шлях. З гэтай мэтай царскі ўрад рашыў склікаць Дзяржаўную думу з прадстаўнікоў ад розных класаў. Па выданаму палажэнню гэтая Дума (па прозвішчу міністра, які склаў палажэнне аб ёй, называлася Булыгінскай думай) не мела законадаўчых правоў. Яе рашэнні не былі абавязковымі для цара. Рабочы клас не атрымліваў ніякіх выбарчых правоў. Дапускаючы да ўдзелу ў Думе буйную буржуазію, царскі ўрад разлічваў мацней прыцягнуць яе на свой бок. Разам з гэтым скліканнем Думы ўрад імкнуўся дэзарганізаваць бурна нарастаюшы рэвалюцыйны рух.

Большэвікі ясна бачылі, што, склікаючы Думу, урад прабуе ліквідаваць рэвалюцыю і накіраваць растучую нездаволенасць мас у законныя мірныя рамкі. Гэтай палітыцы самадзяржаўя наша партыя проціпаставіла палітыку ўзмоцненай падрыхтоўкі і арганізацыі ўзброенага паўстання для звяржэння самадзяржаўя. Пагэтаму большэвікі заклікалі масы да зрыву, да актыўнай адмовы ад выбараў у гэтую Думу, г. зн. да байкоту Думы.

Меншавікі-ж, будучы фактычна праціўнікамі ўзброенага паўстання і рашучай барацьбы з самадзяржаўем, лічылі магчымым прыняць удзел у выбарах. Гэтым самым яны праводзілі буржуазны ўплыў на пролетарыят.

Булыгінская дума не сабралася. Магутная хваля рэвалюцыйнага ўздыму ў кастрычніку 1905 г. не дала нават прыступіць да яе выбараў.

КАСТРЫЧНІЦКАЯ ПАЛІТЫЧНАЯ ЗАБАСТОўКА

У першых чыслах кастрычніка пачалася забастоўка рабочых Маскоўскага чыгуначнага вузла. Яна быстра перакінулася на ўсе чыгункі. Неўзабаве забаставалі чыгуначныя рабочыя і служачыя ўсёй Расіі. Стачкі з кожным днём ахаплялі ўсё новыя і новыя фабрыкі і заводы. Большэвікі з усім упорствам і настойлівасцю мабілізоўвалі масы, каб арганізаваць усеагульную палітычную стачку расійскага пролетарыята. К сярэдзіне кастрычніка ўсеагульная палітычная стачка ахапіла амаль усю Расію (звыш 120 гарадоў).

Жыццё замірла. Спыніліся цягнікі, заводы і фабрыкі, перасталі працаваць пошта і тэлеграф, спыніліся заняткі ў навучальных установах, закрыліся банкі і магазіны.

Галоўнымі патрабаваннямі кастрычніцкай забастоўкі былі: «Далоў самадзяржаўе!», «Скліканне Устаноўчага схода на аснове ўсеагульнага, прамога, тайнага і роўнага галасавання!». У буйных прамысловых цэнтрах—у Маскве, Харкаве, Одэсе, Екацерынаславе забастоўшчыкі выйшлі на барыкады. Гэтая барыкадная барацьба была надзвычай упорнай. Усюды арганізоўваліся баявыя дружыны і баявыя стачачныя камітэты, кіраваўшыя барыкаднай барацьбой мас. Асобай сілы ў гэты перыяд барацьба мас дасягнула ў Грузіі (Каўказ). Там усеагульная забастоўка перарасла ва ўзброенае

паўстанне, у якім прымала ўдзел да тысячы ўзброеных рабочых і сялян.

Кастрычніцкая палітычная забастоўка была яркім праяўленнем магутнага ўздому пролетарскага руху, захапіўшага аграмноыя масы рабочага класа. Яна поўнасьцю пацвердзіла правільнасць большэвіцкай лініі на разгортванне рэвалюцыі. Яна паказала, што ўперадзе агульнанароднага наступлення ідзе пролетарыят пад флагом большэвіцкай партыі. У гэтых адносінах паказальна

Пахаванне забітага чорнасоценцамі большэвіка Н. Э. Баумана
(Масква, кастрычнік 1905 г.)

пахаванне аднаго з кіруючых работнікаў большэвіцкай партыі Н. Баумана, забітага чорнасоценцамі: на пахаванне Баумана маскоўскім большэвікам упершыню ўдалося сабраць пад свае сцягі ўсіх свядомых рабочых Масквы.

Кастрычніцкая забастоўка паказала несакрушальную сілу пролетарскага руху і падарвала магутнасць урадавага апарата. Яна вымусіла самадзяржаўе зрабіць новыя ўступкі.

17 кастрычніка цар выдаў маніфест, які абяцаў усім класам некаторыя «свабоды» і расшырэне правоў Дзяржаўнай думы. Гэта быў тактычны манеўр, пры дапамозе якога самадзяржаўе спадзявалася выклікаць спад рэвалюцыйнага руху і выйграць час для разгрому рэвалюцыі. У той-жа час царскі ўрад рабіў масавыя арышты рэвалюцыянераў і ўсіх падазраваемых ва ўдзеле ў рэвалюцыйным руху. Раз'юшаныя чорныя сотні з патрыятычным спяваннем «Боже, цара храни!» арганізоувалі дзікія пагромы яўрэяў і іншых нацыянальнасцей. Больш чым у 100 гарадах на працягу поўмесяца было забіта да 4 тыс. чалавек, ранена і пакалечана да 10 тыс. чалавек.

Либеральная буржуазія з захопленным вітала маніфест 17 кастрычніка. Частка яе сумесна з памешчыкамі арганізавала партыю акцябрыстаў на чале з Гучковым, якая адкрыта кінулася ў абдымкі царызма.

БОЛЬШЭВІКІ ў НОВЫХ УМОВАХ

Большэвіцкая партыя да рэвалюцыі працавала ў выключна цяжкіх умовах. Самы люты тэрор самадзяржаўя пашыраўся ў першую чаргу на большэвікоў. Наша партыя працавала ў пад-

Першая старонка большэвіцкай газеты «Вперед» № 1 за 1905 г.

поллі, усяляк скрываючыся ад жандармскага праследвання. Таму да 1905 г. у Расіі выбраных камітэтаў было вельмі мала. Партыя будавалася на прынцыпе жорсткага цэнтралізма. Шляхам стараннага адбору лепшыя, правераныя, загартаваныя ў баях таварышы прыцягваліся і назначаліся для кіраўніцтва партыйнымі камітэтамі. Партыйныя камітэты уводзілі ў свой састаў любога патрэбнага таварыша, не прытрымліваючыся выбарнага прынцыпу. Партыя складалася з параўнальна невялікай колькасці асоб, звязаных з масамі і адданных справе рабочага класа. Яна ў труднейшых умовах кіравала рэвалюцыйнай барацьбой рабочага класа. Свае з'езды партыя склікала за граніцай. З-за граніцы-ж галоўным чынам прывозілася ў Расію рэвалюцыйная літаратура—брашуры, газеты.

З уздымам рэвалюцыі 1905 г., пасля 9 студзеня, умовы дзейнасці партыі пачалі змяняцца. У рэвалюцыйную барацьбу уцягнуліся сотні тысяч рабочых і сялян. Рэвалюцыйная творчасць мас ламала паліцэйскія рамкі і забароны. Рэвалюцыйныя масы сілай захватвалі многае з таго, што раней было пад забаронай.

Уже к канцу 1905 г. партыя і рабочы клас сталі паўсямесна ствараць профсаюзы, кааператывы, клубы і іншыя масавыя рабочыя арганізацыі. Рабочы клас захватваў будынкі для сваіх шматлікіх сходаў.

Гэтая некаторая свабода, якая фактычна ўстанавілася к канцу 1905 г., была скарыстана большэвікамі для ўзмацнення свайго ідэйнага ўплыву ў масах і ўмацавання партыйнай арганізацыі.

У гэтых новых умовах перад партыяй з усёй вастрыпнёй паўстала пытанне аб перабудове сваіх радоў у адпаведнасці са змяніўшайся абстаноўкай. Ленін яшчэ ў сакавіку 1905 г. у арты-

В. Ленін

М. Ольмінскі

В. Вароўскі

А. Луначарскі

Рэдакцыя газеты «Вперед»

куле «Новыя задачы і новыя сілы» патрабаваў неадкладнага правядзення ў жыццё лозунга «Арганізуйцеся!». Гэты лозунг перш за ўсё патрабаваў змянення работы партыйнай арганізацыі на аснове новых спосабаў. Захоўваючы нелегальныя формы свайёй арганізацыі, партыя побач з імі абавязана была развіць новыя, адкрытыя і поўнаадкрытыя, больш шырокія рабочыя арганізацыі і звязваць іх з нелегальнымі партыйнымі арганізацыямі. У сваім артыкуле «Аб рэарганізацыі партыі», напісаным пасля кастрычніка, Ленін з яшчэ большай настойлівасцю гаварыў аб перабудове партыйных радоў. Ён патрабаваў разгортвання ўнутрыпартыйнай дэмакратыі і расшырэння састава партыйных арганізацый за кошт выраслых новых кадраў.

Большэвікі, следуочы указанням свайго правадыра і настаўніка Леніна, стваралі заводскія, падраённыя і раённыя партыйныя камітэты, партыйныя арганізацыі ў арміі, у флоце, у вёсцы, арганізоувалі клубы, саюзы і іншыя масавыя арганізацыі рабочага класа. На працягу некалькіх месяцаў партыйныя арганізацыі ўцягнулі ў свае рады дзiesiąткі тысяч рабочых. Партыя разгарнула ўзмоцненую работу па выхаванню новых членаў, збіраючы агульныя партыйныя сходы, сходы актыва, разгортваючы шматлікія гурткі. Ва ўнутрыпартыйным жыцці большэвікі ў гэтай новай абстаноўцы аб'явілі пераход да больш шырокай выбарнасці і гласнасці ў партыі. Партыя пачала выдаваць мільёны лістовак і рад газет. У Пецербургу стала выходзіць газета «Но-

вая жизнь». Гэта была першая легальная большэвіцкая газета. У красавіку 1906 г. замест яе паявілася газета «Волна». Неўзабаве, у маі 1906 г., яна была закрыта. Аднавілася яна пазней пад назвай «Вперед». У Маскве партыя таксама выдавала легальныя газеты: «Борьбу», затым «Светоч» і «Свободное слово». Праз сваё партыйнае выдавецтва «Вперед» і легальныя выдавецтвы—«Буревестник», «Колокол», «Молот» партыя выпускала сотні тысяч соцыял-дэмакратычных брашур. Побач з гэтым з канца 1904 г. (па старому стылю) за граніцай выдаваўся нелегальны орган большэвікоў—«Вперед», пазней заменены газетай «Пролетарий».

Наша партыя восенню 1905 г. стала, гаварыў Ленін, кіраваць грамаднымі масамі, якія ўцягнуліся ў рэвалюцыйную барацьбу. Партыя арганізоўвала з партыйных і беспартыйных баявыя дружыны (якія ва ўмовах партызанскай барацьбы часта дзейнічалі тройкамі, пяцёркамі), ствараліся тайныя майстэрні для вытворчасці бомб з мэтай падрыхтоўкі ўзброенага паўстання супроць самадзяржаўя. Партыя паставіла задачу падрыхтоўкі ваенных інструктароў-камандзіраў для кіраўніцтва вулічнай узброенай барацьбой.

Перабудоўваючы свае рады, большэвікі падрыхтоўвалі і арганізоўвалі масы рабочага класа на рашучую ўзброеную барацьбу з самадзяржаўем.

СОВЕТЫ РАБОЧИХ ДЕПУТАТОВ

У абстаноўцы нарастання рэвалюцыйнага уздыму рабочы клас упершыню ў гісторыі стварыў новыя органы рэвалюцыйнай барацьбы—**советы рабочих депутатов**. Першыя сходы дэлегатаў ад усіх фабрык і заводаў, якія затым атрымалі назву **советаў рабочих депутатов**, узніклі яшчэ да кастрычніцкай усеагульнай стачкі ў Іванава-Вазнесенску і на Урале. У першай палавіне кастрычніка ўзнік совет рабочих депутатов у Пецербургу. Усеагульная кастрычніцкая забастоўка дала агромны штуршок к стварэнню **советаў** у Маскве, Харкаве і іншых гарадах. У Маскве і Іванава-Вазнесенску арганізатарамі і кіраўнікамі **советаў** былі большэвікі.

Советы былі **органами ўзброенага паўстання**. У Маскве, Ростове, Новарасійску, Екацерынаславе, Чыце **советы** арганізавалі і кіравалі ўзброеным паўстаннем.

Советы былі **сапраўды масавымі арганізацыямі**. Яны былі зародкам новай улады, зародкамі рэвалюцыйнай дыктатуры **рабочых і сялян**. Так у Пецербургу совет арыштоўваў паліцыю, **захватваў і распараджаўся друкарнямі, канфіскоўваў грошы царскага ўрада, заклікаючы народ не даваць грошай царскай казне**. На працягу лістапада—снежня ў Новарасійску совет быў адзінай уладай у горадзе. Як улада **советы дзейнічалі і ў Чыце (Сібір), захватваючы і кіруючы чыгункамі, землямі, залатымі прыскамі, поштай, тэлеграфам**. У Чыце, Краснаярску **советы**

Карта гарадоў, у якіх былі арганізаваны саветы рабочых і салдацкіх дэпутатаў у 1905 г.

арганізавалі новы рэволюцыйны апарат улады. Гэтыя саветы распалагалі ваеннай сілай, міліцыяй, мелі баявыя дружыны.

Уся работа большэвікоў была накіравана на ператварэнне саветаў у органы паўстання, у органы новай рэволюцыйнай улады.

Інакш ацэньвалі саветы меншавікі. Меншавікі адводзілі саветам ролю часовых арганізацый да таго часу, пакуль будзе створана народнае прадстаўніцтва. Яны сцвярджалі, што саветы з'яўляюцца арганізацыямі толькі мясцовага рэволюцыйнага самакіраўніцтва. У практычнай рабоце меншавікі зводзілі ролю саветаў толькі да абароны эканамічных інтарэсаў у рамках самадзяржаўя. Меншавікі, у прыватнасці Троцкі, які некаторы час стаяў на чале Пецербургскага савета, не скарысталі ўсіх рэволюцыйных сіл саветаў і зрывалі іх рэволюцыйную работу. Меншавікі і Троцкі зрывалі падрыхтоўку саветамі ўзброенага паўстання. Падобныя адносіны меншавікоў да саветаў былі цесна звязаны з усёй іх апартуністычнай лініяй у рэволюцыі, з іх адмаўленнем неабходнасці ўзброенага паўстання, неабходнасці ўстаўлення ўлады рабочых і сялян і заваявання рэволюцыйнай дыктатуры.

УЗБРОЕНАЕ ПАЎСТАННЕ У МАСКВЕ

У лістападзе выбухнула паўстанне на караблі «Очакоў», да якога далучыліся іншыя судны—«Панцелеймон» (быўшы «Падёмкін»), «Днестр». Лейтэнант Шмідт, кіраўнік паўстання на ка-

Барыкады ў Оружэйным завулку ў часе снежаньскага ўзброенага паўстання
(з карціны мастака Савіцкага).

раблі «Очакоў», паслаў цару тэлеграму, патрабуючы склікання Устаноўчага схода. Ад імя «слаўнага Чорнаморскага флота» ён заявіў аб адмове флота падначальвацца ўладам. Царызму ўдалося абстрэлам з батарэй падавіць гэтае паўстанне, а Шмідта

Рэвалюцыйныя падзеі ў снежні 1905 г.

арыштаваць і пакараць смерцю. Але царызму не удалося зламаць рост рэволюцыйнага руху. Масавы рэволюцыйны рух усё больш расшыраўся і дасягнуў свайго вышэйшага ўздыму ў снежаньскім узброеным паўстанні.

У пачатку снежня Маскоўскі совет рабочих дэпутатаў, якім кіравалі большэвікі, аб'явіў усеагульную палітычную стачку, з тым каб ператварыць яе ва узброенае паўстанне. У адказ на заклік партыі ў першы-ж дзень у Маскве забаставала каля 100 тыс. чалавек. Быстра ішла арганізацыя баявых дружын і партызанскіх атрадаў. Ваенныя арганізацыі нашай партыі ўзбройвалі пролетарыят і вялі ваенна-тэхнічную падрыхтоўку ўзброенага паўстання.

9 снежня ўсеагульная палітычная стачка перарасла ва узброенае паўстанне. Рабочыя пачалі будаваць барыкады. 11 снежня ўзброеным паўстаннем быў ахоплен буйнейшы раён Масквы— Прэсня. Тут пад кіраўніцтвам большэвіка т. Седога лепшыя баявыя дружны павялі гераічную, самаадданую барацьбу з узброенымі сіламі царызма. Ваенныя часці маскоўскага гарнізона хісталіся. Але ўрад ужыў усе меры, каб утрымаць хістаючыяся часці ад выступлення. Урад запіраў у казармы ненадзейныя часці, раззбройваў іх і спойваў салдат.

Пецербургскія рабочыя ў знак салідарнасці з Масквой таксама аб'явілі 9 снежня ўсеагульную стачку. Аднак забастоўка не ўцягнула асноўнай масы рабочых Пецербурга. У Пецербургу прадаужалі выходзіць нават буржуазныя газеты. Нікалаеўская (Окцябрская) чыгунка асталася ў руках урада. Рух па гэтай чыгунцы не спыняўся, і ўрад перакідваў з Пецербурга ў Маскву надзейныя вайсковыя часці для падаўлення паўстання. Такім чынам рабочая Масква не атрымала неабходнага падтрымання.

Царызм рашыў падавіць паўстанне ў што-б то ні стала. Яшчэ напярэдадні снежаньскага паўстання царскі ўрад разграміў Пецербургскі совет, аб'явіў на ваенным становішчы рад раёнаў і арыштаваў многа дзiesiąткаў кіраўнікоў рэволюцыйнага руху. Цяпер, 17 снежня, добра ўзброеныя і ў многа раз перавышаючыя сілы баявых дружын вайсковыя часці пачалі артылерыйскі абстрэл Прэсні. Прэсня была ўся ў агні. Пачалася дзікая расправа казакаў з паўстаўшымі пролетарыятам. Карныя экспедыцыі працавалі нястомна. «Арыштаваных не мець, дзейнічаць бязлітасна»,—такі быў загад царскага ката—палкоўніка Міна. Буйнейшы раён сталіцы быў разгромлен.

Узброенае паўстанне пацярпела паражэнне. Сілы рабочага класа аказаліся недастатковымі для нанясення рашучага удару манархіі. Сялянства змагалася недастаткова актыўна і арганізавана. Царская армія і флот у агульным асталіся на баку царызма, бо не былі скарыстаны рэволюцыйныя сілы для «актыўнай, прадрывемлівай наступальнай барацьбы на хістаючаеся войска» (Ленін).

«Снежань пацвердзіў наглядна,—пісаў Ленін,—яшчэ адно глыбокае і забытае апартуністамі палажэнне Маркса, пісаў-

шага, што паўстанне ёсць майстэрства і што галоўнае правіла гэтага майстэрства—адчаянна-смае, беспаваротна-рашучае наступленне. Мы недастаткова усвоілі сабе гэтую ісціну. Мы недастаткова вучыліся самі і вучылі масы гэтаму майстэрству, гэтаму правілу наступлення ў што-б то ні стада»¹.

Вялікае значэнне ў паражэнні паўстання мелі таксама слабая тэхнічная падрыхтоўка яго, недастатковае кіраўніцтва ім і прадацельская роля меншавікоў, зрываўшых падрыхтоўку паўстання. Такія асноўныя прычыны паражэння снежаньскага паўстання.

Маскоўскае ўзброенае паўстанне было не адзінокім. Следам за Маскоўскім паўстаннем выбухнулі паўстанні ў Растове, Новарасійску, Сормаве, Чыце. Екацерынаславе, у Латвіі, Грузіі і іншых мясцах Расіі. Гэтыя паўстанні царызму таксама удалося падавіць.

Снежань 1905 г. з'яўляецца вышэйшым пунктам націску на самадзяржаўе. У гэты перыяд пролетарыят паказаў свае сілы. Яго барацьба, гаварыў Ленін, была самым вялікім пролетарскім рухам пасля Парыжскай камуны. Рабочы клас на чале з нашай партыяй практычна змагаўся за рэвалюцыйную дыктатуру рабочых і сялян (у форме саветаў), якая павінна была перарасці ў дыктатуру пролетарыята. Усё большыя пролетарскія масы пераконваліся, што звяржэнне царызма і перамога рэвалюцыі магчымы толькі ў рэзультате пераможнага ўзброенага паўстання.

«Будзем помніць,—пісаў Ленін аб уроках Маскоўскага паўстання,—што набліжаецца вялікая масавая барацьба. Гэта будзе ўзброенае паўстанне. Яно павінна быць, па магчымасці адначасова. Масы павінны ведаць, што яны ідуць на ўзброеную, крываваю, адчаянную барацьбу. Пагарда к смерці павінна пашырыцца ў масах і забяспечыць перамогу. Наступ-

Не кожна было
брацца за зброю
Сянь Пяхоў
Пяхоў

Карыкатура мастака Моора на Г. Плеханава, які заявіў пасля снежаньскага паўстання: «Не трэба было брацца за зброю».

¹ Ленин, т. X, стр. 51.

ленне на ворага павінна быць самае энергічнае; нападзенне, а не абарона, павінна стаць лозунгам мас, бязлітаснае знішчэнне ворага—стане іх задачай; арганізацыя барацьбы зложыцца рухавая і гібкая; хістаючыся элементы войска будуць уцягнуты ў актыўную барацьбу. Партыя свядомага пролетарыята павінна выканаць свой абавязак у гэтай вялікай барацьбе»¹.

Такія былі вывады большэвікоў з вопыту кастрычніцкіх і снежаньскіх баёў пролетарыята ў 1905 г.

Зусім па-іншаму ацэньвалі меншавікі і трацкісты снежаньскае ўзброенае паўстанне. Асабліва ярка меншавіцкія погляды выразіў Плеханаў, які ўвесь час аставаўся за граніцай, не глядзячы на запрашэнне Леніна прыехаць для работы ў Расію. Пасля паражэння паўстання Плеханаў заявіў: «Не трэба было брацца за зброю». Меншавік Чэрэванін гаварыў аб паўстанні як аб прадукце адчаення. Гэтым самым меншавікі яшчэ раз пацвердзілі свой апартунізм і сваю здраду рабочаму класу. Толькі партыя большэвікоў падрыхтоўвала ўзброенае паўстанне, і толькі яна адна кіравала гераічнай барацьбой пролетарыята.

ЛІТАРАТУРА ДА ГЛАВЫ ЧАЦВЕРТАЙ

- Ленин, Доклад о революции 1905 г., Соч., т. XIX, стр. 343—357.
Ленин, Земская кампания и план «Искры», Соч., т. VII, стр. 1—20.
Ленин, Начало революции в России, Соч., т. VII, стр. 79—81.
Ленин, О созыве III съезда, Соч., т. VII, стр. 137—139.
Ленин, Третий съезд, Соч., т. VII, стр. 301—306.
Ленин, Резолюции III съезда РСДРП, Соч., т. VII, стр. 430—438.
Ленин, Социал-демократия и временное революционное правительство, Соч., т. VII, стр. 183—195.
Ленин, Две тактики социал-демократии в демократической революции, Соч., т. VIII, стр. 55—66, 82—105.
Ленин, Отношение социал-демократии к крестьянскому движению, Соч., т. VIII, стр. 181—188.
Ленин, О реорганизации партии, Соч., т. VIII, стр. 373—381.
Ленин, Этапы, направление и перспективы революции, Соч., т. VIII, стр. 424.
Сталин, Вопросы ленинизма, стр. 22—26, 194—195, 604—614.
Ленин, Цель борьбы пролетариата в нашей революции, Соч., т. XIV, стр. 36—42.
Ленин, Уроки Московского восстания, Соч., т. X, стр. 48—53.

ПАРТЫЯ ПАСЛЯ СНЕЖАНЬСКАГА ПАЎСТАННЯ

ПАЛІТЫЧНАЯ АЦЭНКА ЛЕНІНЫМ ПЕРСПЕКТЫЎ РЭВОЛЮЦЫІ ПАСЛЯ СНЕЖАНЬСКАГА ЎЗБРОЕНАГА ПАЎСТАННЯ

Ленін пасля паражэння снежаньскага ўзброенага паўстання неадкладна даў ясную палітычную ацэнку далейшаму развіццю рэвалюцыі. Ленін і большэвікі сцвярджалі, што бліжэйшыя задачы, якія стаяць перад рэвалюцыяй,—звяржэнне царызма, зніштажэнне памешчыцкага землеўладання, 8-гадзінны рабочы дзень і т. д.—не вырашаны, рэвалюцыя не закончылася, краіна стаіць перад новым рэвалюцыйным уздымам. Задачи партыі, гаварыў Ленін, заключаюцца ў тым, каб рыхтаваць масы да новага ўзброенага паўстання. У адпаведнасці з гэтай устаноўкай большэвікі ўзмоцнена прадаўжалі арганізацыю баявых дружын і снабжэнне пролетарыята зброяй. У Маскве Ваенна-тэхнічнае бюро арганізоўвала майстэрні па вырабу выбуховых вяшчэстваў, снарадаў і абучала рабочых ваенна-баявой рабоце. Партыя пачала выдаваць у Пецярбургу ваенную газету «Казарма», у Маскве—«Жизнь солдата». Партыя спецыяльна сабрала ў Тамерфорсе (Фінляндыя) канферэнцыю сваіх ваенна-баявых арганізацый.

У адрозненне ад большэвікоў, рыхтаваўшых масы да ўзброенага паўстання, меншэвікі лічылі, што новы ўздым рэвалюцыі немагчымы. Яны імкнуліся ўвесці рэвалюцыйны рух у законныя рамкі. Таму яны заклікалі масы да мірнай работы ў Думе і ў профсаюзах. Тым самым яны асталіся вернымі сваёй апартуністычнай лініі.

У сярэдзіне 1906 г. партыя стала перад новым частковым уздымам рэвалюцыі. Адных толькі палітычных стачачнікаў за другую чвэрць 1906 г. было каля поўмільёна. К лету разросся сялянскі рух. Адбыліся буйныя паўстанні ў арміі і флоце ў Свеаборгу (Фінляндыя) і Кранштаце. У адзнаку салідарнасці з паўстаўшымі баставала 80 тыс. рабочых Пецярбурга (3 жніўня).

Вельмі ярка паказан баявы настрой мас гэтага перыяду ў расказе Н. К. Крупскай аб масавым сходзе ў Народным доме ў Пецярбургу, дзе выступаў Ленін пад прызваннем Карпава. Гэта было першае выступленне Владзіміра Ільіча ў Расіі на грамадным масавым сходзе.

«Рабочыя з усіх раёнаў напаўнялі зал,—успамінае Н. К. Крупская.—Здзіўляла адсутнасць паліцыі. Два пры-

ставы, пакруціўшыся ў пачатку схода ў зале, кудысьці зніклі. «Як парашком іх пасыпала»,—жартаваў нехта. Пасля кадэта Огароднікава старшыня прадаставіў слова Карпаву. Я стала ў натоўпе. Ільіч страшэнна хваляваўся. З мінуту стаяў моўчкі, страшна бледны. Уся кроў прыліла ў яго да сэрца. Адразу адчулася, як хваляванне прамоўцы перадаецца аўдыторыі. І раптам зал агаласіўся громам апладысмантаў, гэта партыйцы пазналі Ільіча. Запомніўся недаўмяваючы, усхваляваны твар стаяўшага побач са мной рабочага. Ён пытаўся: хто, хто гэта? Яму ніхто не адказваў. Аудыторыя замёрла. Незвычайна ўздымны настрой ахапіў усіх прысутных пасля прамовы Ільіча, у гэтую мінуту ўсе думалі аб надыходзячай барацьбе да канца.

Чырвоныя рубахі разарвалі на сцягі і са спяваннем рэволюцыйных песень разышліся па раёнах¹.

Аднак уздым вясной 1906 г., а таксама і ў 1907 г. не дасягнуў той вышыні, якая была ў снежні 1905 г. Рэволюцыя ішла на спад. Рэволюцыйны рух 1906 і 1907 гг. меў вялікае значэнне.

«...Паколькі націск рэволюцыйнай барацьбы мас быў недастаткова сільны ў 1905 г.,—пісаў Ленін,—пастолькі паражэнне (і ў палітыцы і ў «эканоміцы») было немінуча, але калі-б пролетарыят не здолеў пры гэтым па меншай меры двойчы паднімацца для новага націску на ворага (чвэрць мільёна адных толькі палітычных стачачнікаў за другую чвэрць 1906 года і таксама 1907), то паражэнне было-б яшчэ сільней; дзяржаўны пераварот адбыўся-б не ў чэрвені 1907 г., а годам, або нават больш чым годам, раней; эканамічныя заваяванні 1905 г. былі-б адабраны ў рабочых яшчэ быстрай»².

БАЙКОТ І ДУМЫ І ПЕРАХОД ДА ЎДЗЕЛУ Ў ІІ ДУМЕ

Снежаньскае паўстанне прымусіла царскі ўрад выдаць новы выбарчы закон аб выбарах у Думу, які некалькі расшыраў у параўнанні з Булыгінскай думай кола выбаршчыкаў. У лютым 1906 г. урад выдаў другі закон, які ператвараў Думу з органа дарадчага ў орган законадаўчы, але з абмежаванымі правамі. Гэты закон забяспечваў у Думе інтарэсы памешчыкаў і даваў магчымасць царызму ўстанавіць здзелку з буржуазіяй. Урад дапусціў да ўдзелу ў выбарах Думы рабочых і сялян. Але ён паставіў столькі перашкод, што фактычна адстараніў шырокія масы ад удзелу ў ёй.

Большэвікі, улічваючы рэволюцыйны ўздым мас, прадаўжалі падрыхтоўку ўзброенага паўстання. Пагэтаму яны адстойвалі актыўную адмову ад выбараў у Думу, зрыў яе работы. Большэвікі раз'яснялі масам, што трэба ісці не ў Думу, а рыхта-

¹ Крупская, Воспоминания о Ленине, стр. 116—117. Партиздат, 1934 г.

² Ленин, т. XV, стр. 19.

вацца да ўзброенага паўстання. Важнай задачай байкоту Думы была барацьба большэвікоў з абманчывай верай у магчымасць дабіцца свабоды мірным, парламенцкім шляхам. Гэтыя так званыя «канстытуцыйныя ілюзіі» асабліва пашырала сярод мас буржуазія, якой усяляк дапамагалі меншавікі. Не гледзячы на вялікую масавую работу большэвікоў, лінія байкоту І Думы прайшла наспяхова толькі сярод найбольш перадавых рабочых

Незаконная газета «Казарма», прызначаная для распаўсюджвання ў вайсковых часцях

Пецярбурга і іншых месц. Большасць сялянства і частка рабочых прынялі ўдзел у выбарах. І Дума сабралася, але яна праіснавала толькі некалькі месяцаў. Рэвалюцыйныя выступленні ў ёй прадстаўнікоў сялянства, якія патрабавалі канфіскацыі памешчыцкай зямлі, сільна напалохалі ўрад. Ён рашыў пайсці на роспуск Думы. У пачатку ліпеня 1906 г. І Дума была разагнана.

К канцу 1906 г. рэвалюцыйная хваля сільна спала. Царызі значна ўмацаваў свае пазіцыі пры дапамозе буржуазіі. У масах прадаўжала існаваць абманчывая вера ў канстытуцыю, у магчымасць дабіцца свабоды мірным, парламенцкім шляхам, хоць масавая работа большэвікоў і разгон І Думы многа садзейнічалі падрыву гэтых ілюзіяў. У гэтай абстаноўцы часовага адліву рэвалюцыйнай хвалі праходзілі выбары ў ІІ Думу. Большэвікі перайшлі ад байкоту І Думы да ўдзелу ў выбарах у ІІ Думу. Калі спад рэвалюцыйнай хвалі з'яўляецца фактам, калі ў масах, яшчэ не-

дастаткова загартаваных у барацьбе, пашырана абманчывая вера ў канстытуцыю, гаварыў Ленін, то трэба дапамагчы масам зжыць гэтую веру, трэба падрыхтаваць іх да барацьбы ў новых умовах, скарыстоўваючы трыбуну Думы і іншыя легальныя магчымасці для выкрыцця царскага урада, для асвечання, выхавання і згуртавання мас, для падрыхтоўкі ўзброенага паўстання.

Такім чынам большэвікі прыстасавалі сваю тактыку да новых умоў барацьбы, да перыяду спаду рэволюцыйнай хвалі. Захоўваючы і умацоўваючы нелегальныя формы работы ў новых умовах, большэвікі з усёй рашучасцю сталі скарыстоўваць трыбуну Думы і іншыя легальныя магчымасці.

Сатырычныя журналы 1905—1907 гг.

У ходзе выбараў у II Думу большэвікі адверглі ўсе згоды з контррэволюцыйнай партыяй кадэтаў—партыяй ліберальнай буржуазіі. Меншавікі-ж і тут стаялі за згоду на выбарах з контррэволюцыйнымі буржуазнымі партыямі. Большэвікі лічылі мета-згодным праводзіць тактыку «левага блоку», г. зн. ішлі на згоду ў выбарчай кампаніі з эсэрамі і трудавікамі. Сярод рабочых большэвікі выступалі зусім самастойна.

У лютым 1907 г. II Дума была адкрыта. Большэвікі і меншавікі арганізавалі ў Думе агульную соцыял-дэмакратычную фракцыю. У гэтай фракцыі большасць мелі меншавікі. Яны праводзілі лінію згоды з буржуазіяй. Так яны галасавалі за кандыдатуру кадэта ў старшыні Думы і выпрацавалі адказ на ўрадавую дэкларацыю, дзе нават не ўпаміналі аб соцыялізме.

Толькі большэвікі цвёрда аберагалі свае пазіцыі. Большэвікі прыцягвалі на свой бок сялянскіх дэпутатаў і вялі шырокую работу ў масах. Большэвікі ўсяляк выкрывалі апартунізм у рабоце соцыял-дэмакратычнай фракцыі II Дзяржаўнай думы і меншавіцкіх цэнтраў, кіраваўшых яе работай. Уся дзейнасць большэвіцкіх дэпутатаў праходзіла пад бліжэйшым кіраўніцтвам Леніна, партыі.

АБ ПАРТЫЙНЫМ КІРАЎНІЦТВЕ ПРОФСАЮЗАМІ Ў РЭВОЛЮЦЫІ 1905—1907 гг.

Рэвалюцыя 1905 г. дала сільны штуршок росту профсаюзаў. К 1907 г. профсаюзы аб'ядноувалі некалькі сот тысяч рабочых.

Большэвікі на ўсім працягу рэвалюцыі змагаліся за новы тып профруху. Гэтыя профсаюзы павінны былі працаваць пад большэвіцкім ідэйным уплывам і праводзіць рэвалюцыйную лінію. Меншавікі-ж стаялі на пункце гледжання незалежнасці, «нейтральнасці» профсаюзаў ад партыі і стараліся ўсяляк адгарадзіць іх ад большэвіцкага ўплыву.

Вобыск у профсаюзе (з карціны мастака Лебедзева)

Гэтая тэорыя «нейтральнасці» профсаюзаў выклікала рэзкі адпор з боку большэвікоў. Яны сцвярджалі, што тэорыя «нейтральнасці» раззбройвае пролетарыят і што калі профсаюзы не знаходзяцца пад ідэйным уплывам партыі, то яны немінуча пападуць пад уплыў буржуазіі.

Меншавікі імкнуліся надаць профсаюзам Расіі такі-ж характар, які ўласцівы быў профсаюзам на Захадзе: адарванасць ад кіраўніцтва соцыял-дэмакратычнай партыі (Францыя), сціранне граней паміж профсаюзамі і партыяй (Англія, Бельгія), клопат толькі аб палепшанні матэрыяльнага становішча ў рамках існуючага ладу і т. д. Меншавікам ажыццявіць гэтага не ўдалося, таму што большэвікі вялі бязлітасную барацьбу з гэтымі спробамі і накіроўвалі профрух па новаму, рэвалюцыйнаму шляху.

Профсаюзы ў рэвалюцыі адыгралі вялікую ролю. Яны аба-

рнялі эканамічныя інтарэсы рабочага класа, уцягваючы нават адсталыя масы ў барацьбу з царызмам. Пад кіраўніцтвам большэвіцкай партыі профсаюзы не адгароджваліся ад палітыкі, не замыкаліся ў вузка цэхавыя інтарэсы. Яны выступалі як баявыя масавыя арганізацыі рабочага класа.

Пачынаючы з сярэдзіны 1907 г. ачуняўшы царызм надаўляў усе спробы к аб'яднанню рабочых у профсаюзы. Ужо ў 1907 г. урад закрыў чацвертую частку усіх саюзаў, а затым была разгромлена і пераважная большасць астатніх саюзаў.

БАРАЦЬБА БОЛЬШЭВІКОЎ ЗА ПАРТЫЮ

Большэвікі на ўсім працягу рэвалюцыі 1905 г. былі самастойнай партыяй. Яны вялі рэвалюцыйную лінію, мелі свой статут, свае кіруючыя цэнтры і свае органы друку. Яны мелі свайго правадыра і настаўніка—Леніна, паслядоўнага прадаўжальніка

Профсаюзы друк 1905—1907 гг.

справы Маркса—Энгельса ва ўмовах эпохі імперыялізма і пролетарскіх рэвалюцый.

За час рэвалюцыі ў партыю ўвайшла значная колькасць новых рабочых. Гэтыя новаўступіўшыя ў партыю рабочыя не ўсе разбіраліся ў тонкасцях разыходжанняў паміж двума партыямі—большэвікамі і меншавікамі. Яны не заўсёды разумелі немінучасць у тых умовах існавання двух партый. Нізавыя партыйныя арганізацыі ў значнай колькасці былі аб'яднаны. Большэвікі ў гэтых аб'яднаных арганізацыях выкрывалі кіраўнікоў-меншавікоў, ускрывалі ўвесь апартунізм, усё іх прадацельства.

Большэвікі змагаліся за правядзенне сваёй лініі і за адваяванне ў меншавікоў іх староннікаў.

Першая большэвіцкая канферэнцыя, якая адбылася ў снежні 1905 г. у Фінляндыі, у Тамерфорсе, рашуча выказалася за скліканне аб'яднаўчага з'езда РСДРП. Пад даўленнем нізоў меншавіцкія вярхі згадзіліся на скліканне агульнага з'езда. Быў утворан аб'яднаны ЦК, які аб'явіў аб скліканні IV з'езда.

Ленін і большэвікі па кожнаму пытанню парадку дня з'езда распрацавалі прапановы, якія абаранялі ў разгарнуўшайся прадз'ездаўскай барацьбе, выкрываючы меншавіцкія ўстаноўкі.

У гэты перыяд у справе ўмацавання большэвіцкай партыі буйную ролю іграў т. Сталін. Ён на ўсім працягу рэвалюцыі 1905 г. з'яўляўся цвёрдым правадніком ленінскай лініі. На I канферэнцыі т. Сталін, прысутнічаючы ў якасці дэлегата ад загаўказскіх большэвікоў, быў уведзены ў палітычную камісію па рэдагаванню рэзалюцыі канферэнцыі. На гэтай канферэнцыі т. Сталін асабова звязаўся з Леніным.

IV АБ'ЯДНАЎЧЫ (СТАКГОЛЬМСКІ) З'ЕЗД РСДРП

IV з'езд сабраўся ў сакавіку 1906 г. у Стакгольме—у сталіцы Швецыі. Ён называецца Аб'яднаўчым з'ездам, бо на гэтым з'ездзе былі зроблены спробы аб'яднання большэвікоў з меншавікамі.

На гэтым з'ездзе меншавікі мелі большасць. У меншавікоў было 67 дэлегатаў, большэвікі-ж мелі ўсяго 49 дэлегатаў.

Большасць меншавікоў на з'ездзе аб'ясняецца тым, што меншавіцкія арганізацыі выраслі за час рэвалюцыі, галоўным чынам у правінцыі—на акраінах, за кошт вялікага прыліву дробнабуржуазных элементаў ва ўмовах уздыму рэвалюцыйнага руху і менш пацярпелі ад царскага тэрору. На з'ездзе прысутнічала многа меншавікоў—грузінскіх дэлегатаў на чале з Жарданія, яшчэ меўшых вельмі вялікі ўплыў у сялянскай Грузіі.

Большэвікі-ж, пераважаўшыя ў важнейшых пролетарскіх цэнтрах, пасля падаўлення ўзброенага паўстання больш за ўсе пацярпелі ад палітычных праследванняў.

На працягу ўсёй работы з'езда большэвікі бязлітасна выкрывалі ўстаноўкі меншавікоў па ўсіх пытаннях.

З'езд абмеркаваў пытанні: аб аграрнай праграме, аб бягучым моманце, аб Думе, аб узброеным паўстанні, аб партызанскіх выступленнях, аб адносінах да профсаюзаў, да сялянскага руху і аб статуце партыі.

На з'ездзе большэвікі па кожнаму пытанню ўносілі свае рэзалюцыі. Але з'езд прыняў меншавіцкую рэзалюцыю па аграрнай праграме, увільнуў ад адказу на пытанне аб ацэнцы ўзброенага паўстання (недарма рэзалюцыю па гэтаму пытанню называлі «рэзалюцыяй аб няўзброеным паўстанні»), асудзіў паасобна напаўзенні на банкі, на склады зброі і т. д. (так званыя

партизанскія выступленні), асудзіў байкот і Дзяржаўнай думы і прыняў рад іншых меншавіцкіх устаноў.

Тым не менш уплыў большэвікоў на рашэнні з'езда быў значным. Ленін патрабаваў уключыць нацыяналізацыю зямлі ў праграму партыі. Ён даказаў, што нацыяналізацыя зямлі не толькі рашуча знішчыць рэшткі прыгонніцтва і найлепшым чынам зарганізуе сялян для звяржэння царызма, але таксама і распаліць класавую барацьбу ўнутры самога сялянства, садзейнічаючы згуртаванню беднаты вакол пролетарыята, г. зн. створыць найлепшыя ўмовы для перарастання буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі ў сацыялістычную. Ленін даказаў, што рэвалюцыйнае сялянства цалкам падтрымлівае патрабаванне нацыяналізацыі зямлі.

З'езд адверг прапанову большэвікоў аб уключэнні пункту аб нацыяналізацыі зямлі ў праграму. З'езд прыняў меншавіцкую

В. Ленін

І. Сталін

К. Варашылаў

Н. Крупская

- М. Літвінаў

А. Бубноў

В. Вароўскі

С. Шаумян

Група большэвікоў—удзельнікаў ІV (Стакгольмскага) з'езда партыі аграрную праграму муніцыпалізацыі зямлі. Муніцыпалізацыя патрабавала перадачы памешчыцкай зямлі органам мясцовых самакіраўніцтваў, г. зн. земствам, і пакідання надзельных зямель у сялян. Іншымі словамі, свае землі селянін мог атрымаць дарэмна, а памешчыцкія добрыя землі павінен арандаваць у земства і плаціць за іх вялікія грошы. Правядзенне гэтай праграмы меншавікі не абумоўлівалі звяржэннем самадзяржаўя, рэвалюцыйным адабраннем памешчыцкіх зямель, неадкладным заклікам сялян да захопу памешчыцкіх зямель. Праграма муніцыпалізацыі выцякала з усёй лініі меншавікоў у буржуазнай рэвалюцыі; яна

не зніштажала рэштак прыгонніцтва і была на справе разлічана на здзелку з памешчыкамі.

Барацьба большэвікоў на чале з Леніным на з'ездзе прывяла да прыняцця з'ездам раду паправак. У меншавіцкую аграрную праграму быў унесен пункт аб нацыяналізацыі лясоў і вод. У той-жа час замест меншавіцкага патрабавання «адчужэння» памешчыцкай зямлі (якое не выключала выкупу) прынята было патрабаванне «канфіскацыі», г. зн. безадплатнага адабрэння памешчыцкай зямлі. Быў таксама па настаянню большэвікоў прынят пункт аб самастойнай арганізацыі сельскагаспадарчага пролетарыята.

Пад уплывам ленінскай крытыкі меншавікі знялі з галасавання сваю рэзалюцыю аб бягучым моманце. У спрэчках па гэтаму пытанню прымаў удзел і т. Сталін.

«...Калі класавыя інтарэсы пролетарыята вядуць да яго гегемоніі,— сказаў т. Сталін,—калі пролетарыят павінен ісці не ў хвасце, а на чале бягучай рэвалюцыі, то сама сабой зразумела, што пролетарыят не можа адмовіцца ні ад актыўнага ўдзелу ў арганізацыі ўзброенага паўстання, ні ад захопу улады. Такая «схема» большэвікоў. Або гегемонія пролетарыята, або гегемонія дэмакратычнай буржуазіі—вось як стаіць пытанне ў партыі, вось у чым нашы рознагалосці»¹.

У рэзалюцыі аб узброеным паўстанні меншавікі пакінулі першы пункт, у якім высювалася ў якасці бліжэйшай задачы рэвалюцыйнага руху—**вырваць уладу з рук самадзяржаўнага ўрада**. Большэвікі ў адной з рэзалюцый з'езда дабіліся нават прызнання паўстання як адзінага сродку заваявання свабоды. У рэзалюцыі аб профсаюзах меншавікі прызналі неабходнасць цеснай ідэйнай сувязі паміж прафесіянальнымі саюзамі і партыяй.

І нарэшце Ленін, будучы ў камісіі па выпрацоўцы праекту статута, дабіўся прыняцця раду большэвіцкіх патрабаванняў. Статут быў прынят аднагалосна, у тым ліку першы параграф і прыныцы дэмакратычнага цэнтралізма.

З'езд прыняў у састаў РСДРП нацыянальныя соцыял-дэмакратычныя арганізацыі (соцыял-дэмакратыю Польшчы і Літвы, Бунд, соцыял-дэмакратыю Латышкага края), якія існавалі да гэтага абасоблена. Гэтае рашэнне з'езда мела буйнейшае значэнне ў справе барацьбы за большэвіцкі ўплыў сярод соцыял-дэмакратаў гэтых нацыянальных арганізацый. Яно садзейнічала адваяванню ў большэвіцкую партыю меншавікоў—членаў партыі нацыянальных краін і стварэнню адзінай партыі ўсіх нацыянальнасцей.

З'езд выбраў ЦК, у якім большасць была меншавікоў.

«Я ўпершыню бачыў тады Леніна ў ролі пераможанага,—

¹ Протоколы Об'единительного съезда, стр. 235, 1934 г.

піша т. Сталін.—Але якое гэта было паражэнне? Трэба было паглядзець на праціўнікаў Леніна, пераможцаў на Стакгольмскім з'ездзе,—Плеханова, Аксельрода, Мартова і іншых: яны вельмі мала былі падобны на сапраўдных пераможцаў, бо Ленін у сваёй бязлітаснай крытыцы меншавізма не пакінуў на іх, як гаворыцца, жывога месца. Я помню, як мы, дэлегаты-большэвікі, збіўшыся ў кучу, глядзелі на Леніна, пытаючыся ў яго парады. У прамовах некаторых дэлегатаў адчуваліся стомленасць, смутак. Помніцца, як Ленін у адказ на такія прамовы едка працадзіў праз зубы: «Не хныкайце, таварышы, мы напэўна пераможам, бо мы правы»¹.

У процівагу ЦК, выбранаму на з'ездзе, большэвікі, астаючыся самастойнай партыяй, на сваёй нарадзе аформілі свой кіруючы цэнтр.

Такім чынам аб'яднанне, праведзенае на з'ездзе, было толькі фармальным. Большэвікі былі і асталіся самастойнай партыяй. Буйнай ідэйнай справай з'езда Ленін лічыў больш ясную і акрэсленую размяжоўку большэвікоў і меншавікоў, як гэта ён гаварыў у сваім дакладзе аб з'ездзе пецярбургскім рабочым. Адбыўшаяся на з'ездзе барацьба паглыбіла размежаванне. Яна дазволіла рабочым лепш разглядзець меншавікоў як агентаў буржуазіі ў рабочым класе. Яна яшчэ раз паказала, што толькі большэвікі з'яўляюцца адзінай рэвалюцыйнай партыяй рабочага класа, а Ленін—іх правадыром.

БАРАЦЬБА ЗА ПАРТЫЮ ПАСЛЯ З'ЕЗДА

Дэлегаты-большэвікі адразу-ж пасля з'езда выпусцілі адозву да партыі, у жой падвяргалі крытыцы прынятыя з'ездам меншавіцкія рэзалюцыі. У гэтай адозве большэвікі, не адмаўляючыся ад падпарадкавання рашэнням з'езда, у той-жа час заклікалі членаў партыі весці барацьбу супроць меншавіцкіх устаноў і правяраць на практыцы лінію двух партый.

Пасля з'езда Ленін разгарнуў самую шырокую работу па выкрыццю меншавіцкага ЦК, які павёў адкрытую лінію на здзелку з буржуазіяй, на прэдацельства рэвалюцыі.

Меншавіцкі ЦК у гэты перыяд патрабаваў падтрымання і Думы, якая вяла за спіною рабочых перагаворы аб згодзе з царызмам, а калі Дума была распушчана, меншавікі заклікалі рабочых змагацца за яе аднаўленне.

У гэты-ж час меншавікі пачалі кампанію за знішчэнне падпольнай рэвалюцыйнай партыі. Яны запрапанавалі склікаць «рабочы з'езд», на якім меркавалі стварыць шырокую рабочую партыю, уключыўшы ў яе ўсіх членаў кааперацыі, профсаюзаў і эсэраў. Гэтая меншавіцкая спроба стварэння шырокай рабочай партыі азначала знішчэнне рэвалюцыйнай партыі,

¹ Сталін. О Ленине, стр. 25.

растварэнне яе ў шырокіх беспартыйных масах і стварэнне на яе месцы арганізацыі, прыстасаванай да мірнага супрацоўніцтва з буржуазіяй.

Большэвікі, бязлітасна выкрываючы апартунізм меншавікоў, адваёвалі на свой бок найлепшыя рабочыя элементы, якія ішлі раней за меншавікамі. Апіраючыся на партыйныя масы, Ленін запатрабаваў склікаць новы з'езд для асуджэння лініі ЦК і для яго перавыбрання.

Другая агульнапартыйная канферэнцыя (восенню 1906 г.) адвергла патрабаванне большэвікоў аб неадкладным скліканні партыйнага з'езда. У той-жа час меншавіцкі ЦК прадаўжаў далей сваю прэдацельскую лінію. Ён павёў шалёнае цкаванне супроць Леніна, зрабіў спробу, праўда, няўдалую, прыцягнуць Леніна да партыйнага суда за тое, што ён у сваёй брашуры «Выбары ў Думу і крывадушнасць 31 меншавіка» ўскрыў усё прэдацельства меншавікоў і ўсё банкруцтва меншавіцкага ЦК. Пецярбургскі камітэт, дзе пераважалі большэвікі, зноў запатрабаваў склікання партыйнага з'езда. Не гледзячы на супраціўленне меншавікоў, барацьба за з'езд разгарнулася настолькі шырока, што к кастрычніку за скліканне з'езда выказаўся рад буйнейшых прамысловых камітэтаў.

V З'ЕЗД РСДРП

У красавіку—маі 1907 г. у Лондане сабраўся V з'езд РСДРП. На з'ездзе прысутнічалі 302 дэлегаты, якія прадстаўлялі 150 тыс. членаў партыі.

Бязлітасная барацьба большэвікоў на чале з Леніным з апартуністычнымі плынямі ў рабочым класе, з прымірэнцтвам да іх і штодзённая раз'ясняльная работа сярод шырокіх мас членаў партыі прывялі к таму, што большэвікі атрымалі на з'ездзе большасць сярод дэлегатаў найбольш прамысловых і буйных цэнтраў (Пецярбург, Урал). На з'ездзе большэвікі ў радзе пытанняў (напрыклад аб адносінах да непралетарскіх партый, аб рабочым з'ездзе) падтрымліваліся нацыянальнымі соцыял-дэмакратычнымі партыямі—палякамі, латышамі. Аднак яны не былі дастаткова ўстойлівы, часта хісталіся, аддаючы часам свае галасы меншавікам. На словах нефракцыйную, а на справе меншавіцкую пазіцыю займаў на з'ездзе Троцкі.

На гэтым з'ездзе былі прыняты большэвіцкія рашэнні па раду асноўных пытанняў парадку дня з'езда.

Па пытанню аб адносінах да Думы з'езд прызнаў неабходным выкарыстаць яе трыбуну для выкрыцця царызма.

З'езд дапусціў згоду з партыямі, якія прызнаюць узброенае паўстанне (эсэры), указаўшы ў той-жа час на неабходнасць выкрыцця дробнабуржуазнай сутнасці гэтай партыі. Адначасова з'езд заклікаў весці бязлітасную барацьбу з усімі буржуазнымі партыямі як контррэвалюцыйнымі.

Па прапанове большэвікоў была асуджана ідэя «рабочага

з'езда». Гэтая ідэя была высунута меншавіком П. Аксельродам і падтрымана радам іншых віднейшых меншавікоў. Яны прапанавалі сабраць з'езд прадстаўнікоў рабочых арганізацый без розніцы партый і фракцый і на ім асноваць «Усерасійскі рабочы саюз» або «шырокую рабочую партыю». Па гэтаму пытанню не толькі соцыял-дэмакраты палякі (на чале з Розай Люксембург) і соцыял-дэмакраты латышы, але нават бундаўцы галасавалі супроць меншавікоў, за большэвіцкую прапанову.

Была прынята рэзалюцыя, якая прызнавала неабходнасць кіраўніцтва профсаюзамі з боку партыі.

Большэвікі прапанавалі асудзіць дзейнасць меншавіцкага ЦК і фракцыі II Дзяржаўнай думы. Аднак меншавікі былі падтрыманы нацыянальнымі партыямі і разам з іх галасамі адхілілі большэвіцкія прапановы. Па адчоту ЦК з'езд прыняў нічога не таворачае кароткае рашэнне аб пераходзе да чарговых спраў. Аб рабоце-ж думскай фракцыі з'езд, хоць недастаткова рашуча, усё-ж асудзіў апартуністычныя памылкі фракцыі.

З'езд выбраў ЦК, у якім большэвікі атрымалі большасць.

«Я ўпершыню бачыў тады Леніна ў ролі пераможца,— піша т. Сталін, які быў дэлегатам з'езда.—Звычайна перамога кружыць галаву некаторым правадырам, робіць іх занослівымі і ганарлівымі. Часцей за ўсё ў такіх выпадках пачынаюць святкаваць перамогу, спачываць на лаўрах. Але Ленін ні на іёту не быў падобен на такіх правадыроў. Наадварот, іменна пасля перамогі становіўся ён асабліва пільным і настарожаным. Помніцца, як Ленін настойліва ўнушаў тады дэлегатам: «першая справа—не захапляцца перамогай і не ганарыцца; другая справа—замацаваць за сабой перамогу; трэцяя—дабіць праціўніка, бо ён толькі пабіт, але далёка яшчэ не дабіт»¹.

У выбраны з'ездам ЦК увайшлі побач з большэвікамі і меншавікі.

Вельмі добра разумеючы ненадзейнасць кіраўніцтва з боку ЦК, састаўленага з розных плыней, большэвікі ў часе з'езда склікалі сваю фракцыйную нараду, на якой выбралі свой большэвіцкі цэнтр з 15 таварышоў.

ПРЫЧЫНЫ ПАРАЖЭННЯ РЭВОЛЮЦЫІ 1905 г., ЯЕ ўРОКІ І МІЖНАРОДНАЕ ЗНАЧЭННЕ

Руская рэвалюцыя пацярпела часовае паражэнне.

Рабочыя і сяляне ўпершыню ішлі на рашаючы бой з самадзяржаўем. Пролетарыят раду прамысловых цэнтраў яшчэ не развіў такой арганізаванасці і напружанасці барацьбы, якія былі неабходны для перамогі. Сяляне ішлі распылена, неарганізавана, недастаткова наступальна і менш свядома, чым пролетарыят. Многія сяляне яшчэ не разумелі, што без звяржэння самадзяр-

¹ Сталин, О Ленине, стр. 26.

жаўя яны не атрымаюць зямлі і вызвалення ад кабалы памешчыкаў. Выяснена, што фабрычна-заводскіх рабочых удзельнічала большасць (да трох пятах) у рэвалюцыйнай барацьбе, а сялян значная меншасць—не больш адной пятай часткі. Паўстанні мас былі разрозненымі, і вельмі многія з іх былі надта слабымі. Меншавікі на кожным кроку тармазілі рашучую барацьбу рабочых і сялян. У той-жа час царызму ўдалося выйсці з руска-японскай вайны, заключыць мір з Японіяй і заручыцца падтрыманнем рускай буржуазіі, якая пасля снежаньскага ўзброенага паўстання адкрыта кінулася ў абдымкі царызма. Заходнееўрапейская буржуазія аказала істотную дапамогу самадзяржаў: Францыя прадаставіла Расіі пазыку і тым самым аблегчыла выхад з фінансавога крызіса; Германія мабілізавала ваенныя сілы, якія чакалі толькі загаду аб выступленні на барацьбу супроць рускага рэвалюцыйнага руху.

Нарэшце царызму ўдалося падавіць снежаньскае паўстанне, зламаць спробу перадавой часткі рабочага класа падрыхтаваць новае наступленне ў 1906—1907 гг.

Хоць рэвалюцыя 1905 г. пацярпела паражэнне, яе значэнне агромнае.

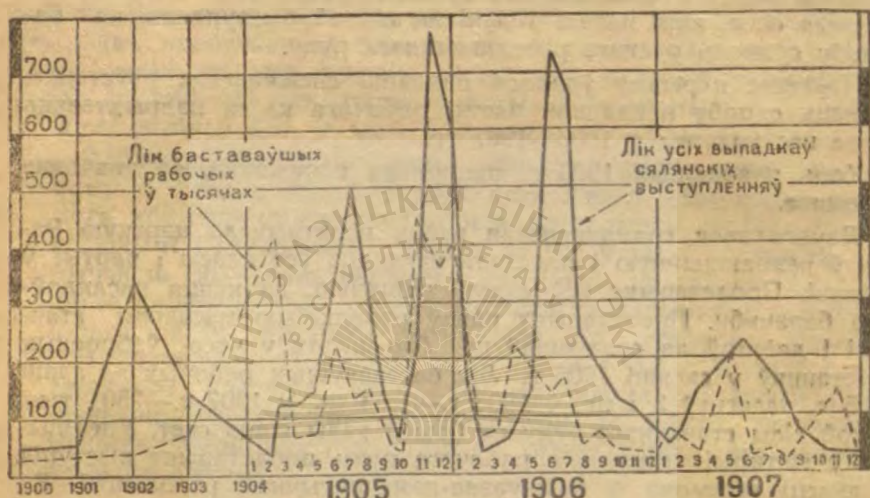
Двухгадовая грамадзянская вайна ператварыла царскую Расію ў рэвалюцыйную і паказала наглядна ўсе класы і партыі ў дзеянні. Пролетарыят вёў самую рашучую, да канца паслядоўную барацьбу. Пролетарыят пачаў рэвалюцыю масавымі стачкамі і дайшоў да сражэнняў на барыкадах у часе ўзброеных паўстанняў у снежні 1905 г. Лік баставаўшых рабочых за адзін 1905 г. дасягнуў 3 млн., у 1906 г.—1 млн., у 1907 г.—750 тыс. Такой сілы стачачнага руху не бачыў тады яшчэ свет. Упершыню ў гісторыі сусветнага рабочага руху пролетарыят выступіў у якасці гегемона ў буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі. Ён кіраваў самымі шырокімі масамі сялянства. Кіраўніцтва пролетарыята шырокімі масамі паказала, якую непераможную сілу прадстаўляюць прыгнечаныя класы, калі яны разрываюць з буржуазіяй і становяцца пад кіраўніцтва рабочых. Рэвалюцыя паказала, што толькі большэвіцкая партыя, загартаваўшаяся і ўзмацнеўшая, з'яўляецца адзінай рэвалюцыйнай партыяй пролетарыята і можа забяспечыць паспяховае барацьбу пролетарыята за яго дыктатуру. Рэвалюцыя ў яшчэ большай ступені ўскрыла дробнабуржуазны характар партыі эсэраў і апартунізм меншавікоў, іх згодніцтва з буржуазіяй, іх прэдацельскую ролю.

Агромнае значэнне рэвалюцыі 1905 г. заключаецца яшчэ і ў тым, што яна абучыла партыю і рабочы клас майстэрству грамадзянскай вайны.

У 1905 г. ва ўмовах імперыялізма і буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі ўпершыню быў прыменен найбольш рашаючы сродак барацьбы рабочага класа—«узброенае паўстанне, якое апіраецца на ўсеагульную палітычную стачку».

«Снежаньская барацьба 1905 года даказала,—пісаў Ле-

ніц,—што ўзброенае паўстанне можа перамагчы пры сучасных умовах ваеннай тэхнікі і ваеннай арганізацыі. Снежаньская барацьба дала тое, што ўвесь міжнародны рабочы рух павінен ад гэтага часу лічыцца з магчымасцю падобных-жа форм сражэння ў бліжэйшых пролетарскіх рэвалюцыях»¹. Гэтыя ўказанні былі накіраваны супроць апартуністычных устаноў многіх віднейшых тэарэтыкаў II Інтэрнацыянала, лічыўшых, што ўзброеныя паўстанні пры сучаснай тэхніцы і планіроўцы гарадоў (прамыя вуліцы і т. п.) асуджаны на немінучыя няўдачы і таму, моў, гэты метады барацьбы з'яўляецца ўстарэлым. Пролетарыят у рэвалюцыі 1905 г. высунуў саветы як органы паўстання і рэвалюцыйнай дыктатуры.

Дыяграма росту рабочага і сялянскага руху 1900—1907 гг.

Рэвалюцыя 1905 г. адкрыла новую эпоху ў нацыянальна-вызваленчай барацьбе каланіяльных народаў. Яна выклікала рух па ўсёй Азіі. Яна ўцягнула ў рэвалюцыйную барацьбу сотні мільёнаў каланіяльных рабоў. Яна аказала буйнейшы уплыў на рэвалюцыю ў Турцыі (у 1908 г.), у Персіі (у 1909 г.), у Кітаі (у 1911 г.).

На Захадзе пролетарыят з агромным напружаннем сачыў за ходам падзей у Расіі. У Аўстрыі кастрычніцкая стачка прывяла да дэманстрацый і да заваявання ўсеагульнага выбарчага права. Следам за паўстаннем на «Пацёмкіне» адбылося паўстанне ў германскім флоце. Балгарскі пролетарыят выйшаў на вуліцу і прымусіў эксплуатацыйныя класы адмяніць рад ненавісных народаў законаў; 1905 г. даў штуршок развіццю масавага стачачнага руху ў Англіі.

¹) Ленін, т. XII, стр. 212.

Рэволюцыя 1905 г. узмацніла размежаванне паміж класамі ва ўсім свеце. Яна моцна звязала сусветную буржуазію з царызмам. Яна яшчэ сільней згуртавала вакол пролетарыята Расіі пролетарыяў Захада і прыгнечаных народаў Усхода. Яна вылучыла пролетарыят Расіі ў якасці перадавога атрада сусветнага рэволюцыйнага руху.

Рэволюцыя 1905 г. увайшла ў гісторыю рэволюцыйнага руху як пралог (уступ) да міжнароднай пролетарскай рэволюцыі. Яе карэнныя пытанні (советы, гегемонія пролетарыята, пера-растанне буржуазна-дэмакратычнай рэволюцыі ў пролетарскую. рэволюцыйна-дэмакратычную дыктатуру пролетарыята і сялянства, паўстанне і інш.) былі разам з тым карэннымі пытаннямі міжнароднай рэволюцыі.

Тыя рашэнні, якія давалі ўсім гэтым пытанням большэвікі, і перш за ўсё Ленін, мелі агромнае міжнароднае значэнне, ставячы новыя і старыя пытанні тэорыі марксізма, асвятляючы іх зусім па-іншаму, чым гэта рабілі апартуністы і цэнтрысты II Ін-тэрнацыянала. Тав. Сталін правільна адзначыў у сваім пісьме ў журнал «Пролетарская рэволюцыя», што партыя большэвікоў з самага пачатку свайго існавання развівала далей тэорыю марксізма, выступаючы не толькі супроць нашых рускіх меншавікоў, але і на міжнароднай арэне.

Рэволюцыя ў незвычайнай ступені ўмацавала пазіцыі большэвізма ў міжнародным рабочым руху і агаліла ў яшчэ большай ступені апартунізм кіраўніцтва II Ін-тэрнацыянала. Па ўсіх агромнай прычыновай важнасці асноўных пытаннях, якія высунула барацьба рабочага класа Расіі ў перыяд рэволюцыі 1905—1907 гг. (рэволюцыйна-дэмакратычная дыктатура пролетарыята і сялянства, перарастанне буржуазна-дэмакратычнай рэ-влюцыі ў сацыялістычную, ідэя гегемоніі пролетарыята ў бур-жуазнай рэволюцыі, пытанне аб адносінах партыі і профсаюзаў, «рабочы з'езд» і т. д.), кіраўнікі II Ін-тэрнацыянала займалі апар-туністычную пазіцыю і рашуча адмаўлялі тое, што гэтыя важ-нейшыя пытанні рускай рэволюцыі з'яўляюцца таксама і пытан-нямі міжнароднай пролетарскай рэволюцыі, што яны маюць гіганцкае значэнне для ўсяго сусветнага рэволюцыйнага руху.

Рэволюцыя 1905 г. мела нарэшце рашаючае значэнне для перамогі сацыялістычнай рэволюцыі ў кастрычніку 1917 г.

«Без генеральнай рэпетыцыі 1905 г. перамога Кастрычніч-кай рэволюцыі 1917 года была-б немагчыма» (Ленін).

ЛІТАРАТУРА ДА ГЛАВЫ ПЯТАЙ

- Ленін, Рабочая партыя і ее задачы при современном положении, Соч., т. IX, стр. 1—7.
- Ленін, Государственная дума и социал-демократическая тактика, Соч., т. IX, стр. 13—19.
- Ленін, Современное положение России и тактика рабочей партии, Соч., т. IX, стр. 20—27.

- 7
- Ленин, Об'єдинительный с'езд РСДРП, Соч., т. IX, стр. 145—169 (прамовы і праекты рэзалюцыі Леніна).
- Ленин, Доклад об Об'єдинительном с'езде РСДРП, Соч., т. IX, стр. 175—226.
- Ленин, К итогам с'езда, Соч., т. IX, стр. 237—239.
- Ленин, Постановления и резолюции Об'єдинительного с'езда, Соч., т. IX, стр. 463—472.
- Ленин, Роспуск Думы и задачи пролетариата, Соч., т. X, стр. 5—19.
- Ленин, О бойкоте, Соч., т. X, стр. 26—32.
- Ленин, Партизанская война, Соч., т. X, стр. 80—88.
- Ленин, Социал-демократия и избирательные соглашения, Соч., т. X, стр. 127—146.
- Ленин, V с'езд РСДРП, Соч., т. XI, стр. 517—538 (рэзалюцыі і праекты рэзалюцыі Лонданскага з'езда).
- Ленин, Отношение к буржуазным партиям, Соч., т. XI, стр. 271—286.
- Ленин, Сердитая растерянность, Соч., т. XI, стр. 142—151.
- Ленин, Уроки революции, Соч., т. XIV, стр. 369—373.

ЦАРТЫЯ БОЛЬШЭВІКОЎ У ГАДЫ РЭАКЦЫІ (1907—1910 гг.)

ЭПОХА РЭАКЦЫІ І СУТНАСЦЬ СТАЛЫПІНШЧЫНЫ

Трэцяга чэрвеня 1907 г. царскі ўрад разagnaў II Дзяржаўную думу. Соцыял-дэмакратычная фракцыя Думы была арыштавана. Пасля суда восемнаццаць соцыял-дэмакратычных дэпутатаў былі адпраўлены на катаргу, дзесяць—асланы ў Сібір. Адначасова быў выдан закон аб парадку новых выбараў у III Дзяржаўную думу, які забяспечаў у Думе безраздзелнае панаванне прыгоннікаў-памешчыкаў і прадстаўнікоў буйнай буржуазіі. Рабочыя і сяляне, а таксама прыгнечаныя нацыі былі амаль пазбаўлены выбарчых правоў. Замест 65 соцыял-дэмакратаў, якія былі ў II Думе, у III Дзяржаўную думу ўвайшло ўсяго 15 соцыял-дэмакратаў.

Разгон II Дзяржаўнай думы і выданне выбарчага закона (так званы трэчэчэрвеньскі пераварот) сведчылі аб тым, што контррэвалюцыя часова перамагла і што Расія ўступіла ў паласу самай лютай рэакцыі. Самадзяржаўе заціснула ўсю краіну ў ціскі бязлітаснага паліцэйскага гнёту. Па ўсёй краіне лютавалі карныя атрады і ваенна-палявыя суды. У 1907—1909 гг. было вынесена звыш 26 тыс. прыгавораў за ўдзел у рэвалюцыйным руху. Звыш 5 тыс. чалавек было прыгаворана да пакарання смерцю. З найбольшай лютасцю самадзяржаўе абрушылася на рабочы клас. Рабочыя арганізацыі былі разгромлены. Кіраўнікі іх высылаліся, аддаваліся пад суд. З 1906 да 1910 г. паліцыйя было закрыта і забаронена каля тысячы розных профарганізацый, звыш сотні рабочых газет і журналаў.

Гаспадарка краіны перажывала ў гэты перыяд (1907—1909 гг.) цяжкі эканамічны застоў. Буржуазія прапавала змякчць яго шляхам узмацнення націску на рабочы клас. Пры падтрыманні ўрада прадпрыемцы хутка аднялі ў рабочых усе палепшанні, здабытыя ў гады рэвалюцыі. Былі рэзка зніжаны расцэнкі, падоўжан рабочы дзень, павялічыліся звышурочныя работы, штрафы. Больш актыўныя рабочыя звальняліся, уносіліся ў «чорныя спісы», пасля чаго нідзе не прымаліся на работу. Нават чыста эканамічныя стачкі заканчваліся масавымі арыштамі і высылкамі. Пад уплывам эканамічнага заняпаду і палітычнай рэакцыі наступіла зацішша і ў рабочым руху. Калі ў 1907 г. у забастоўках прымала ўдзел звыш 40% усяго рабочага класа

Расіі, то ў 1910 г. баставала не больш 2,5%. Лік членаў профсаюзаў скараціўся з 325 тыс. у 1905—1906 гг. да 14 тыс. у канцы 1909 г.

Адначасова самадзяржаўе пры падтрыманні буржуазіі да крайняй ступені ўзмацніла прыгнечанне нацыянальнасцей Расіі. Царызм усяляк распальваў нацыянальную рознь, нацкоўваючы прыгнечанья нацыянальнасці адну на другую, арганізуючы яўрэйскія пагромы, распальваючы армяна-цюркскую барацьбу на Каўказе і т. п.

У адносінах краін Усхода—Персіі, Турцыі, Кітая—самадзяржаўе праводзіла захватніцкую, імперыялістычную палітыку.

Астаючыся ўрадам прыгоннікаў-памешчыкаў, самадзяржаўе сваёй палітыкай у той-жа час забяспечвала інтарэсы буйнейшай буржуазіі. Царызм у гады рэакцыі яшчэ больш замацаваў свой саюз з вярхамі гандлёва-прамысловай буржуазіі, зрабіў яшчэ адзін крок па шляху ператварэння ў буржуазную манархію.

Ліберальная буржуазія (з партыяй кадэтаў на чале) пасля снежаньскага паўстання ў сваю чаргу канчаткова перайшла на бок самадзяржаўя і адкрыта заявіла аб падтрыманні царызма і контррэвалюцыі.

Самадзяржаўе ў барацьбе з рэвалюцыяй не абмяжоўвалася аднымі толькі паліцэйскімі мерамі. Міністр Сталыпін, які стаяў на чале ўрада, разумеў, што для прадухілення новай рэвалюцыі ў Расіі неабходна перш за ўсё вырашыць важнейшае пытанне— пытанне аб зямлі.

У гады рэвалюцыі сялянства пад кіраўніцтвам пролетарыята вяло барацьбу супроць прыгоннікаў-памешчыкаў, імкнучыся шляхам рэвалюцыйнага паўстання знізу звергнуць памешчыцкі гнёт і атрымаць зямлю. Сталыпін паставіў перад сабой задачу: падавіць рэвалюцыйную барацьбу сялянства і ў той-жа час правесці зверху рад рэформ, якія зрабілі-б немагчымай новую рэвалюцыю.

Яго план заключаўся ў тым, каб часткова задаволіць кулака за кошт сялянскай беднаты і стварыць такім чынам у асобе кулака апору самадзяржаўя. Сталыпін разлічваў, што, апіраючыся ў вёсцы на кулака, самадзяржаўе здолее захаваць памешчыцкае землеўладанне.

Праведзеная Сталыпіным зямельная рэформа была накіравана на тое, каб, не закранаючы інтарэсаў памешчыкаў, дабіцца ўсямернага ўмацавання кулацкай капіталістычнай гаспадаркі. Ён дазволіў сялянам свабодна выходзіць з абшчыны і замацоўваць у сваю прыватную ўласнасць абшчынныя землі, якія знаходзіліся ў іх карыстанні. Гэтае права скарыстала перш за ўсё кулацтва, якое, выходзячы з абшчыны на хутары і адрубкі, умацоўвала сваю гаспадарку, расшырала сваё землеўладанне, скупляючы землі ў беднаты, якая разаралася. Бедната выходзіла з абшчыны для таго, каб прадаць свой кавалачак зямлі кулаку і канчаткова перайсці ў рады наёмных рабочых. Усяго к пачатку імперыялістычнай вайны 1914 г. з абшчыны выдзелілася

каля 2 млн. гаспадароў, што складала 20% агульнага іх ліку. Свае надзелы прадалі 1,2 млн. сялян, галоўным чынам бедната.

Зямельная палітыка Сталыпіна была буржуазнай палітыкай. Урад усямерна заахвочваў рост кулацкіх гаспадарак, даючы ім пазыкі, аказваючы дапамогу землеўпарадкаваннем і т. п. Паліцэўскі апарат гвалтоўна прымушаў беднату прадаваць за бесцань свае надзелы. Сталыпіну ўдалося шляхам яшчэ большага разарэння і абезземлення вясковай беднаты трохі павялічыць кулацкае землеўладанне, стварыць больш шырокі слой кулацтва. Не вырашыўшы пытанія аб зямлі, сталыпінская рэформа паскорыла разарэнне асноўнай масы сялянства, у першую чаргу сялянскай беднаты.

Палітыка Сталыпіна прывяла толькі да абвастрэння класавых супярэчнасцей у вёсцы і ўзмацніла нянавіць шырокіх слаёў сялянства да памешчыкаў. У той-жа час сталыпінская палітыка рэзка абвастрыла барацьбу вясковай беднаты супроць кулацтва.

Самадзяржаўе з неймавернай лютасцю падаўляла малейшыя праяўленні незадаволення сялян: іх арыштоўвалі, збівалі, падвяргалі масавым поркам, аддавалі пад суд, высылалі. Больш буйныя хваляванні зверска ўсміраліся карнымі атрадамі. У вёсцы панавала паўнейшае самавольства земскіх начальнікаў і ўраднікаў. «Таржаство бізуна і цемнаты было поўнае»,—гаворыць пра гэтую эпоху т. Сталін.

Вырашыць пытанне аб зямлі зверху, шляхам правядзення сталыпінскай рэформы самадзяржаўю не ўдалося. Сталыпінская палітыка яшчэ сільней распаліла нянавіць сялянства да самадзяржаўя. Сялянства пераконвалася на ўласным вопыце, што толькі шляхам звяржэння самадзяржаўя ў саюзе з пролетарыятам і пад яго кіраўніцтвам яно знойдзе выратаванне ад нішчаты і голаду.

Вось такая была абстаноўка, у якой змагалася партыя большэвікоў у гады рэакцыі, пасля паражэння рэвалюцыі 1905—1907. гг.

ТАКТЫКА БОЛЬШЭВІКОЎ У ГАДЫ РЭАКЦЫІ

Асноўныя задачы партыі ў перыяд рэакцыі былі вызначаны ў рашэннях агульнарасійскіх партыйных канферэнцый—IV (у лістападзе 1907 г.) і ў асаблівасці V (у снежні 1908 г.), на якой большасць належала большэвікам.

V партыйная канферэнцыя прыняла складзеную Леніным рэзалюцыю «Аб сучасным моманце і задачах партыі». У сваіх работах гэтага перыяду Ленін даў вычарпальную ацэнку абстаноўкі, якая злажылася ў краіне пасля трэчэчэрвеньскага перавароту, і намеціў задачы партыі ва ўмовах рэакцыі. Перш за ўсё Ленін падкрэсліў, што асноўныя задачы рэвалюцыі ў Расіі не вырашаны. Прычыны, выклікаўшыя рэвалюцыю 1905 г., прадаўжалі дзейнічаць, і новая рэвалюцыя наспявала немінуца. У той-

З поуным тэкстам дакумента можна азнаеміцца у бібліятэцы

Рэдактар пераклада *Н. Лагодзіч*
Пераклад *М. Ахрамовіч*

Тэхрэдактар *Карпіновіч*
Карэктар *М. Рымар*

Здана ў друкарню 15/1-36 г. Падпісана да друку 7/III—36 г.
Аб'ём 27 $\frac{1}{2}$ друк. арк. Папера 62×94 $\frac{1}{16}$. Знакаў у друк. арк. 48.000.
Тыраж 10.000 экз. Зак. № 100. Уп. Галоўлітбела № Б 1013.

Цана кнігі 2 р. 25 к. Пераплёт 75 к.

Друкарня імя Сталіна, Менск, Энгельса, 2.